ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

КОВАЛЬЧУК ОЛЕНА ПЕТРІВНА

УДК 811.11

ДИСЕРТАЦІЯ
СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕПОНІМІВ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ

10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____ О. П. Ковальчук

Науковий керівник: **Коцюба Зоряна Григорівна**, доктор філологічних наук, професор

Дрогобич – 2019

АНОТАЦІЯ

Ковальчук О. П. Структурно-семантичні особливості епонімів англійської та української мов. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство. Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка – Львівський національний університет імені Івана Франка. Дрогобич – Львів, 2019.

Дисертацію присвячено зіставному дослідженню епонімних одиниць англійської та української мов як елементів лексико-семантичних полів у межах певного типу дискурсу. Засадничим для дисертаційної праці є твердження, що епонімні одиниці є перехідним етапом між онімом та апелятивом. У дослідженні висвітлено, як дискурсивне функціонування детермінує ступінь апелятивації оніма-складової епонімної одиниці у зіставлюваних мовах.

Актуальність дисертації визначається орієнтованістю сучасних мовознавчих розвідок на системний підхід до зіставного аналізу лексики, який зумовлює потребу вивчення номінативних одиниць як елементів мовних систем з урахуванням внутрішніх і зовнішніх чинників, що спричиняють виникнення неологізмів, зокрема у складі сучасних англійської та української мов. Активне використання епонімів у побутовому й інституційному спілкуванні, тенденція до інтернаціоналізації лексичних одиниць вимагають усебічного і глибокого осмислення семантико-когнітивних механізмів номінації, визначення їхньої ролі у процесах концептуалізації й категоризації, які опосередковують позначення предметів довкілля засобами мови. На необхідність дослідження вказує тяжіння сучасного зіставного мовознавства до порівняльного вивчення мовних даних з використанням структурного й семантичного аналізу.

Вагомість теми пропонованої праці зумовлена й тим, що питання деонімізації, онімізації і трансонімізації є недостатньо висвітленими в мовознавчих студіях як на матеріалі окремих мов, так і в міжмовному зіставленні. Епонімна одиниця як перехідний етап деонімізації – важливе джерело інформації про когнітивні механізми процесів апелятивації. Необхідність дисертації полягає також у тому, що в мовознавстві немає одностайності щодо статусу одиниць, які є перехідними між онімами й апелятивами, а відтак назріла потреба у систематизації лінгвістичного доробку, уточнення основних термінопонять і їхнього статусу.

Для досягнення поставленої мети було розроблено теоретико-методологічний апарат зіставного дослідження епонімів англійської та української мов; з'ясовано статус і роль епонімів у дискурсивних системах англійської й української мов; встановлено ізоморфні й аломорфні структурні риси епонімів у зіставлюваних мовах; визначено семантичні особливості епонімних одиниць в англійській та українській мовах; здійснено комплексну лексико-семантичну типологію епонімів у зіставлюваних мовах; схарактеризовано та зіставлено основні лексико-семантичні поля епонімів в англійській та українській мовах.

Матеріалом дослідження слугували епонімні одиниці англійської та української мов (загалом – 1521 одиниця: 645 української мови та 876 – англійської), які були вилучені методом суцільної вибірки з етимологічних, тлумачних і фразеологічних словників англійської та української мов, а також словників епонімів англійської мови.

Методичною основою праці є комплексний підхід до дослідження лексики і фразеології англійської та української мов, що поєднує як загальнонаукові, так і власне лінгвістичні методи. Метод суцільної вибірки було використано на етапі відбору матеріалу, що в комплексі з аналізом словникових дефініцій, описовим методом, методом спостереження та узагальнення із залученням прийомів історико-типологічного аналізу дало змогу виділити онім-джерело епонімної одиниці. За допомогою структурного

аналізу було визначено структурні особливості досліджуваних епонімних одиниць двох мов. Метод *лексико-семантичного польового моделювання* допоміг виділити семантично зумовлені особливості епонімних одиниць у зіставлюваних мовах. За допомогою кількісних підрахунків було встановлено репрезентативність епонімних одиниць досліджуваних груп у порівнюваних мовах. Зіставно-типологічний метод було використано для виявлення спільних і відмінних рис епонімів української та англійської мов.

Наукова новизна дисертації полягає в тім, що в ній уперше комплексно досліджено епонімні одиниці розмовного дискурсу англійської та української мов як перехідну категорію між онімом й апелятивом з урахуванням параметра апелятивації та встановлено дискурсивні особливості функціонування епонімних одиниць. У роботі уточнено термін *епонім* та виділено параметр апелятивації як характеристику епонімної одиниці.

Наукову новизну отриманих результатів узагальнено в таких положеннях, що виносяться на захист:

1. Епонімні одиниці є перехідною ланкою між онімами й апелятивами, не можуть бути прирівняні до них, а мають окремий статус у лексиці.

2. Аналіз процесів деонімізації уможливлює з’ясування того, як апелятивація відображає власне когнітивні процеси. Зіставлення епонімних систем різних мов слугує основою осмислення специфіки процесів апелятивації в них.

3. Деонімізація національно-культурно зумовлена і відображає як ментальні та світоглядні риси, так й історичний досвід і культуру народів-носіїв мов. Зіставне дослідження епонімного складу різних мов дає змогу виявити лінгвокультурну складову процесів апелятивації.

4. Ступінь апелятивації оніма-джерела епонімної одиниці є суттєвим параметром характеристики епонімів, він указує на зв’язок епоніма з онімом-джерелом, і, відповідно, на його конотативну складову. Конотативна складова епонімної одиниці корелює зі ступенем апелятивації епонімної одиниці.

5. Онім у складі епонімної одиниці завжди перебуває у стадії втрати зв’язку з денотатом, відповідно до чого виформовується така градація за рівнем деонімізації: початковий ступінь, часткова апелятивація, повна апелятивація.

6. Зіставне дослідження системи епонімних гнізд дає можливість виявити культурно зумовлені спільні та відмінні риси епонімної системи досліджуваних мов. Ураховуються як загальна кількість епонімних гнізд, так і їхня розгалуженість.

Практична цінність дисертації визначається тим, що її матеріал може бути використаний при укладанні епонімних словників зіставлюваних мов. Основні теоретичні положення і висновки дисертаційної праці можуть отримати застосування при підготовці та викладанні таких курсів: зіставної лексикології англійської та української мов, порівняльної типології англійської й української мов, лінгвокраїнознавства, лінгвокультурології, лексикології англійської мови, лексикології української мови, стилістики англійської мови, стилістики української мови. Опрацьований матеріал можна застосувати при написанні підручників і посібників.

У першому розділі з’ясовано статус епонімів в лінгвістиці, узагальнено погляди науковців на дослідження епонімів та здійснено комплексну типологізацію епонімів.

У другому розділі обґрунтовано методику зіставного дослідження епонімів англійської та української мов. Виокремлено етапи дослідження та запропоновано зразок алгоритму, за яким здійснено зіставний аналіз епонімів та розроблено методику розгляду структурно-семантичних особливостей епонімів шляхом лексико-семантичного польовання в межах різних типів дискурсу.

У третьому розділі здійснено зіставний аналіз основних структурно-семантичних полів розмовного дискурсу англійської та української мов, досліджено структурно-семантичні характеристики епонімних одиниць у межах виділених лексико-семантичних полів.

У четвертому розділі виявлено структурно-семантичні особливості ідіоматичних епонімів англійської та української мов, виділено та зіставлено основні лексико-семантичні поля ідіоматичних епонімних одиниць зіставлюваних мов.

У загальних висновках підсумовано результати проведеного дослідження й окреслено перспективи подальших наукових пошуків.

Епонімні словосполучення включають елементи двох видів: апелятиви і власні назви. Поєднання апелятивної частини з онімом дає змогу зробити висновок про перехідний статус епонімних одиниць – у дисертації ці одиниці розглянуто як відображення процесів апелятивації. Засадничим для роботи є той факт, що апелятивація не є сталим нерухомим явищем, а складним багатоплановим комплексом процесів. Ідіоматичні епонімні одиниці мають особливий статус у комплексі епонімної лексики.

Власні назви у праці потрактовано як лексику, на формування якої мали безпосередній уплив національно-культурні й соціально-історичні чинники розвитку мов. Власні назви як складники епонімних найменувань є носіями не лише мовної інформації, але також мають історичну, етнографічну, культурну маркованість.

Комплексна методика дослідження епонімних одиниць, запропонована в дисертації, передбачає такі етапи:

1. Встановлення джерела походження епонімів зіставлюваних мов, їхня класифікація, виділення епонімних гнізд.

2. Структурний аналіз епонімів: епонім типологізується за структурою: простий, складний, абревіатура тощо.

3. Виявлення ступеня апелятивації епонімів і структурно-семантичних способів її реалізації.

4. Лексико-семантичне польовання епонімних одиниць зіставлюваних мов та їхня характеристика.

5. Зіставлення відповідних лексико-семантичних полів в англійській та українській мовах.

Спостерігається асиметрія у продуктивності онімів різних типів в ідіоматичних епонімних одиницях англійської та української мов: продуктивність антропонімів вища в ідіоматичному складі епонімів англійської мови; аналіз неідіоматичних епонімних одиниць такої різниці не виявив, що свідчить про більшу культурну маркованість ідіоматичних епонімів.

Серед усієї кількості епонімних одиниць спостерігається відмінність в кількісній та якісній репрезентації епонімних гнізд: в англійській мові вони простежуються серед усіх груп проаналізованих одиниць та вирізняються розгалуженою структурою, а в українській епонімні гнізда трапляються переважно серед ідіоматичних епонімів, але не утворюють розгалуженої структури. Найбільшу подібність засвідчено в біблійних епонімних одиницях, що зумовлюється загальними витоками християнської культури.

Ключові слова: епонім (епонімна одиниця – ЕО), ідіоматичний епонім, зіставний аналіз, ізоморфні й аломорфні риси, структура, семантика, лексико-семантичне поле, лексико-семантична група, епонімне гніздо, національно-культурний компонент значення, апелятивація.

ANNOTATION

Kovalchuk O. P. Structural and semantic features of English and Ukrainian eponyms. – Qualifying scientific work manuscript.

Thesis submitted for a Candidate Degree in Philology (Ph. D.), specialty 10.02.17 – comparative-historical and typological linguistics. Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University – Ivan Franko National University of Lviv, Drohobych – Lviv, 2019.

The thesis is aimed at the contrastive research of English and Ukrainian eponyms as elements of lexical-semantic fields as used in certain types of discourse. The view on the eponym as a transitional stage between the proper and common names is considered fundamental for the dissertation, which also

discusses how the functioning of the eponyms of the both languages in discourse determines their appellativization degree.

The topicality of the thesis is determined by the orientation of modern linguistics methodology towards a systemic approach to the contrastive study of lexis, which in its turn necessitates an analysis of nominative items as elements of language systems that takes into account internal and external factors of the emergence of neologisms in modern English and Ukrainian. The active and widespread use of eponyms in both informal and institutional communication, and the tendency towards the internationalization of lexical items requires a comprehensive and profound study of semantic and cognitive nomination mechanisms, establishing their role in the processes of conceptualization and categorization which mediate the designation of real world entities by language units. The significance of the research is also related to the tendency of modern contrastive linguistics towards the comparative study of data using the structural and semantic analysis.

The relevance of the topic of the suggested research is also determined by the fact that the issues of denomination, nomination and transnomination have not been sufficiently discussed in linguistics on the basis of separate languages and in the contrastive aspect. The eponym as a transitional stage of denomination is an important source of information about the cognitive mechanisms of appellativization processes. The need of the thesis is also explained by the lack of unanimity in linguistic researches concerning the status of items that are transitional between onyms and appellatives. Therefore the need of linguistic views systematization and clarification of basic terminological concepts and their status is urgent.

To achieve the objective of the thesis the theoretical and methodological framework for the contrastive study of English and Ukrainian eponyms has been developed; the status and role of eponyms in discursive systems of the English and Ukrainian languages have been examined; the isomorphic and allomorphic structural features of English and Ukrainian eponyms have been determined;

semantic peculiarities of English and Ukrainian eponyms have been defined; a complex lexical-semantic typology of eponyms in the contrasted languages has been carried out; the basic lexical and semantic fields of eponyms in English and Ukrainian have been characterized and contrasted.

The empirical data of the research are represented by English and Ukrainian eponyms (in total – 1521 lexemes and idioms: 645 of the Ukrainian language and 876 of English), which were selected by the continuous sampling method from English and Ukrainian etymological and phraseological dictionaries.

Methodologically, the thesis is based on a complex approach to the research of lexis and phraseology of the English and Ukrainian languages, integrating general scientific and linguistic methods. The continuous sampling method was used at the empirical data selection stage, which, in combination with the analysis of dictionary definitions, descriptive method, method of observation and generalization with the use of techniques of the historical typological analysis gave the opportunity to identify the onymic source of eponymic items. With the help of the structural analysis, structural features of the researched eponymic items were determined. The method of lexical and semantic mapping helped to distinguish semantically predetermined features of eponymic items in the contrasted languages. By means of the quantitative analysis, the representation of eponymic items of the researched groups in the compared languages was established. The comparative-typological method involving the methods of comparative analysis was used to identify isomorphic and allomorphic features of eponyms in Ukrainian and English.

The innovative nature of the thesis is due to the fact that it is the first complex research of the eponyms of English and Ukrainian colloquial discourse viewed as a transitional category between the onomastic and appellative lexis with the emphasis on the parameter of appellativization as well as eponym discourse functioning features. The term *eponym* is discussed, and the parameter of appellativization is distinguished as a fundamental feature of the eponym.

The scientific novelty of the research results is summarized in the following statements which are submitted for a discussion:

1. Eponymic items constitute a transitional link between onyms and appelltives and cannot be equated with none of them, having separate status in lexis.

2. The analysis of deonymization processes gives the possibility to research how appellativization reflects the very cognitive processes. Contrasting eponymic systems of different languages potentiates the analysis of the appellativization processes in them.

3. Deonymization is culturally determined and reflects mental, ideological features and the historical development of nations. The contrastive research of eponymic systems of different languages as verbalized processes of deonymization enables to reveal cultural components of appellativization.

4. The degree of the source onym appellativization of the eponymic item is an essential parameter of the eponym description. It indicates the connection of the eponym with the source onym, and, accordingly, its connotative component. The connotative component of the eponymic item correlates with the degree of appellativization of the eponym.

5. The onym in the structure of the eponymic item is always in the phase of the denotatum connection loss, according to which the following gradation of deonymization is shaped: initial degree, partial appellativization and full appellativization.

6. The contrastive research of the system of eponymic clusters reveals the culturally determined isomorphic and allomorphic features of the eponymic systems of the reserched languages. Both the total number of eponymic clusters and their degree of branching are taken into consideration.

The practical value of the study lies in the possibility of using its empirical data in compiling dictionaries of eponyms of both contrasted languages. Its main theoretical positions and conclusions can be used in writing textbooks and teaching comparative lexicology of English and Ukrainian, contrastive typology of English

and Ukrainian, lingual and cultural studies, English lexicology and stylistics as well as Ukrainian lexicology and stylistics.

In the first chapter the status of eponyms in linguistics is discussed, the opinions of scholars concerning the research of eponyms are summarized, and a comprehensive typology of eponyms is provided.

In the second chapter the methodology of the contrastive research of eponyms in English and Ukrainian is grounded. The stages of the research are distinguished and a sample algorithm, according to which the eponyms are analyzed, is suggested; the methodology for the study of structural and semantic features of eponyms by lexical and semantic mapping within different types of discourse is developed.

In the third chapter the contrastive analysis of the basic structural and semantic fields of the colloquial discourse in English and Ukrainian is provided; structural and semantic features of eponymic items within selected lexical and semantic fields are examined.

In the fourth chaper the structural and semantic features of idiomatic eponyms of the English and Ukrainian languages are defined, the main lexical and semantic fields of idiomatic eponymic items of the contrasted languages are identified and compared.

In the general conclusions the results of the analysis are summed up and the prospects for further researches are outlined.

Eponymic phrases include elements of two types: appellatives and proper names. Combining the appellative part with the onym gives grounds for making a conclusion concerning the transitional status of eponyms – in the thesis the eponymic items are considered a reflection of the appellative processes. Fundamental to this work is the fact that appellativization is not a constant fixed phenomenon; it is a composite multidimensional complex of processes. Idiomatic eponymic items acquire a special status in the system of eponymic lexis.

Proper names in the thesis are treated as lexis, formed under the direct influence of national and cultural as well as social and historical factors of

language development. Proper names as components of eponymic names bear not only linguistic, but also historical, ethnographic and cultural information.

The contrastive analysis of eponymic items in the research involves the following stages:

1. Identification of the source of eponyms in the languages under contrastive research, their classification and selection of eponymic clusters.
2. Structural analysis of eponyms: the eponym is typologized according to its structure: simple, complex, abbreviation, etc.
3. Identification of the appellativization degree of eponyms, and structural and semantic ways of its realization.
4. Lexical and semantic mapping of eponymic items and their analysis.
5. Contrasting relevant lexico-semantic fields in English and Ukrainian.

An asymmetry is found in the productivity of different types of proper names in idiomatic eponyms both in English and Ukrainian: the use of of anthroponyms as underlying items is higher in the idiomatic group of English eponyms; the fact that this feature is not found in the group of non-idiomatic eponyms indicates that idiomatic eponyms are more culturally bound.

In the whole corpus of eponyms, the difference in the quantitative and qualitative realization of eponymic clusters is observed: in English, they are found throughout the whole corpus, displaying a branching structure; in Ukrainian, eponymic clusters are usually not branching and are found mainly among idiomatic eponyms. The greatest similarity is observed in the group of biblical eponymic items of both languages, which is conditioned by their common Christian cultural origin.

Key words: eponym (eponymic item), idiomatic eponym, contrastive analysis, isomorphic and allomorphic features, structure, semantics, lexical-semantic field, lexical-semantic group, eponymic cluster, national and cultural component of meaning, appellativization.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Ковальчук О. П. Лексико-семантичні групи епонімів в англійській та українській мовах: зіставний аналіз. *Вісник ХДУ.* Серія Перекладознавство та міжкультурна комунікація. Харків, 2018. № 2. С. 153–156.

2. Ковальчук О. П. Семантичні зміни у власних назвах. *Актуальні питання іноземної філології*. Луцьк, 2017. № 7. С.78–84.

3. Ковальчук О. П. Походження англійських та українських епонімів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. Одеса, 2018. № 35. С. 114–116.

4. Ковальчук О. П. Інтернаціоналізми як компоненти запозиченої епонімної лексики в сучасній українській та англійській мовах. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород, 2019. Вип. 9. Т. 2. С. 88–91.

5. Ковальчук О. П. Неологізми у складі епонімної лексики з антропонімічним компонентом у сучасних англійській та українській мовах. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород, 2019. Вип. 10. Т. 2. С. 74–78.

6. Ковальчук О. П. Теоретичне підгрунтя реалізації методу зіставного аналізу для дослідження епонімів сучасної англійської та української мов. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. Одеса, 2019. № 39. Т 2. С. 104–106.

7. Ковальчук О. П. Словотвірні особливості епонімних сполук у сучасних англійській та українській мовах. *Держава та регіони*. Серія: Гуманітарні науки. Запоріжжя, 2019. № 2 (57). С. 104–108.

8. Kovalchuk O. Категоріальна організація епонімів у лексико-семантичних групах сучасних англійської та української мов. *Sciences of Europe*. Praha, 2019. № 39. Vol. 4. P. 43–46.

9. Kovalchuk O. Semantics of Eponyms in Modern English and Ukrainian Languages: Linguocultural Perspective. *World Science*. Warsaw, 2019. № 6 (46). Vol. 2. P. 43–46.

10. Ковальчук О. П. Метафоричні й метонімічні трансформації в семантиці епонімів сучасних англійської та української мов. *East European Scientific Journal*. Warsaw, 2019. № 6 (46). Part 6. P. 54–57.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

11. Kovalchuk O. Word-formation features of English and Ukrainian eponyms: contrastive analysis. *Literatura, socjologia i kulturoznawstwo Naukowa i Praktyczna Nauka światowa: problemy i innowacje*: zbiór artykułów naukowych Konferencji Miedzynarodowej Naukowo-Praktycznej organizowanej dla pracowników naukowych uczelni, jednostek naukowo-badawczych (Warszawa, 31 października, 2017). Warszawa, 2017. P. 30–36.

12. Kovalchuk O. Eponyms at English lessons. *PATHWAYS TO SUCCESS FOR CONTEMPORARY ENGLISH TEACHERS AND THEIR LEARNERS*: TESOL-Ukraine National Convention (Lviv, April 25–26, 2017). Lviv, 2017. P. 90–92.

13. Ковальчук О. П. Підходи до тлумачення терміна «епонім» у сучасній лінгвістиці. *Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників філологічних наук*: міжнародна наук.-практ. конф. (м. Одеса, 23–24 лют. 2018 р.). Одеса, 2018. С. 54–56.

14. Ковальчук О.П. Семантико-когнітивні засади зіставного дослідження епонімів української та англійської мов. *Нове у філології сучасного світу*: міжнародна науково-практична конференція (м. Львів, 7–8 черв. 2019 р.). Львів, 2019. С. 39–40.

15. Ковальчук О. П. Динаміка розвитку епонімної лексики сучасних англійської та української мов. *Філологія початку XXI сторіччя: традиції та новаторство*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 14–15 черв. 2019 р.). Київ, 2019. С. 67–71.

ЗМІСТ

ВСТУП 17

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗІСТАВНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЕПОНІМІВ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ 25

1.1. Онтологічні характеристики епонімів як основа зіставного дослідження 25

1.1.1.Термінологічний статус та функційні особливості епонімів. 26

1.2. Методологічні засади аналізу становлення семантики епонімів 41

1.2.1. Історико-етимологічний аспект семантики епонімів 41

1.3. Структурні риси епонімів у зіставлюваних мовах 44

1.4. Семантичні властивості епонімів з погляду зіставного мовознавства 51

1.5. Національно-культурна специфіка корпусу епонімів у зіставлюваних мовах 55

Висновки до розділу 1 61

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ЗІСТАВНОГО АНАЛІЗУ ЕПОНІМІВ УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ 63

2.1. Комплекна методика дослідження епонімів в українській та англійській мовах. 63

2.2. Класифікаційний етап. Параметри класифікації епонімів. 64

2.2.1. Структурна класифікація епонімів. 65

2.2.2. Дикскурсивна типологія епонімів як складова методики методу поля. 65

2.2.3. Епоніми як складова лексико-семантичного поля 67

2.2.4 Визначення ступеня апелятивації як параметр типологічної характеристики епонімів 69

2.3. Алгоритм аналізу епонімів в англійській та українській мовах. 72

Висновки до розділу 2 75

РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ПОЛЯ ЕПОНІМНИХ ОДИНИЦЬ АНЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ ТА ЇХ СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ 77

3.1. Структурно-семантичні особливості ЕО в ЛСП ОДЯГ та МАТЕРІАЛИ. 78

3.2. ЕО в ЛСП ХАРЧУВАННЯ в розмовному дискурсі англійської та української мов. 88

3.3. ЛСП ТВАРИНИ в розмовному та науковому дискурсі англійської та української мов. 99

3.4. ЛСП РОСЛИНИ як складова наукового та розмовного в англійській та українській мовах. 107

Висновки до розділу 3 118

РОЗДІЛ 4. СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ ІДІОМАТИЧНИХ ЕПОНІМНИХ ОДИНИЦЬ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ 120

4.1. Статус і дискурсивне функціонування ідіоматичних епонімних одиниць англійської та української мов та їх структурно-семантичні особливості. .. 120

4.2. Зіставний аналіз ЛСП ЛЮДИНА ідіоматичних ЕО англійської та української мов. 135

4.3. ЛСП ЛОКУС ідіоматичних ЕО в англійській та українській мові. 143

4.4. Характерні особливості ЛСП ХАРАКТЕРИСТИКА та ЛСП ЧАС серед ЕО англійської та української мов. 146

4.5. Ізоморфні та аломорфні риси ідіоматичних одиниць ЛСП СИТУАЦІЯ в англійській і українській мовах. 151

4.6. Спільні та відмінні риси ідіоматичних ЕО в англійській та українській мовах у групах ЕМОЦІЙНІ ВИГУКИ та ЕВФЕМІЗМИ. 161

Висновки до розділу 4 164

ВИСНОВКИ 167

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 173

ДОДАТКИ 196

ВСТУП

Дисертацію присвячено зіставному дослідженню епонімних одиниць англійської та української мов як елементів лексико-семантичних полів. Засадничим для праці є твердження, що епонімні одиниці є перехідним етапом між онімом та апелятивом. У дослідженні висвітлено, як дискурсивне функціонування детермінує ступінь апелятивації оніма-складової епонімної одиниці у зіставлюваних мовах.

Актуальність дисертації визначається активним використанням епонімів не лише в науковому й інституційному, але й побутовому спілкуванні, тенденцією до інтернаціоналізації лексичних одиниць, що й вимагає всебічного і глибокого осмислення семантико-когнітивних механізмів номінації, визначення їхньої особливої ролі у процесах концептуалізації й категоризації, які опосередковують позначення предметів довкілля засобами мови.

У сфері порівняльних досліджень виокремлюється низка напрямків – порівняльно-історичне, типологічне, контрастивне зіставлення. Метод зіставного аналізу використовується для вивчення споріднених і неспоріднених мов у синхронії, дослідження структури мов із їх подібними й відмінними властивостями, виявлення специфіки організації мікросистем (лексико-семантичних груп) в досліджуваних мовах, виокремлення ядра й периферії підсистеми та встановлення між зіставлюваними мовами контрасту на всіх рівнях, лексичному зокрема. Види й методи порівняльних досліджень визначаються загальною спрямованістю зіставлення: виявлення загальних закономірностей або отримання історичних відомостей. Оскільки порівняльно-історичне мовознавство акцентує увагу на діахронічному зрізі вивчення лексики, виникає потреба в дослідженні епонімів сучасних англійської та української мов у вимірі зіставної лексикології як одного з векторів контрастивної лінгвістики. Зіставне мовознавство впевнено набуває

теоретичної й методологічної оформленості, тож перспективним видається зіставне дослідження семантичних зв'язків епонімів у лексико-семантичних групах англійської та української мов. Актуальним є також поглиблення аналізу механізмів процесів апелятивації та їхня типологізація.

Процес засвоєння запозичених іншомовних елементів засвідчує активний розвиток міжкультурного спілкування й пошук самобутності народів, що зумовлює виникнення питання співвідношення універсального та національного у процесі формування лексичних систем мов. Помітне зростання частки запозиченої й інтернаціональної лексики в національних мовах пояснюється формуванням глобального інформаційного простору, активізацією суспільних процесів, орієнтованих на світову інтеграцію. З'ясування шляхів формування лексичного складу мов, засвоєння іншомовної лексики, у яких важливу роль відіграють процеси деонімізації, виявлення універсальних та унікальних рис окремих мов є важливими завданнями, вирішення яких сприятиме ґрунтовному розумінню процесу розвитку мов з огляду на історико-культурну взаємодію з іншими народами. Отже, зростання числа зіставних досліджень, які ставлять за мету з'ясування вказаних питань є цілком логічним. Проте розгалуженість напрямків міжмовних досліджень не сприяє вирішенню нагальних проблем українського зіставного мовознавства, серед них – необхідність систематизації уже існуючого доробку, випрацювання загального концептуального підґрунтя українського зіставного мовознавства, яке б забезпечило системність зіставних розвідок.

Розвиток наукового знання, посилення тенденцій до міждисциплінарності дають змогу змінити погляд на фундаментальні традиційні наукові проблеми, зокрема загальномовознавчі. І хоча ономастика довгий час розвивалася як царина, дослідження якої було зосереджено передусім на вивченні власних назв на противагу загальним, останнім часом увага науковців зосереджується також і на так званій «сірій зоні» – перехідній від власної назви до загальної (Р. З. Ханичєв). Інтерес до

процесуальної сторони переходу від оніма до апелятива пов'язаний, зокрема, й зі зближенням когнітивістики і ономастики, що знайшло відображення у студіях Н. Д. Голєвої, Л. М. Дмитрієвої, О. Ю. Карпенко, Н. С. Ковальова, С. О. Попової, С. М. Співака, H. Chen, A. Gallagher, B. Girod, J. Grkovic-Mezdor та багатьох інших.

Необхідність дослідження зумовлено також орієнтованістю низки сучасних мовознавчих розвідок на системний підхід до розгляду словникового складу, який визначає потребу аналізу номінативних одиниць як елементів мови з урахуванням внутрішніх і зовнішніх чинників, які детермінують процеси онімізації, деонімізації і трансонімізації у складі сучасних англійської та української мов.

Дослідженню епонімів присвячено роботи І. В. Асмукович, Г. І. Беженар, М. М. Дзюби, В. І. Лисенко, Р. Б. Микульчика. Інноваційні процеси у лексиці англійської (Ю. А. Зацний, А. Е. Левицький, А. В. Янков) та української (С. С. Єрмоленко, Л. М. Пашинська, Н. В. Стратулат, О. М. Турчак) мов є постійним об'єктом аналізу у працях учених. У наукових доробках М. О. Жулінської, В. І. Заботкиної, В. В. Тарасової, що присвячені проблемам неології, простежується лінгвокогнітивний підхід до мовних явищ, який вивчає словотвірні процеси як результат лінгвокреативної діяльності людини та взаємодії концептів у картині світу носіїв мов.

У поглядах на статус епонімних одиниць серед дослідників немає одностайності, спостерігається також асиметрія у вивченні епонімів: фокусом уваги мовознавців були переважно терміни-епоніми (О. Ю. Багіян, Г. Р. Нерсесян, М. В. Бжинаєва, Г. І. Беженар, Т. О. Булановська, Є. В. Варнавська, Н. В. Васильєва, В. В. Вахрамеєва, Т. Венкель, Л. Є. Гапонова, М. М. Дзюба, Є. А. Зюзіна, В. О. Іконнікова, В. М. Катеринич, М. Д. Кожушко, І. М. Кочан, В. М. Лейчик, Р. Б. Микульчик, Б. П. Михайлишин, Н. В. Новинська, А. В. Суперанська, Н. В. Подольська, А. М. Поповський, І. Р. Процик, Г. М. Топоров, С. Овсейчик та ін.), тому зростання уваги до епонімів, які функціонують не в наукових дискурсах (С. С. Єрмоленко,

Є. М. Какзанова, Т. Г. Караваєва, Є. В. Соколовська, Є. Ф. Степкіна, Л. Д. Фроляк, Р. З. Ханічєв), зокрема епонімних одиниць ідіоматичного характеру (D. Ganzer, S. Kavka, J. Zybert, P. Pierini, S. Susinkiene, J. Szerszunowicz) є цілком послідовним розвитком мовознавчих студій.

Актуальність теми дисертації зумовлена тим, що українське зіставне мовознавство потребує вирішення цілої низки як загальнотеоретичних, так і практичних питань, серед яких вивчення когнітивних процесів, систематизація та вироблення загального концептуального підґрунтя аналізу є одними з найважливіших. Необхідність пропонованого дослідження пояснюється тим, що проблеми деонімізації, онімізації і трансонімізації є недостатньо висвітленими в українських зіставних студіях. Зокрема, недослідженими залишаються структурні характеристики, функціонування і статус перехідних пластів лексичних систем, їхні універсальні властивості й особливості в різних мовах, одним із найменш вивчених з яких є епонімна лексика, яка (як перехідний етап деонімізації) є важливим джерелом інформації про когнітивні механізми процесів апелятивації.

Актуальність роботи також зумовлена істотною диспропорцією у працях, присвячених осмисленню загальновживаної й наукової епонімної лексики на користь останньої, а особливо в зіставних розвідках як українських, так і зарубіжних лінгвістів.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах комплексної наукової теми кафедри германських мов і перекладознавства Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка «Мовознавчні та літературознавчні студії у контексті взаємодії національних культур та сучасної іншомовної освіти» (протокол №17 від 20 грудня 2018 року). Тему дисертації затверджено вченою радою ДДПУ імені Івана Франка (протокол №17 від 17 грудня 2015 року).

Мета дисертації полягає у встановленні структурно-семантичних особливостей епонімів англійської та української мов і їх типологічному зіставленні.

Досягнення поставленої мети передбачає реалізацію таких **завдань**:

– з'ясувати статус і роль епонімів у лексичних системах англійської й української мов;

– розробити теоретико-методологічний апарат дослідження епонімів англійської та української мов;

– виявити та зіставити структурно-семантичні характеристики епонімних одиниць досліджуваних мов;

– визначити й порівняти структурно-семантичні особливості ідіоматичних епонімів у зіставлюваних мовах;

– схарактеризувати та зіставити основні лексико-семантичні поля епонімів в англійській та українській мовах;

– простежити особливості процесу апелятивації, визначити його ізоморфні й аломорфні риси в англійській та українській мовах.

Об'єктом розгляду є епонімні одиниці англійської та української мов.

Предмет аналізу – структурно-семантичні особливості епонімів англійської та української мов.

Матеріалом дослідження слугували епонімні одиниці англійської та української мов (загалом – 1521 одиниця: 645 української мови та 876 – англійської), які були вилучені методом суцільної вибірки з етимологічних, тлумачних і фразеологічних словників англійської та української мов, а також словників епонімів англійської мови.

Методи дослідження, використані в роботі, зумовлені поставленою метою та завданнями. *Метод суцільної вибірки* було використано на етапі відбору матеріалу, що в комплексі з *аналізом словникових дефініцій, описовим методом, методом спостереження та узагальнення* із залученням *прийомів історично-типологічного аналізу* дало змогу виділити онім-джерело епонімної одиниці. За допомогою *структурного аналізу* було визначено

структурні особливості досліджуваних епонімних одиниць. *Метод лексико-семантичного польовання* допоміг виділити семантично зумовлені особливості епонімних одиниць у зіставлюваних мовах. За допомогою *кількісних підрахунків* було встановлено репрезентативність епонімних одиниць досліджуваних груп у зіставлюваних мовах. *Зіставно-типологічний метод* було використано для виявлення спільних і відмінних рис епонімів української та англійської мов.

Наукова новизна дисертаційної праці полягає в тім, що в ній уперше здійснено комплексне зіставне дослідження епонімів як перехідної категорії між онімом та апелятивом з урахуванням параметра апелятивації на матеріалі епонімних одиниць розмовно-побутової сфери англійської та української мов. У роботі *узагальнено* й *уточнено* термін «епонім» та *виділено* параметр апелятивації як характеристику епонімної одиниці та *складено* шкалу ступенів апелятивації епонімів розмовно-побутового дискурсу. У дисертації *запропоновано* комплексну методику зіставного аналізу епонімних одиниць різноструктурних мов.

Наукова новизна отриманих результатів узагальнена в таких **положеннях**, що виносяться на захист:

1. Епонімні одиниці є перехідною ланкою між онімами та апелятивами, не можуть бути прирівняні до них, а мають окремий статус у лексиці.

2. Перебіг апелятивації як складової когнітивних процесів людини можливий за умови вербалізації. Епоніми є мовним вираженням деонімізації оніма, що уможливлює вивчення цього процесу. Зіставлення епонімних систем різних мов слугує основою осмислення специфіки процесів апелятивації в них.

3. Деонімізація національно-культурно зумовлена і відображає ментальні та світоглядні риси, історичний розвиток народів-носіїв мов. Зіставне дослідження епонімного складу різних мов як вербалізованих процесів деонімізації дає змогу виявити лінгвокультурну складову апелятивації.

4. Ступінь апелятивації оніма-джерела епонімної одиниці є суттєвим параметром характеристики епонімів, вказує на зв'язок епоніма з онімом-джерелом, і, відповідно, на його конотативну складову. Конотативна складова епонімної одиниці корелює зі ступенем апелятивації епонімної одиниці.

5. Онім у складі епонімної одиниці завжди перебуває у стадії втрати зв'язку з денотатом, відповідно до чого виформовується така градація за рівнем деонімізації: початковий ступінь, часткова апелятивація, повна апелятивація.

6. Зіставне дослідження системи епонімних гнізд дає можливість виявити культурно зумовлені спільні та відмінні риси епонімної системи досліджуваних мов. Ураховуються як загальна кількість епонімних гнізд, так і їхня розгалуженість.

Теоретичне значення дослідження полягає в розробці комплексної методики зіставного аналізу процесів апелятивації на матеріалі епонімних одиниць розмовного дискурсу в різноструктурних мовах, доповненні теоретичних здобутків дослідження відонімних найменувань у зіставному мовознавстві та поглибленні знань про процеси апелятивації. Отримані мовні свідчення можуть збагатити мовознавство матеріалом епонімних назв розмовного дискурсу.

Практична цінність дисертації визначається тим, що її матеріал може бути використаний при укладанні епонімних словників обох зіставлюваних мов, зокрема українських, потреба в яких на сьогоднішній день є досить нагальною. Основні теоретичні положення і висновки дисертаційної праці можуть отримати застосування при підготовці та викладанні таких курсів: «Зіставна лексикологія англійської та української мов», «Порівняльна типологія англійської й української мов», «Лінгвокраїнознавство», «Лінгвокультурологія», «Лексикологія англійської мови», «Лексикологія української мови», «Стилістика англійської мови», «Стилістика української

мови». Опрацьований матеріал можна застосувати при написанні підручників, посібників, методичних видань.

Особистий внесок здобувача. Усі положення й результати наукової роботи отримані дисертанткою особисто. Праць, написаних у співавторстві, немає.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дисертації були представлені автором на міжнародних наукових конференціях: «Literatura, socjologia i kulturoznawstwo Naukowa i Praktyczna Nauka światowa: problemy i innowacje» (Warszawa, 2017); PATHWAYS TO SUCCESS FOR CONTEMPORARY ENGLISH TEACHERS AND THEIR LEARNERS" (Lviv, 2017); Міжнародна науково-практична конференція «Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників філологічних наук» (Одеса, 2018); Міжнародна науково-практична конференція «Нове у філології сучасного світу» (Львів, 2019); Міжнародна науково-практична конференція «Філологія початку XXI сторіччя: традиції та новаторство» (Київ, 2019).

Публікації. Основні положення й результати дослідження відображено в 15 наукових працях, серед них 7 статей у наукових фахових виданнях України, 3 статті – у зарубіжних виданнях (два з яких входять до наукометричної бази даних Index Copernicus International), 5 тез доповідей у матеріалах наукових конференцій.

Структура й обсяг дисертації. Дослідження складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаної літератури (237 позицій) та додатку. Загальний обсяг праці становить 198 сторінок із них основний текст – 156 сторінок.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗІСТАВНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЕПОНІМІВ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ

1. 1. Онтологічні характеристики епонімів як основа зіставного дослідження

Сучасний етап розвитку ономастичної науки характеризується посиленням інтересу до вивчення властивостей і закономірностей, репрезентованих в онімному просторі більшості мов, що сприяє виявленню спільного і відмінного в організації цієї частини лексики природних мов, уточненню існуючих уявлень про ономастичні універсалії й доповненню їх новими.

Із погляду ономастичних студій дослідження епонімії можна найзагальнішими чином витлумачити як розгляд того, яким чином власні імена вживаються для того, щоби позначати об’єкти і передати значення, що їх вони не передають і не позначають у своєму первинному використанні. Є підстави вважати, що ономастичні лексеми ще недостатньо осмислені в цьому аспекті, особливо ж у порівнянні з апелятивною лексикою взагалі і загальними назвами зокрема, хоча про необхідність таких досліджень мова йшла вже досить давно, зокрема у працях відомого українського мовознавця-дериватолога І. І. Ковалика [83]. Традиційно семасіологічні розвідки, об’єктом яких є смислова динаміка і зміни значення, мають справу (передовсім чи виключно) саме з апелятивними одиницями, таким чином оминаючи ті істотні відмінності, які можуть існувати в цьому плані між загальними і власними іменами. Те саме стосується, *mutatis mutandis*, студій, предметом яких є використання пропріативів у словотворі і які в типовому випадку трактують відономастичну деривацію так само, як і відапелятивну,

тобто без урахування можливої наявності в кожної із них своїх специфічних рис [236, с.10].

Дослідження епонімних найменувань в єдності внутрішніх і зовнішніх чинників дасть змогу виявити механізми розвитку цієї лексичної групи, розглянути питання, пов’язані з теорією номінації, визначити універсальне й специфічне в аналізованій лексичній групі різносистемних мов.

1.1.1. Термінологічний статус та функційні особливості епонімів

У мові знаходить відображення особливе уявлення про світ, властиве суб’єкту свідомості, яке полягає насамперед у тім, що репрезентація світу, його концептуалізація й категоризація залежать від низки суто суб’єктивних чинників. Поряд із лексичними і граматичними засобами передачі думки ключову роль відіграють власні імена, які мають доволі складний спектр категорій, що пов’язані з історією культури, специфікою психології людей, із національними традиціями та іншими особливостями [158].

Дослідження різноманітних аспектів номінації відображено в низці праць українських і зарубіжних учених. Проблеми епонімізації неодноразово розглядалися в роботах Є. В. Варнавської, М. М. Дзюби, Є. М. Какзанової, О. В. Кузнєцової, В. М. Лейчика, Н. В. Новинської, О. О. Приймак та ін.

Про лінгвістичний потенціал епонімів свідчить активне дослідження їхньої семантики, структури, словотвірного, історико-культурного, гендерного, соціолінгвістичного, лінгвостилістичного, лінгвокогнітивного та інших аспектів. Епонімія є поширеною в термінології різних наук і галузей людської діяльності. Це явище помітне насамперед у системі фізичних, біологічних, хімічних, медичних, астрономічних термінів, хімічних елементів, законів математики і термінів багатьох інших наук, названих на честь вчених, які їх відкрили.

Попри це, у наукових колах донині не існує єдності щодо визначення терміну *епонім* та його місця в мові, тому наразі проблема меж епонімії є дискусійною. Окремої уваги потребують різні погляди вчених на це явище, а також окреслення самого поняття епонімії.

Лексичні одиниці, утворені від власних назв, вже були предметом низки досліджень мовознавців, серед них дисертаційних (Вахрамєєва 2003; Дзюба 2011; Кожушко 1989; Новинська 1989, Приймак 2003).

Розгляд вторинної еволюції пропріативів становить інтерес і для термінологів, адже відомо, що термінологічні й номенклатурні одиниці на позначення відкриттів і винаходів, фізіо- й антропогенних об'єктів, суспільних явищ, формул, законів тощо часто утворюються від імен осіб, у певний спосіб пов'язаних із ними, чи просто суспільно і/або культурно важливих, наприклад, англ. *Newton's rings* чи *newton* (одиниця сили в системі СІ) (за іменем фізика сера Ісаака (Айзека) Н'ютона), *highmoritis* (від імені англійського лікаря-хірурга Натаніеля Гаймора), *Keynesian economy* (від імені економіста Джона Мейнарда Кейнза), фр. *gaullisme* (від імені французького державного діяча генерала Шарля де Голля), укр. *кучмізм* (від імені президента України Леоніда Кучми) [236, с.11], а також, відповідно, *кравчукізм* (від імені президента України Леоніда Кравчука) – обидва епоніми називають відповідні періоди в історії незалежної України за прізвищами Президентів. Щоправда, їхній термінологічний статус, очевидно, ще й досі не до кінця визначений, адже виникають такі одиниці, як правило, в усному мовленні, потім починають активно функціонувати в мові засобів масової інформації. Лише після цього вони можуть переходити до розряду термінологічних, передусім у царині новітньої історії. А загалом прізвища Президентів України – продуктивна основа для творення епонімів у сучасній українській мові, пор.: *кучмономіка, кучмісти, кучмовіз, кравчучка, ющенківці, деющенкізація, Януковоч, порохоботи, порошенківець, зелебоби, ЗЕгенерат* тощо.

Епонімні терміни окремих царин знань досліджено на матеріалах англійської (Булановская 1999, Бондарчук 2011, Вахрамеева 2003; Степкина 2011), німецької (Кожушко 1989), української (Поповський, Гапонова 2004; Дзюба 2011, Микульчик 2016), російської (Новинська 1989; Зюзина 2006; Иконникова 2005; Какзанова 2011), французької (Г. Беженар), іспанської (К. Варнавська) та інших мов. Незважаючи на те, що окремі аспекти українських термінів відономастичного походження були об’єктом побічного аналізу у працях І. М. Кочан, Б. П. Михайлишина, С. Овсейчик, І. Р. Процик та ін., зіставні дослідження на матеріалі епонімів української мови не проводилися.

Сьогодні серед актуальних проблем сучасного мовознавства дослідники виокремлюють питання термінологічного статусу епонімних одиниць. Також потребує студіювання „проблема прийняття й подальшого поширення чи відхилення термінів-епонімів і заміни їх найменуваннями, представленими загальними назвами” [108, с. 201–202].

Процес трансформації власної назви в загальну отримав різні трактування у розвідках сучасних мовознавців [21; 28; 114; 155]. З’явилася низка найменувань епоніма: деономастичні утворення, епонімні найменування, відепонімні назви (назви від антропонімів, топонімів, мифонимів), епонімізовані назви тощо. Зокрема, висловлювалася думка про те, що якщо «слово походить від імені, по батькові, прізвища або прізвиська (реального або вигаданого), то такі слова називаються антропономами, а їх сукупність – антропономікою» [114, с. 7]. Французький лінгвіст Ж.-К. Буланже пропонує термін «ономастизм», який він визначає як родове поняття, що позначає будь-яке похідне або утворене від власної назви [184, с. 98].

Імена й назви становлять суттєву частину словникового складу кожної мови. Власні імена своєрідно відображають історію, релігійні вірування й культуру країни, яку вони репрезентують. Ономастичні одиниці можуть «поглинати і потім передавати важливі соціокультурні

смисли та асоціації» [237, с. 110]. Становлення й розвиток групи власних назв як суспільно-історичної й лінгвістичної категорії тісно пов’язане з основними періодами соціально-економічного розвою людства. Ця група лексичних одиниць здавна привертала увагу звичайних носіїв мови і філологів-професіоналів. У наш час їх досліджують представники різних наук (мовознавці, історики, етнографи, психологи, літературознавці).

Характерно, що західних країнах інтерес до епонімії і дискусії стосовно пов’язаних із нею проблем не обмежуються колами лінгвістів-ономастів, оскільки, крім аспектів власне наукових, цій проблематиці притаманнй ще й економічний та юридичний аспекти, позаяк творення і застосування епонімів у різних сферах промисловості й торгівлі регулюються законами, що стосуються інтелектуальної власності, брендінгу і неймінгу, торгових марок і комерційних імен [237, с. 110]. Наприклад, поширеною практикою неймінгу є використання прізвища підприємця як торгової марки і комерційного імені, пор. англ. *Ford* – прізвище Генрі Форда (1863–1947), американського виробника автівок, уживане і як позначення виробів заснованої ним компанії; а також у переносному значенні; чи укр. розм. *адідаси (> адіки)* «кросівки Адідас» < German *Adidas* «німецька фабрика з виготовлення спортивних товарів», найменування, що є абревіатурою-акронімом словосполучення *Adi Dassler* (Адольф, чи Аді, Дасслер – німецький фабрикант взуття і засновник компанії AG Adidas).

У реєстрах лексикографічних джерел деякі офіційно зареєстровані словесні торгові марки позначаються саме як такі, зокрема за допомогою знака ™). Існує також явище хрематонімічної мімікрії, що є засобом уникнення судових позовів, спричинених незаконним привласненням і використанням торгової марки, а також пов’язаною із цим цілеспрямованою дезінформацією покупців [236, с.11–12].

Передусім власні імена докладно досліджують лінгвісти, оскільки будь-яке найменування – це слово, що входить до системи мови,

утворюється за законами мови і вживається в мові. При цьому вчені зазначають, що на особливу увагу заслуговує спеціальна сфера функціонування найменувань, похідних від власних назв [27; 25; 45; 71]. Водночас саме в науковій сфері подібні похідні найменування виявляються найбільш затребуваними, що дає підстави говорити про існування такої наукової дисципліни, як термінологічна ономастика. За спостереженнями В. В. Вахрамєєвої, ця дисципліна з'явилася наприкінці 1980-х років. Її мета – дослідити «походження, структуру й функції власних назв, включених до професійної комунікації» [25, с. 12].

Серед учених немає єдиної думки щодо того, чи є термінологічна ономастика, що носить інтегральний, міждисциплінарний характер, розділом ономастики чи термінології [8, с. 61; 27; 74]. Її інтердисциплінарність трактується двояко: з одного боку, – з погляду походження, а саме тому, що термінологічна ономастика утворилася в результаті об'єднання двох дисциплін: термінології та ономастики; а з іншого, – в аспекті зв'язків з іншими галузями, зокрема такими дисциплінами, як історія мови, лексикологія, фразеологія, лінгвістика тексту, соціолінгвістика тощо. Крім того, «термінологічна ономастика безпосередньо стосується предметних царин знання, різних галузей науки і техніки, терміносистеми яких досліджуються» [25, с. 13]. Існує також думка про те, що природа сполучень із власною назвою дає змогу розглядати їх у межах фразеології [4] або виділити у спеціальний розділ – фразеоматику [105]. Усі вказані чинники свідчать про необхідність розмежування базових понять дослідження й термінів, які їх іменують.

Проблематика термінологічної групи епонімів зумовлює звернення вчених до окремих аспектів їхніх узаємозв'язків із номенклатурними назвами. У працях Р. Глезера чітко обґрунтовано позицію стосовно необхідності розмежування понять «епонім» та «номенклатурна одиниця», адже терміни-епоніми є лише однією з численних царин ономастичних студій спеціального наукового дискурсу, так само як і вивчення

номенклатурних найменувань, що виступають складовими компонентами товарних назв і таксономій [198, с. 23].

Заслуговують на увагу також думки вчених про те, що найменування, які виділяються із загальної кількості понять за другорядною ознакою, як от ім’я першовідкривача або автора, слід відносити до номенклатури. Це обґрунтування вчені базують на лінгвістичному критерії конвенційного синтаксично залежного компонента як складового елемента бінарного найменування спеціалізованого поняття [108].

О. В. Кунін виокремлює цю категорію лексичних одиниць у спеціальний розділ – фразеоматику [105, с. 261]. Однак навіть урахування наявності в окремих епонімів певного стилістичного забарвлення, на наш погляд, не дає підстав для розгляду цих мовних одиниць як об’єкта безпосереднього аналізу у фразеології. Адже, як доречно підкреслював О. І. Смирницький, для епонімів не характерний такий параметр, як ідіоматичність [150].

Перше значення терміна **епонім** (ім’я дане чомусь або особа, що дає чому-небудь своє ім’я) має давню історію. Етимологічно «епонім» походить від грецького слова ἐπώνῦμος й означає «той, хто дає своє ім’я». У «Словниках лінгвістичних термінів» поняття «епонім» трактується як «особа, від імені якої утворено назва народу, місцевості тощо» [6, с. 528], або *eponymous* – «той, хто дає ім’я» [142, с. 617]. У тому ж словнику О. С. Ахманової знаходимо також термін «епонімне ім’я» – власна назва, утворена від епоніма.

Тлумачення значення слова «епонім» як мовознавчого терміна в лексикографічних працях є подібними й можуть бути узагальнені таким чином: «особа, від імені якої утворено назву народу, місцевості тощо»:

ЕПОНІМ, -а, *ч.*

1. У давніх афінян – перший із дев'яти архонтів, іменем якого позначався рік.

2. У давньогрецькій міфології – бог, герой або людина, що давали назву місту, громаді або року // Особа, яка дає чому-небудь своє ім'я.

3. Назва речі, процесу або функції, утворена від імені людини [58].

На думку Я. Б. Рудницького, іменем епоніма є власна назва – це джерело епонімних найменувань: епонім використовується щодо особи, чиє ім'я є або вважається джерелом назви чогось, наприклад, міста, країни або епохи [51].

З огляду на історію культури, особливості людської психології, традиції та інші чинники власні назви мають широку категоріальну розгалуженість. На нашу думку, саме інформація про власну назву збагачує значення похідного від нього епоніма історично й культурологічно містким змістом.

Власні імена, незважаючи на усталену традицію їхнього лінгвістичного аналізу [2; 34; 111; 155 та ін.], як і раніше, залишаються однією із проблемних царин ономасіологічних пошуків. У процесі наукового осмислення власних назв, що побутують як компоненти складних назв, особливо важливим є мотиваційний план. Мотивація (як частина когнітивного підходу до розгляду лінгвістичних явищ) передбачає витлумачення, як те чи те найменування виникло в мові, чим умотивований вибір конкретного мовного знака для номінації певного предмета.

О. В. Суперанська наголошує на семантичному зсуві, який супроводжує процес творення термінів від власних назв: «При переході власної назви в загальну вона наповнюється новим значенням, яке співвідноситься з типовою діяльністю іменованої так людини, із типовою продукцією, виготовленою цією особою або в певній місцевості, із будь-якими характерними умовами місцевості тощо» [155, с. 116]. У всіх подібних випадках знання про назву, що дає чому-небудь своє ім’я, є необхідною складовою семантики похідного від власної назви

найменування, що набуває в семантичній структурі похідної мовної одиниці високого ступеня значущості.

Позаяк епоніми уміщують власні назви, вагомою є гносеологічна роль ономастичного компонента, зокрема виділення, а також ідентифікація й індивідуалізація об’єкта. О. В. Суперанська підкреслює, що власні назви – це слова, що «надаються індивідуальним об’єктам, що мають також загальні назви (імена класів) і які слугують для виділення об’єктів із цих класів» [155, с. 98]. Саме ця ознака, за міркуваннями ученої, дає змогу зіставляти власні і загальні назви, які пов’язують іменований предмет чи групу предметів із класом. За тлумаченнями дослідників, власні назви – це «іменники, які слугують як назви одиничних предметів, виділених із ряду однорідних» [139, с. 90]. В. І. Болотов, як і О. В. Суперанська, виокремлює індивідуалізуючу роль власних назв і демонструє, що власні назви – це слова чи словосполучення, які номінують один або декілька предметів, поєднаних за деякою ознакою [18].

Дотримуючись функційного підходу до власних назв, А. О. Білецький наголошує на специфіці ономастичної ідентифікації у гносеологічному аспекті: «Функцією власних назв є ідентифікація дискретних об’єктів (конституентів), а функцією загальних назв – ідентифікація класів об’єктів (понять, ідей, концептів, лінгвістичних квантів дійсності» [16, с. 167]. На думку А. Т. Семенова, при вживанні онімів у ролі апелятивів, власні назви – так само як і загальні – можуть виконувати в мовленні узагальнюючу функцію [145, с. 8].

Дещо іншою є ситуація в непрофесійній лексиці, де подібний спосіб номінації (надання комусь або чомусь власної назви) теж досить поширений.

На лексичному рівні у власних і загальних назвах виокремлюють номінативну й семасіологічну функції, уважаючи при цьому, що власні назви виконують лише першу функцію [145, с. 11]. При переході власної

назви в загальну вона отримує можливість повністю або частково (залежно від характеру цього переходу) брати участь у сигніфікації [155].

Номінативна функція – основна семасіологічна функція, яка об'єднує усі різновиди онімів в акті мовлення. Однак у мовленні вона тісно пов'язана з денотативною функцією, оскільки при цьому об'єкт не тільки індивідуалізується, але й одночасно піддається класифікації за відповідною ознакою [1, с. 15].

Виходячи із завдань дисертації, одним з яких є аналіз функціонування власної назви в епонімній одиниці, важливим видається урахування того факту, що при зіставленні загальних і власних назв проблема значення є чи не найістотнішою, позаяк від її вирішення залежить кваліфікація власних назв у мові як повноцінних слів чи зарахування їх до класу «лексично неповноцінних», які виконують лише номінативну функцію вербальних знаків [165, с. 74].

Різниця у значенні власної назви і значення апелятива залежить від відмінностей у співвідношенні компонентів значення й передусім від місця поняття в загальному значенні слова. Окремі дослідники взагалі заперечують існування понятійного змісту у власній назві, уважаючи, що вона має лише денотативну віднесеність: власна назва не має понятійного змісту, адже «у власних назвах потенційне значення майже завжди дорівнює актуальному значенню словесного знака» [165, с. 75].

Підсумовуючи сказане, зазначимо, що основною функцією власних назв є індивідуалізація, диференціація однорідних предметів, а головна функція загальних назв – позначення класу предметів.

Знання про епонім становить внутрішню форму номінації, її мотивацію, але остання, через її меншу значущість для нетермінологічного слова, як й інших похідних слів, із плином часу може втрачатися і відновлюється тільки при етимологічному аналізі. Це означає, що епонім (в первісному значенні цього слова «той, хто дав ім'я») визначає внутрішню форму похідного від власної назви термінологічного або

нетермінологічного найменування, причому роль цієї внутрішньої форми в семантиці терміна значно істотніша, ніж у нетермінологічному утворенні.

Визначення суті і статусу епоніма утруднюється його неоднозначністю. Так, терміном епонім, як уже було зазначено, позначають особу, реальну чи вигадану. Н. В. Новинська закріплює за цим терміном таке значення: «особи, імена яких використовуються для створення термінів» [124, с. 26]. Подібно визначає його й Н.В. Подольська: епонім – це «особа, чим-небудь знаменита, ім’я якої послужило для утворення будь-якого іншого оніма» [136, с. 150].

Крім того, наприклад, у медичній літературі, де епонімія широко представлена й досить ґрунтовно досліджена, під епонімом розуміють найменування, утворене деривацією від власної назви. Наприклад, у «Медичному словнику» знаходимо визначення: «Епонім (eponym) – назва хвороби, структури або методу за іменем людини, яка вперше виявила або описала їх» [40]. В останньому визначенні епонім позначає вже не особу, яка дала ім’я чомусь, і не ім’я особи, від якої утворено назву чогось, а найменування предмета, процесу, явища, утворене від імені його відкривача або творця.

Уживання терміна «епонім» у різних значеннях простежуємо також у дослідженні В. В. Вахрамєєвої [25]. З одного боку, вона визначає його як ім’я: «прізвище вченого, дослідника або винахідника, який зробив свій внесок у розвиток тої чи тої царини науки й техніки» [25, с. 15]. Але з іншого боку, – вказує, що епонім – це «термінологічна одиниця, утворена від імені вченого, який зробив свій внесок у розвиток тої чи тої царини науки й техніки» [25, с. 15]. Це свідчить про те, що у вживанні терміна «епонім» відбувся подвійний метонімний перенос за моделлю: «творець, відкривач» – «ім’я творця, відкривача» – «створене, відкрите». Висока частотність використання в науковій літературі метонімного значення слова "епонім" дає змогу зробити висновок про те, що цим лінгвістичним терміном закріпилося стійке похідне значення.

У цій праці під епонімом розуміємо лексичну одиницю, яка має у своєму складі власну назву (не лише антропонімну), або слово, утворене від власної назви шляхом метонімного переносу відповідно до словотворчих моделей певної мови.

Як зазначає М. Я. Біч, «найсуттєвішим для можливості метонімних переносів антропонімів є наявність екстралінгвістичної частини лексичного фону власного імені, до якої належить уся інформація, пов'язана з життям, діяльністю, характерними рисами того чи того носія імені» [15, с. 39]. Епонімні назви вбирають у себе особливі риси, якості, які є характерними для носіїв конкретних власних назв.

Прагнення уникнути розвитку полісемії слова «епонім», мабуть, дало поштовх появі іншого небажаного явища, а саме еквівалентних цьому слову дублетів. Досліджуючи французьку медичну фразеологію, Г. І. Беженар використовує назву «епонімний термін», а також його однослівний варіант «епонім»: «Епонімні терміни, або епоніми – це терміни, утворені від імен авторів різних відкриттів» [13, с. 26]. У передмові до словника також подано словосполучення «епонімний термін», проте його дефініція в цій лексикографічній праці відрізняється від продукуючого слова «епонім», що виступає тут у значенні «особисте ім'я»: «Терміни, що вживаються в клінічній практиці з позначенням через епоніми, тобто позначені за прізвищем дослідника, який запровадив їх у вжиток, або за іменем історичного чи літературного персонажа, з чиєю діяльністю проводиться аналогія, у тексті словника наведені як епонімні» [23, с. 5].

В. Н. Катеринич подає словосполучення «фамільний термін» як інший еквівалент до терміна «епонім», аргументуючи свій вибір існуванням лексичних одиниць, котрі лінгвісти розглядають як релікти різних культурних епох: із часів античності такими є міфологізми, із середньовіччя – біблеїзми, доба Відродження сприяла появі термінів з езотерики й астрології. Групу епонімів формують імена персонажів

художніх творів, відомих учених або терміни, що виникли на основі прізвищ, які також несуть у собі відгомін історії [81].

Для іменування такого роду термінологічних одиниць Л. Ю. Буянова пропонує використовувати найменування «персонім», уважаючи за доцільне для номінації термінів, мотивованих ім'ям власним (особистим), запропонувати лінгвістичний термін «персонім» (від лат. persona – особа, особистість), що не суперечить загальній традиції творення лінгвістичної термінології (пор.: синонім, паронім, омонім, антонім тощо) [22, с. 156].

В. М. Лейчик окреслює епоніми як «лексичні одиниці, елементами структури яких є власні назви, які або позначають авторів відповідних предметів, явищ, одиниць вимірювання або названі на честь відомих діячів науки, культури» [106, с.12]. Дослідник указує на неможливість тлумачення значення епонімів у межах теорії, що описує певну царину людської діяльності.

Аналіз свідчить про те, що варіативність спеціальних позначень досліджуваних одиниць у лінгвістичній літературі має такий вигляд: епонім – термін-епонім – епонімний термін – фамільний термін – персонім. Перше найменування з цього ряду є зручним завдяки своїй стислості (однослівне), але водночас воно багатозначне у вживанні.

Отже, у сучасній лінгвістиці термін «епонім» використовується в широкому і вузькому сенсі. Деякі дослідники визначають його як власне ім'я, яке стало основою для створення мовної одиниці з новим значенням (широкий сенс). Термін «епонім» використовується також щодо особи, чиє ім'я є або вважається джерелом назви чогось, наприклад, міста, країни або епохи. Інші дослідники розглядають епоніми у вузькому сенсі як терміни, що походять від власного імені, ґрунтуються на імені людини, місця тощо.

У дисертації дотримуємося другого погляду, розглядаючи епоніми як лексичні одиниці, похідні від власної назви. Із метою уникнення термінологічної плутанини не вживаємо термін «епонім» на позначення особи, від якої утворено певну назву, найменування предмета, процесу,

явища, натомість цей термін використовуємо в похідному значенні. Послуговуємося також термінологічними сполученнями «епонімна одиниця», «епонімне найменування», «епонімна назва» як *синонімами* до терміна «епонім».

Сучасні мовознавчі студії демонструють значний інтерес до низки аспектів вивчення епонімної лексики (етимологічного, історичного, структурного, семантичного, лінгвокультурного тощо), і це свідчить про необхідність розгляду цієї лексики в зіставному ракурсі. Зіставний аналіз епонімів на матеріалі англійської та української мов, на нашу думку, суттєво доповнить результати лінгвістичних досліджень епонімної лексики.

1.1.2. Джерело епоніма як класифікаційна ознака

Посилена увага до терміна «епонім» викликана передовсім його полісемічністю. Так, на думку О. С. Ахманової, епонім – це особа, від імені якої безпосередньо утворене найменування певної місцевості, народу тощо [7, с. 528]. В. М. Лейчик, розробляючи цю лінгвістичну тематику, визначає епонім як «лексичні одиниці, елементами структури яких виступають власні назви, або які позначають авторів відповідних об’єктів, явищ, одиниць виміру, або які іменуються на честь відомих діячів науки, культури» [107], і стверджує, що в період 1960–1980-х рр. термін «епонім» знаходить свою активну реалізацію і вживання в різних мовах, позначаючи при цьому вже не власне особу, яка дала назву певного об’єкта або процесу, а «назву самого об’єкта або процесу» [108]. В. Д. Старичонок розуміє епонім як утворення слів і словосполучень на основі власних назв [153, с. 716].

Окремі мовознавці зараховують до епонімів також утворення на основі топонімів [71, с. 192–197;23, с. 29]. Це суттєво розширює межі епонімії і є предметом дискусії.

За дефініцією Є. В. Варнавської, епонімія – це називання речей та явищ на честь реальних чи міфічних героїв, що часто застосовується в актах вторинної номінації: при найменуванні географічних об’єктів, нагород, кінокомпаній, промислових концернів [23, с. 9]. Простіше визначення запропонували Д. Мінкова і Р. Стоквел: "These are new words based on names (epi- ‘upon’ onym ‘name’)" [215, с. 19]. Дослідники зазначають, що нерідко використовується ім’я окремо взятої людини, міфологічного або історичного персонажа, географічна назва або назва бренду, які розширюють своє значення і переходять із розряду власних назв до розряду загальних [121, с. 53]. Підтримуємо думку дослідників, які вважають, що обмеження джерел власних назв лише антропонімами є невиправданим, і в цій роботі, розглянувши вживання найменувань, пов’язаних із власними назвами, визначаємо ***епонім*** як *спеціальне найменування предмета, явища, процесу тощо, утворене на основі власної назви (антропоніма, топоніма, мифоніма, теоніма, ергоніма тощо), котре містить у своїй семантиці релевантні відомості про цю власну назву.*

Д. Мінкова і Р. Стоквел виокремлюють епоніми: 1) засновані на власних іменах, 2) засновані на географічних назвах, 3) засновані на літературних, фольклорних і міфологічних іменах, 4) засновані на назвах комерційних брендів [215, с. 19]. Ця класифікація може бути взята за основу для аналізу матеріалу дослідження.

Ж.-К. Буланже поряд з антропонімією й топонімією також виокремлює слова, утворені від назв установ, політичних груп, похідні від торгівельних марок тощо [184], зазначаючи такі типи власних назв, які можуть слугувати джерелом епонімів:

– антропоніми – імена, прізвища, по батькові та псевдоніми, а також прізвиська людей (у ширшому сенсі – це імена будь-яких осіб, вигаданих або реальних);

– міфоніми – імена богів;

– зооніми – назви та імена тварин;

– фітоніми – назви рослин;

– топоніми (ороніми, спелеоніми, гідроніми, потамоніми, лімноніми, пелагоніми, гелоніми, океаноніми, астроніми, комоніми, хороніми, ойконіми);

– назви географічних об’єктів;

– космоніми – назви космічних тіл;

– хрематоніми – власні назви предметів матеріальної культури;

– хрононіми – назви відрізків часу, подій тощо;

– етноніми – назви націй, народів, народностей, племен та інших етнічних спільнот;

– ергоніми – назви ділових об’єднань людей, зокрема спілок, організацій, установ, корпорацій, підприємств тощо.

В. Швейкарт трактує «деономастичне утворення» як слово, створене від власної назви, з морфологічними змінами чи без них [222, с. 242]. А. Лап’єр використовує термін «епонім» для позначення будь-якого похідного від власної назви (особи, місця) або від «узагальненої» власної назви [210, с. 265].

Характерно, що з плином часу тлумачення терміна «епонім» зазнало суттєвих змін: від позначення особи, яка дала назву будь-якого об’єкта, до позначення саме об’єкта, на який перейшла власна назва. Таким чином, аналіз дефініцій, свідчень процесу переходу власного імені в загальне показують, що найвдалішим терміном на позначення цього феномена є «епонім», оскільки він найточніше і найповніше характеризує названий трансформаційний механізм.

У нашому дослідженні дотримуємося розуміння епоніма як лексичної одиниці, яка містить в своєму складі власну назву (антропонім, топонім, етнонім тощо), так само як і загальну назву при маніфестації поняття.

Важливо, що, незважаючи на існування загальномовних слів-епонімів, широка епонімізація характерна саме для сучасної мови науки і техніки і, відповідно, епоніми є типовими для наукового дискурсу.

1.2. Методологічні засади аналізу становлення семантики епонімів

1.2.1. Історико-етимологічний аспект семантики епонімів

Сучасна лінгвістика приділяє значну увагу дослідженню лексичних одиниць як у синхронії, так і в діахронії, адже логіка історичного розвитку слова відображена в семантичних зв'язках, і моделі семантичного опису враховують механізми аналізу процесів мовних змін. Урахування історико-етимологічного аспекту розвитку епонімної лексики дає змогу виявити нові семантичні відношення, зафіксовані системою мови [185, с. 422].

Дослідження еволюційного розвитку лексики близько та віддалено споріднених мов уможливлює виявлення змін і перетворень, що відбуваються у внутрішній формі слова. Зіставний аналіз етимологічних зв'язків лексичних одиниць, визначення рівня їхньої спорідненості та співвіднесення епонімної лексики на різних етапах розвитку зіставлюваних мов відтворює картину соціальної організації етносів, мови яких аналізуються, у різні періоди їхньої історії [33, с. 460].

Історико-еволюційний аспект лексики досліджуваної групи має на меті осмислення їхньої первинної словотвірної структури та виявлення елементів давнього значення, встановлення походження цих лексем та їхніх генетичних зв'язків із відповідними лексичними одиницями тієї ж або спорідненеих мов [26, с. 8]. Такий аспект дослідження сприяє виявленню закономірностей номінації епонімів, історії їхнього розвитку як в окремій мові, так і в групі споріднених мов.

Епоніми створюються через семантичні зміни вихідних назв. Семантична зміна є еволюцією використання слова, і сучасний його значення часто радикально відрізняється від первісного. В історичному мовознавстві семантична зміна є зміною одного зі значень слова: кожне слово має різноманітні конотації, які можуть нашаровуватися, зникати або змінюватися з часом. Семантичні зв'язки між основним і похідним словом, а також позамовні зв'язки між їхніми референтами відображають внутрішньомовні зв'язки між іменами [237, с. 110].

Семантика також аналізує зв'язки мови і свідомості, як індивідуальної, так і суспільної. Основними можна вважати два аспекти: дослідження того, як суспільна свідомість, тобто культура, соціальні зміни впливають на мову; і яким чином мова впливає на індивідуальну думку або суспільну свідомість. Через це одним із ключових завдань сучасної лінгвістичної семантики є дослідження концептуалізації світу за допомогою лексичного складу мови і відновлення мовної картини світу [195].

Кількісно репрезентативний пласт лексики в національних мовах становлять власні назви, які покладено в основу епонімної номінації. Епоніми тісно пов'язані з суспільною свідомістю, оскільки дають дослідникам змогу визначити важливі постаті, події, артефакти тощо історії країни та світу. Вони вирізняються самобутністю, адже навіть згадка певної назви, імені або прізвища дає реципієнтові змогу пов'язати їх із країною, з якої походить їх носій, певними характерними ознаками того чи того етносу. А якщо прізвище належить людині або місцевості з всесвітньою популярністю, то реципієнт майже завжди може вибудувати логічний зв'язок зі сферою їхнього існування. Ці відомості за певних умов переносяться і на те, що створено цією особою або в певній місцевості тощо.

Отже, стаючи компонентом епонімного найменування, імена епонімів привносять у похідну лексичну одиницю інформацію про носія

імені, про сферу його діяльності і вагомий внесок особи і країни, яку вона репрезентує.

Епонімна лексика, як зазначалося, фіксуючи первинне джерело епоніма, за формою етимологічно пов’язана з власною назвою, що слід ураховувати при дослідженні її походження. Розгляд цього питання вимагає розмежування двох узаємопов’язаних проблем:

1) походження епонімних найменувань є лінгвістичною проблемою, що розв’язується при словотвірному та етимологічному аналізі;

2) авторство, належність, пріоритетність встановлюються з огляду на історію певної царини людської діяльності.

У мовознавчих студіях дослідження іменування об’єктів дійсності, а також формально-семантичних змін слова є особливо актуальними через їх важливість для усвідомлення історичних процесів, які відбуваються в мові. Історичний аспект зіставного студіювання епонімних назв та апелятивів виходить із належності зіставлюваних мов до індоєвропейської сім’ї і наявності спільних коренів, оскільки прагерманська і праслов’янська мови виокремлюються з індоєвропейської мови-основи [32, с. 533].

У дослідженні лексики врахування історичного розвитку англійської та української мов є визначальним, адже лексика відображає суспільну свідомість і суспільну практику. Тож вивчення розвитку окремих лексем або груп слів дає змогу отримати значні додаткові відомості про історичний розвиток певного етносу, а його історія уможливлює дослідження історичного розвитку лексем [1, с. 23]. Етимологічні й історико-лексикологічні студії враховують сучасний стан становлення мовних систем, який є підстави розглядати як певну подібність до послідовності етапів їхнього розвитку.

Відтак, для нашої праці значення має те, що еволюція значення лексеми потребує етимологічного аналізу, адже в похідній лексемі основа зберігається в її первісному стані. Аналіз лексем, які входять до певних

груп у зіставлюваних мовах, дає можливість з'ясувати динаміку їхніх змін на певних етапах історичного розвитку.

В. Н. Топоров зазначає, що у стародавніх народів багато категорій об'єктів дійсності отримали відонімні назви, які нині навіть не трактуються як такі, що здатні містити власні імена [163]. У давнину люди також відводили вагоме місце предметам створеного ними фантастичного світу [156, с. 8], тож знання міфології важливе для розуміння культури, мистецтва, літературних класичних творів, а також епонімних найменувань.

Використання епонімів у складі власних назв має давню традицію. Семантична структура цих лексичних одиниць свідчить про це, адже в існують термінологічні сполучення з компонентами-епонімами: листок Декарта, перстень Сатурна. Епонімні лексичні одиниці становлять солідний прошарок у хімічній, медичній, фармацевтичній, математичній, фізичній терміносистемах (близько 10%).

Більшість епонімів з'являється в кін. XVIII – на поч. XX ст. в медицині, фізиці, хімії. Це назви захворювань, симптомів, синдромів, фізіологічних процесів. Епонімні найменування нового і новітнього періодів – найчисленніший пласт лексики. Цей факт можна пояснити спробами уніфікації лексичних одиниць, коли у функції первинних «уніфікаторів» застосовували латинізовані номенклатурні терміни, утворені на основі власних назв, котрі отримали поширення, міцно закріпившись в національних мовах.

1.3. Структурні риси епонімів у зіставлюваних мовах

Незважаючи на опрацювання багатьох теоретичних і практичних питань із проблем епонімії у сучасній лінгвістиці, структурно-граматичні особливості англійських та українських епонімних назв досі не підлягали опису в зіставному аспекті.

Обрані для дослідження епоніми представлені такими типами найменувань, які утворюються безпосередньо від власних назв:

– непохідні (*джоуль, паскаль, boycott, cashmere*);

– похідні (*кюрій, дарвініт, пастеризувати, пастеризація, пастеризований, pasteurize, pausterization, Machiavellian, Machiavellianism, Machiavellism, McCarthyism*);

– складні (*амперметр, вольтметр, marconigram, marconigraph, Reaganomics, Obamacare*).

Т. МакАртур пропонує класифікувати епонімні одиниці принаймні за шістьма структурними типами: 1) прості епоніми; 2) епоніми, утворені складанням основ й атрибутивні конструкції; 3) суфіксальні деривати; 4) сполучення з присвійним відмінком; 5) усічення; 6) слова-телескопи (бленди) [214, с. 378].

Після Т. МакАртура російська дослідниця В. А. Іконнікова уклала номенклатуру епонімів, яка включає такі структурні типи: прості епоніми; складені атрибутивні конструкції; епоніми, утворені суфіксальним способом; епоніми, утворені за допомогою присвійного відмінка; епоніми, утворені шляхом скорочення слів і словостягання [68].

Аналіз емпіричного матеріалу нашого дослідження виявив також епоніми, утворені шляхом префіксації й абревіації. Існує також група епонімів, які не зазнали жодних морфологічних змін.

Епонімні найменування представлені різними типами, що утворені за допомогою майже всіх відомих способів деривації, зокрема:

1. *Епоніми-слова*. До цієї групи входять як прості найменування, так і складні. Перші з них – одиниці, отримані семантичним способом, а точніше, метонімічним. Під цим способом деривації розуміємо «механізм мовної діяльності, що забезпечує регулярне (мовне) або випадкове (мовленнєве) перенесення імені з одного класу предметів на інший або одиничний предмет на основі асоціації за суміжностю у просторі, часі, причинно-наслідкових зв’язках» [124, с. 4].

У словотворенні такий тип перенесення імені характеризується, з одного боку, збігом графічних форм і граматичних категорій вихідного й похідного слова, а з іншого, – зміною семантики за схемою «творець» – «створене». В епонімних найменуваннях можна окреслити такі схеми перенесення власної назви на предмет: морфологічні зміни слова відбуваються «в межах» власних назв, змінюється лише група ономастичної лексики (антропонім – топонім – міфонім – гідронім – зоонім – ергонім – космонім тощо), а написання слова залишається незмінним. При метонімічному переносі відбувається перехід слова з розряду власних назв до загальних, що супроводжується підпорядкуванням слова новими правилами написання (з малої літери).

Таким чином, сема, що відповідає змістові вихідного прямого значення (гіперсема), стає для похідного вторинного значення гіпосемою, що служить сполучною ланкою між вихідним і похідним значеннями лексичної одиниці. Зв’язок такого роду може втрачатися, у результаті чого з’являються омонімні найменування.

Ідею про омонімію, що виникає при метонімії, розробляють Л. А. Введенська й Н. П. Колесніков. За концепцією цих дослідників, вихідна і похідна лексичні одиниці позначають різні «предмети», що не належать до явищ одного ряду.

Цей погляд поділяють не всі лінгвісти. Так, М. В. Климова, розглядаючи опозицію «деривація – омонімія», виділяє такі її особливості:

1) співзвучність – ознака, притаманна й омонімам, і дериватам.

2) як омонімія, так і деривація стосуються різних лексичних одиниць;

3) омоніми – слова з семантичними просторами, що не перетинаються, тобто у них відсутні мотиваційні зв’язки; у дериватів ці простори перетинаються: одне зі слів виступає як мотивуюче, друге – як мотивоване;

4) омоніми і деривати входять до різних лексико-семантичних і лексико-граматичних парадигм, синонімних й антонімних рядів [82, с. 222].

Таким чином, основна риса, яка свідчить на користь розгляду вихідних і похідних одиниць не як омонімів, – це наявність між ними мотиваційного зв'язку. Проте щодо епонімних найменувань, отриманих метонімним шляхом, не можна однозначно стверджувати, чи є вони омонімами або дериватами. Безумовно, в епонімі закладено релевантні відомості про відповідну власну назву. Тобто він містить зв'язок між вихідною і похідною одиницею, яка виражається в спільності ознаки, закладеної в основу номінації. Але через позамовні чинники (наприклад, втрату відомостей про мотивуючу власну назву) цей зв'язок може порушуватися, у результаті чого деривати перетворюються в омоніми. Це, однак, не є загальним правилом, адже в більшості зафіксованих випадків мотиваційний зв'язок між власною назвою й епонімом зберігається. Це положення підтверджує присутність інформації про власну назву в семантичній структурі епоніма.

2. *Епоніми-композити*. Епоніми-композити не мають чітко окресленого статусу в лінгвістиці. Одні дослідники схильні вважати їх словосполученнями, інші – словами [3; 30; 42]. Така неоднозначність у трактуванні поняття викликана наявністю спільних рис у словосполучення і складного слова. І перше, і друге володіють структурно-граматичною єдністю, синтаксичною цілісністю. Обидва типи мовних одиниць мають таку властивість, як морфологічна цілісність, тобто членом парадигми виступає все утворення загалом, і жоден із його елементів не здатний виконувати цю функцію самостійно. Крім того, вони однаково можуть бути продукуючою основою при творенні нових похідних. Проте складні слова мають злите або дефісне написання й особливу акцентно-ритмічну організацію, а словосполучення – роздільне написання й самостійний наголос на кожному компоненті [65, с. 87–88].

Серед складних слів виділяють два структурних типи: ті, що утворені складанням коренів і складанням основ слів. У фактичному матеріалі дисертації представлений тільки перший тип одиниць, більшість з яких

утворено складанням одного або кількох імен за допомогою епоніма й іменника-загальної назви.

3. *Епоніми-словосполучення*. Під цим терміном, розуміємо «лексичні одиниці, утворені синтаксичним способом, що є вільними чи фразеологічно пов'язані поєднанням двох і більше повнозначних слів у прямому і переносному значенні» [69]. Відповідно до типу структури епоніми-словосполучення можуть бути поділені на прості і складні.

До простих належать ті сполучення, що утворені з двох повнозначних слів, одне з яких головне, друге – залежне. Найчисленннішу групу серед них складають безприйменникові епоніми-словосполучення.

Епоніми-словосполучення цієї підгрупи будуються за моделлю безприйменникового прилягання N+N. Прилягаючий компонент виражений іменниками або безсполучниковими поєднаннями в родовому відмінку (в українській мові). Залежний компонент у таких сполученнях уважається прилягаючим тому, що зміна форм опорного слова не спричиняє змін залежного у формі родового відмінка, що виражає синтаксичне значення «походження від кого-небудь».

Наступними за частотою серед безприйменникових епонімів є такі, що мають структурно-граматичну модель Adj+N. Зв'язок узгодження виражений іменником, що відносить предмет, явище, процес до класу подібних, і залежним прикметником, що позначає диференціюючу ознаку предмета. Залежний компонент є наслідком морфемно-граматичних модифікацій імені епоніма за відповідними моделями.

Епонімні прикметники мають таку ж парадигму змін, як і всі прикметники, утворені засобами суфіксації. Словотвірні значення не відрізняються у словах, утворених за допомогою різних суфіксів: у всіх випадках вони називають ознаку за походженням від кого-небудь.

Прикметники, утворені від епонімів-іменників, не мають загальних правил написання. В одних випадках вони пишуться з малої літери (*дизельний*, *морганістичний*, *pausterized*, *satanistic*), в інших – з великої

(*Булева алгебра, Cromwell shoes, Albert boots*), хоча, безперечно, у таких одиницях ім'я піддалося повній апелятивації. Характерною рисою багатьох одиниць цього типу є наявність епоніма-дублета, створеного за формулою N1N2: *спіраль Архімеда – архімедова спіраль, Wellington boots – Wellingtons, Wellies, Adelaide boots – Adelaides, marmalade – Mary's malade*.

У матеріалі вибірки також є приклади, що експлікують причини виникнення епонімних словосполучень, але в низці випадків ці причини можуть бути уточнені:

1) лексичні одиниці називають одне загальне поняття, проте в складному епонімному найменуванні міститься компонент уточнення: *гауссівський процес – гауссівський випадковий процес*, *Albert boots – Charles Albert boots; Shaw's Observation – George Bernard Shaw's Observation*;

2) вихідне просте словосполучення називає родове поняття, а похідне ускладнене – видове: *марківський процес – дискретний марківський процес, безперервний марківський процес, Wellington boots – Dress Wellingtons*;

3) просте епонімне утворення виступає в функції продукуючої основи для найменування сполученого з ним поняття: *марківський процес - генератор марківського процесу, platonic – platonic love*. Такий спосіб словоотворення характерний і для неепонімних найменувань.

Проте не всі складні епонімні словосполучення були утворені від простих, багато з них є самостійними одиницями.

Епонімні словосполучення включають одиниці двох видів: апелятиви і власні назви. Компоненти першого виду здебільшого є стрижневими елементами словосполучень. Аналіз фактичного матеріалу зіставлюваних мов показав, що можливе виділення низки таких одиниць, які найчастіше використовуються при синтаксичній деривації. Їхня систематизація дасть змогу надалі точніше класифікувати матеріал за семантико-тематичною ознакою. Частотними апелятивними елементами (стрижневими словами) в

термінологічній групі епонімів є: закон, метод, формула тощо. Ці одиниці належать до групи міжгалузевих, загальнонаукових лексичних одиниць. У випадку творення з їх допомогою словосполучення отримана одиниця іменує вже поняття конкретної науки.

Характерною особливістю складеного епонімного найменування, що притаманна більшості мов, є наявність епонімного компонента, який може бути виражений ім'ям одного або декількох вчених, винахідників, творців певного об'єкта, методу, способу дії, предмета одягу тощо. Склад епонімного компонента зумовлений позамовними чинниками (переважно умовами відкриття) і може включати імена декількох осіб (наприклад, *закон Бойля-Маріотта, KPM algorithm* містить перші літери прізвищ *Donald Knuth, Vaughn Pratt, James Morris*).

Подібні причини наявності у складі формальної структури багатокомпонентного епонімного найменування вказує В.В. Вахрамєєва. Вона ж пропонує розглядати імена, що входять до складу епонімних терміносполучень, з погляду їхньої продуктивності. У зв'язку з цим, на наш погляд, можливий розгляд ідеї про епонімні гнізда. Під епонімним гніздом розуміємо гніздо, що об'єднує всі найменування, утворені від імені одного загального епоніма і містять інформацію про цю особу. Епонімні гнізда представлені найменуваннями різних структурно-граматичних типів і мають складну організацію.

Власна назва, стаючи епонімом, переходить до розряду загальних і втрачає онімічне написання. Унаслідок цього вона набуває характеристик загальної назви – стає продукуючою основою для прикметників та інших частин мови, бере участь у творенні складних іменників. Подібно виникли ланцюжки епонімів, наприклад, *Ньютон - ньютонівський - ньютон-метр, ньютон-секунда, Obamanomics, Obamacare, Nixonomics, Reaganomics, Trumponomics* тощо.

Складені епонімні найменування структурно повторюють головні типи сполучень слів субстантивно-ад'єктивного, субстантивно-

субстантивного, а в українській мові також субстантивно-дієприкметникового характеру. За морфологічною ознакою головного структурного компонента (іменника) ці словосполучення є субстантивними. Вони експлікують атрибутивні, об'єктні та інші зв'язки. Залежними компонентами словосполучення можуть бути прикметники та іменники, й іменуються вони відповідно як субстантивно-ад'єктивні та субстантивно-субстантивні.

Специфіка епонімних утворень виявляється в тім, що в них неоднаковою є роль власної назви. Словосполучення диференціюються не лише за структурою, але й за рівнем смислової членованості компонентів, а ще за кількістю слів, які формують їхній склад.

1.4. Семантичні властивості епонімів з погляду зіставного мовознавства

Осмислення цього питання було б неповним без розгляду проблеми з огляду на характер семантичних змін (зсувів) імені епоніма, ступеня його апелятивації. Трактуємо апелятивацію як номінативний процес, що виявляється в переході власної назви в загальну без морфологічних змін слова або внаслідок морфодеривації. О. В. Суперанська аналізує процес апелятивації на прикладах літературної мови й мови науки. Результати такого перетворення вона називає омонімним апелятивом й онімом. Дослідницю насамперед цікавить характер змін семантики базової одиниці (продукуючого антропоніма) і її формальної структури, що відбуваються при переході власної назви в загальну. Вона зазначає, що власна назва піддається апелятивації різного ступеня, стаючи елементом терміна.

Крім того, О. В. Суперанська підкреслює, що у процесі перетворення імені епоніма на одиницю спеціальної лексики або її елемент

«відбувається переоцінка власних назв, їх абстрагування від носія (епоніма) і набуття ними додаткових конотацій – співвідношення з предметними рядами, одиниці яких вони називають. Онімні епітети несуть у складі терміна або номена інтелектуальну інформацію і, отже, піддаються апелятивації» [155, с. 22].

Питання про різний ступень апелятивації власної назви при створенні епонімних найменувань цікавить і вчених, що розглядають її в аспекті термінології стандартів [30; 42]. На їхню думку, для кожного структурного типу термінів характерний свій ступінь апелятивації. Так, при утворенні складових епонімних термінів і термінів-словосполучень, «в яких епоніми не втрачають своєї вихідної форми і навіть почасти й функції», тобто «прізвище залишається реальним прізвищем, а ім’я залишається власною назвою», на думку вчених, «апелятивації як такої не відбувається» [30, с. 35]. У процесі семантичного словотворення проходить апелятивація власної назви, а в ході морфологічного – антропонім виступає як продукуюча основа. В останньому випадку семантично значущим елементом стає словотвірний афікс [30, с. 35].

М. М. Дзюба зауважує, що творення загальних назв від власних у загальновживаній мові й термінології є різними мовними процесами [47, с. 7]; апелятивовані власні імена набувають термінологічного значення, адже вони називають спеціальні фахові поняття й належать до термінологічних полів. Дослідниця зазначає, що власні назви застосовуються здебільшого з метою іменування нових феноменів, процесів, тож можна стверджувати, що «епонімізація є різновидом апелятивації, процесом утворення термінологічних мовних одиниць на базі епонімів» [47, с. 7–8].

Отже, створення дериватів від епонімів є поширеним процесом для загальнолітературної мови. Для епонімної моделі творення лексичних одиниць властиві семантичні, морфологічні, синтаксичні дериваційні способи. Кожному словотвірному типу епонімів відповідає свій ступінь

апелятиваціі. Специфічною рисою цієї моделі є наявність власних назв як продукуючої основи і, відповідно, наявність у семантиці похідної одиниці, крім основного поняттєвого значення, інформації про епонім.

Дослідження семантичної структури мов є особливо актуальними для зіставного дослідження лексико-семантичних груп англійської та української мов, і застосування інструментарію системного підходу є цілком виправданим для реалізації цієї мети. У процесі історичного розвитку мови слово змінює значення, і причини семантичних змін можуть бути мовними і позамовними. У значеннях слів відображені економічні, соціальні, культурні зміни в житті мовних спільнот, зміни в ідеях і наукових поняттях, способі життя тощо.

Епоніми з’являються внаслідок зміни у значенні початкової назви. Семантичні зміни передбачають еволюцію слова, і сучасне значення може значно відрізнятись від початкового. Денотативні значення й конотації іноді змінюються настільки, що навіть спільнокореневі слова можуть позначати кардинально різні поняття. Зміна в семантиці епонімів полягає в зміні значення вихідної форми на основі певного зв’язку між носієм власної назви й новим об’єктом.

Лексико-семантична структура мов ґрунтується на певних ознаках, які уможливлюють класифікацію лексичних одиниць у зіставлюваних мовах. Найважливішими рисами лексико-семантичного поля мови є структурно-семантичні характеристики, оскільки саме вони зумовлюють лексичні значення слів, спосіб їхньої репрезентації й засади функціонування. Тож парадигматичні поєднання слів у лексико-семантичні групи відбуваються на основі їхньої семантичної близькості.

Уся епонімна лексика в мовах складається зі структурно організованих груп, класів, семантичних полів. Епонімні найменування групуються, виходячи з семантики певної науки чи царини, що створює особливі парадигматичні поєднання. Лексико-семантичні групи створюються на основі мовних і позамовних чинників. Г. А. Уфімцева

визначає їх як «сукупності слів, ототожнені за одним із значень або за одним із слів відповідно» [165, с. 261]. Складові таких груп належать зазвичай до однієї частини мови й об’єднуються загальними назвами для конкретних або абстрактних понять.

У сучасному мовознавстві лексико-семантичні групи виділяються за зовнішньою для мови ознакою, пов’язані близькістю позначуваних понять і реалій. Родо-видові лексико-семантичні групи репрезентують найчіткішу ієрархічно організовану класифікацію. Ще одним типом класифікації є виділення семантичних полів. Семантичне поле за умови виділення на мовній основі визначається на рівні значень, а не понять, а на функційній основі – як спосіб існування лексичних елементів, як група слів однієї мови, пов’язаних за змістом [142].

Поняттєвий принцип характеристики різномовних епонімних назв не виключає, а, навпаки, передбачає підхід до епонімів із власне лінгвістичних позицій, а також кваліфікацію цього прошарку лексики за усталеними в мовознавстві ознаками.

Вочевидь, класифікацію епонімів доцільно провести комплексно, з урахуванням власне лінгвістичних чинників і відповідно до основних категорій і сутності досліджуваних семантичних полів. Основою такої класифікації є, по-перше, розподіл епонімних назв за лексико-семантичними групами й семантичними полями, по-друге, об’єднання епонімів у лексико-семантичні групи усередині них. З огляду на це, семантичне поле є сукупністю слів однієї або різних частин мови, що мають одну загальну семантичну ознаку.

На нашу думку, доцільним при створенні семантичних полів є звернення до тезаурусних словників, у яких установлено зв’язки між предметами й явищами. Компоненти семантичних полів, які мають загальне значення, пов’язані між собою певними системними відношеннями. Загальне значення зазвичай розпадається на декілька часткових значень, які утворюють підполя.

1.5. Національно-культурна специфіка корпусу епонімів у зіставлюваних мовах

На новітній стадії розвитку науки антропоцентрична спрямованість мовознавства продовжує зосереджувати пошуковий інтерес на дослідженні мови як джерела пізнання етнічної самобутності. В епоху глобалізації успішна розбудова міжкультурних контактів є неможливою без усвідомлення національно-культурної специфіки лінгвокультур, яка закономірно відображається в мові.

Будучи відображенням антропоцентричної сутності людського мислення, епонімна лексика становить величезний інтерес для вивчення когнітивних процесів моделювання у процесі пізнання світу. Крім того, будучи засобом репрезентації «мовної картини світу», власні назви відображають національно-культурне та історико-культурне сприйняття, що по-різному виражається в різних мовах.

Лінгвістична проблема взаємодії мови і культури має давню історію. Особливої актуальності дослідження цієї проблематики набули у зв’язку з необхідністю вивчення культурно-національної складової мови. Сучасні наукові пошуки в лінгвокультурологічному ракурсі дають можливість з’ясувати культурно-історичні ознаки того чи того народу, особливості його мовленнєво-мисленнєвої діяльності та етнокультурної свідомості, зокрема схарактеризувати культурно специфічні компоненти в семантичній структурі лексичних одиниць.

Кожна природна мова фіксує у словесних одиницях та їхніх комбінаціях уявлення народу про його культурно-історичне минуле, довкілля тощо, тобто по-різному концептуалізує реальність, забарвлює картину світу в національно марковані відтінки. Опис та інтерпретація мовних картин світу через зіставний аналіз дає змогу виявити специфічні особливості досліджуваних лінгвокультур. Національно-маркована лексика є повноцінним джерелом інформації, необхідним для

реконструкції та інтерпретації особливостей лінгвокультурного простору, а дослідження епонімних найменувань з погляду їхньої значущості в національно-культурному контексті є важливим в аспекті сучасних напрямів мовознавчих студій. Вочевидь, власні назви, що є компонентами цих одиниць, є промовистими носіями історичної, етнокультурної, соціально-побутової, етнографічної, а також і мовної інформації.

Лексичні одиниці, утворені на основі власних назв, є особливим класом лексики. Епоніми не лише беруть участь у формуванні національно-мовної картини світу, але й «будують у різних мовах абсолютно несхожі центри асоціативних сузір'їв, що зумовлено відмінностями у традиціях і культурі народів», й утворюють лексичні одиниці, що заповнюють у мові певні семантичні лакуни, а на їх основі «здатні виникати яскраві національно зумовлені когнітивні концепти, що відображають особливості етнічної картини світу» [145, с. 16].

Відтак, уважаємо, що дослідження епонімів, зокрема аналіз культурно-національного компонента значення епонімних утворень, дає змогу простежити вплив антропологічного фактора на утворення та функціювання таких одиниць, набуття ними статусу кодів національної культури. Поділяємо погляд лінгвістів, які визнають наявність національно-культурного (етнокультурного, культурно-історичного) елемента в конотативному значенні онімів. Існування ономастичної ідеосемантики не підлягає сумніву, цей компонент є повноправною складовою значення епонімних найменувань.

У тих одиницях, в яких незнання інформації про мотиваційний зв'язок не перешкоджає їхньому розумінню і вживанню, вона виражається у вигляді фону, що має культурно-історичне забарвлення. Власні назви виступають шифром, за яким ховаються умови відкриття, створення чого-небудь. Історико-науковий фон відкривається не кожному, а тому, хто володіє необхідною інформацією. Він має не загальнонаціональний характер, а груповий, обмежений науково-професійною сферою. Однак багато імен

учених, як і їхні відкриття, широко відомі. За таких умов доступність культурного фону зростає (наприклад, *Декартова система координат, закон Мерфі, Gaussian X, Turing machine, Wagner Act, Gallup poll*).

Крім того, у будь-якій мові можна виділити групу епонімних найменувань, культурна інформація яких частково відображена в їхніх дефініціях у формі однієї з диференційних сем (разом із культурним фоном). Тоді культурна інформація втілена не тільки в культурному тлі, але й культурній семі. Власна назва виступає як шифр, але ту частину інформації, яку вона містить, необхідно знати для адекватного сприйняття номена, оскільки інформація виконує класифікуючу функцію.

Міркування про культурологічну значущість епонімних компонентів у семантиці лексичних одиниць підтверджують і результати дослідження відономастичної лексики [5, с.6].

Таким чином, соціально-історичні, конотативні компоненти семантичної структури епонімних найменувань є важливим фактором їхнього міжкультурного сприйняття. Вони входять до низки мовних одиниць, що демонструють зв’язок мови і культури.

Незалежно від складу й організації антропонімної системи мов, у різноманітних життєвих сферах діють численні паралельні моделі найменувань, зумовлені національно-культурною вмотивованістю мовленнєвої поведінки, соціальними функціями комунікантів, їхньою приналежністю до конкретної референтної групи. Окрім цього, ролі й характер антропонімів залежать також від середовища, у якому вони побутують.

У семантиці імені епоніма істотну роль відіграє культурно-історичний компонент, що містить енциклопедичні знання про особу чи місцевість, що послужили основою творення епоніма. Епонім є елементом культурно-історичного спадку нації, тому значення імені епоніма несе в собі культурно-історичну інформацію. Семантика будь-якої назви має історико-культурний аспект. Імена історичних постатей включають

«енциклопедичне значення», пов’язане з реаліями минулих епох. Навколо кожного відомого власного імені в колективній свідомості носіїв мов формується ореол асоціацій, іноді спонтанних і мало усвідомлюваних. Слову притаманна масова відтворюваність, тож власна назва у багатьох випадках добре відома усім членам національно-культурної мовної спільноти.

«Якщо мовна одиниця містить культурну інформацію, то повинна бути й категорія, за котрою співвідносяться дві різні семіотичні системи (мова і культура), що дає змогу описати їх взаємодію» [113, с. 54]. Такою категорією може бути культурологічний компонент семантики, під яким розуміємо ту ділянку змісту мовного знака, яка пов’язана з культурою і вивчається в межах лінгвокультурології. Культурна інформація у значенні мовної одиниці може бути представлена у вигляді:

– культурної семи;

– культурного фону;

– культурного концепту;

– культурної конотації.

Стосовно способу вираження культурної інформації, епонімні одиниці теж не є однаковими. Здебільшого вона реалізується через культуромісні семи, культурний фон і культурні конотації. Щодо культурної інформації в семантиці епонімого найменування, то слід ураховувати те, що в його основі лежить ім’я епоніма, яке, як правило, є прецедентним. Це можуть бути власні імена, пов’язані з добре відомими текстами, а також імена, пов’язані з ситуаціями, відомими більшості представників певної нації, чи імена людей, які зробили суттєвий внесок у розвиток культури, науки тощо. Найактивніше у функції основи епонімних найменувань у мові науки проявили себе власні імена останньої групи.

За В. Гумбольдтом, діяльність окремої особи нерозривно пов’язана з життям нації, членом якої вона є. Вони знаходяться у зв’язках взаємодії і взаємовпливу: «будь-який народ … можна і потрібно розглядати як

людську індивідуальність, що попрямувала по внутрішньо самобутнього духовному шляху» [41, с. 64]. Епонімні найменування, на наш погляд, є тим випадком, при якому мотиваційний зв'язок із продукуючою основою – власною назвою – не розчиняється в потоці історії, а зберігає пам'ять про себе на довгі часи. Не випадково подібні найменування як конденсати історико-культурної інформації є об'єктами наукового аналізу.

Говорячи про епонімні найменування, в яких культурна інформація представлена культурним фоном або поєднанням культурної семи з культурним тлом, слід ураховувати неоднорідність цієї групи спеціальної лексики. Неоднорідність викликана різницею між прецедентним ім'ям і похідним від нього найменуванням, тими семантичними зв'язками, в яких вони перебувають. Основна частина епонімних одиниць була утворена від імен осіб, які безпосередньо зробили відкриття, позначене відповідним терміном. Іншу частину складають найменування, створені на честь або в пам'ять про тих, хто не мав прямого стосунку до названих його іменем предметів, явищ, процесів. Наявність «точок дотику» між похідною основою і продукуючою одиницею позначається на характері культурної інформації останньої.

Як слушно зауважує Л. Ю. Буянова, епонімні утворення характеризуються потужним інформаційно-гносеологічним потенціалом, вони акумулюють і наукові знання, – це «пам'ятник певного народу, окремого періоду розвитку країни та її науки, епохи, розвитку окремих наукових сфер, формування їх понятійних систем; вони мають особливу конотацію, синтезуючи попередній науковий досвід і в збагаченому вигляді передаючи його з покоління в покоління» [22, с. 17].

Одним із чинників, що стимулюють розвиток людства, є взаємодія націй на різних рівнях, так званий діалог культур [220, с. 161]. Останній є «результатом взаємодії двох мовних спільнот, які представляють певні культури, і передбачає обмін ідеями, думками, які пов'язують ці культури,

знаходять відгук у будь-який із них» [126, с. 55]. Метою такого діалогу є взаємозбагачення його учасників.

Епонімні найменування при їх запозиченні іншими культурами отримують статус міжнародних найменувань, а власна назва (топонім, персонім, гідронім, ергонім тощо) дає змогу зберегти пам’ять про внесок цього народу в розвиток усього людства.

Таким чином, власні назви як складники епонімних найменувань є носіями не лише мовної інформації, але також мають історичну, етнографічну, культурну маркованість, тож зіставний аналіз таких одиниць є значущим з погляду їхньої ролі як в науці, так і в національно-культурному контексті існування англійської та української мов.

Висновки до розділу 1

Дослідження епонімних найменувань посідає важливе місце серед проблем сучасного зіставного мовознавства. Специфіку епонімних найменувань визначає передусім те, що їх основу складають власні назви. Об'єднує епоніми те, що вони мають одне джерело формування, а саме ономастичну лексику. Для епонімних словосполучень – це поєднання ономастичної лексики з апелятивною.

У сучасній лінгвістиці термін «епонім» використовується в широкому і вузькому сенсах. Деякі дослідники визначають його як власне ім'я, яке стало основою для творення мовної одиниці з новим значенням (широкий сенс). Термін "епонім" використовується також щодо особи, чиє ім'я є або вважається джерелом назви чогось, наприклад, міста, країни або епохи. Інші вчені розглядають епоніми у вузькому сенсі як терміни, що походять від власного імені, ґрунтуються на імені (прізвищ, прізвиську) людини, місця тощо. У дисертації епоніми розглянуто як лексичні одиниці, створені як похідні від власних назв.

Структурно-граматична характеристика епонімних найменувань засвідчує їхню подібність із граматичними й номінативними структурами з неепонімними найменуваннями.

Епонімні найменування представлені низкою структурно-граматичних типів, утворених за допомогою деривації. Епонімні словосполучення включають елементи двох видів: апелятиви і власні назви. Компоненти першого виду, як правило, є стрижневими елементами словосполучень.

Утворення дериватів від епонімів є поширеним процесом для загальнолітературної мови. Для епонімної моделі творення лексичних одиниць властиві семантичні, морфологічні, синтаксичні дериваційні способи. Кожному словотвірному типу епонімів зіставлюваних мов відповідає свій ступінь апелятивації епоніма. Специфічною рисою цієї

моделі є наявність власних назв як продукуючої основи і відповідно наявність у семантиці похідної одиниці, крім основного поняттєвого значення, інформації про епонім.

Одним із найважливіших засад як одномовного, так і зіставного аналізу епонімних найменувань, є розуміння власних назв як тієї частини лексики, що тісно пов’язана з національно-культурними й соціально-історичними чинниками розвитку мов. Власні назви як компоненти епонімних найменувань є носіями не лише мовної інформації, але також мають історичну, етнографічну, культурну маркованість.

Зіставне дослідження епонімів різноструктурних мов як особливого пласту лексики, яка є перехідною ланкою між онімним й апелятивним її пластами та відображає особливості структурно-семантичної організації лексико-фразеологічних рівнів мов, а також історію і культуру націй, має значний потенціал для виявлення ізоморфних та аломорфних рис процесів апелятивації в різних мовах та висвітлення їх когнітивної складової, дає змогу глибоко зрозуміти розвиток людських мов і культур.

РОЗДІЛ 2
МЕТОДИКА ЗІСТАВНОГО АНАЛІЗУ ЕПОНІМІВ УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ

2.1. Комплекна методика дослідження епонімів в українській та англійській мовах

Дослідження здійснювалося в межах двох основних етапів, на кожному з яких застосовувалися різні методи.

Протягом першого ***теоретичного*** етапу було опрацьовано наукову літературу з проблематики дисертаційної праці, проаналізовано й узагальнено погляди мовознавців щодо різних аспектів дослідження епонімів та розмежовано суміжні терміни, визначено їх місце в сучасній мовознавчій термінології.

Проведення ***практичної*** частини дослідження відбувалося в такому порядку:

Першим етапом був відбір епонімів. Він потребував залучення передусім *методу суцільної вибірки* та *аналізу словникових дефініцій*. Для відбору епонімів ми послуговувалися словником епонімів англійської мови, етимологічними і тлумачними словниками англійської та української мов. Таким чином було створено дві картотеки епонімів: українська й англомовна. На етапі класифікації епонімів при роботі з картотекою було використано *методи спостереження* та *аналізу*, *описовий метод* та *аналіз словникових дефініцій*. На цьому ж етапі в деяких випадках було залучено широкий позамовний контекст для аналізу епонімів та інтерпретації даних.

Характерно, що загалом відбір епонімів є досить простою, хоча й кропіткою процедурою, проблеми на етапі відбору епонімів можуть виникнути у випадку омонімії власного й загального імені [166, с. 57], також апелятив може виникнути незалежно від антропоніма [166, с. 55],

топоніма, тож у деяких таких випадках використовувалися корпуси англійської й української мов для перевірки характеру вживання епоніма [98], [186]. Корпуси було використано також на етапі аналізу епонімів.

Кількісні підрахунки, *інтерпретаційний аналіз* та *узагальнення* залучалися на етапі класифікації епонімів. *Зіставний аналіз* було залучено на останньому етапі дослідження для виокремлення спільних і відмінних рис епонімної системи англійської й української мов.

2.2. Класифікаційний етап. Параметри класифікації епонімів

Типологія епонімів є досить складною проблемою для мовознавців, які у своїх класифікаціях розрізняють епоніми за структурно-граматичними [214, с. 378], [123, с. 284], семантичними ознаками [122, с. 147] або відповідно до денотата [157, с. 36]. Також «класифікацію термінів-епонімів доцільно проводити … відповідно до основних категорій і понять, що складають сутність досліджуваних царин наукового знання» [122, с. 148]. Характерно, що це твердження стосується епонімних одиниць загалом, а не виключно термінів-епонімів. Для нашого дослідження важливі всі вказані класифікаційні ознаки епонімів.

Важливим для процесу відбору і класифікації двомовного епонімного матеріалу є особливість зовнішньо ідентичних відонімних одиниць, які можуть належати і до власних, і загальних імен. На цю рису лексем відонімного походження звернув увагу С. С. Єрмоленко. Учений зазначає, що серед деономастичних похідних є одиниці, семантика яких дослівно відтворює значення твірного пропріатива, до якого додаються семантичні риси словотвірної моделі (у випадку словотвору) чи значення інших компонентів (у разі творення сталих сполук), наприклад, відносний прикметник *київський* чи складена назва (фразеологічний онім) *Київський метрополітен.* Однак є й такі утворення (слова і словосполучення), у яких

значення твірної ономастичної одиниці змінене, оскільки зазнало метафоричного, метонімного чи іншого перетлумачення. Результатом цього є ідіоматичність і переносність семантики створеної одиниці, а не такою, що є сумою значень компонентів [236, с. 12].

2.2.1. Структурна класифікація епонімів

Класичною класифікацією за структурним параметром є вже згадана класифікація Т. МакАртура [214, с. 378]. Т. Л. Караваєва слушно зауважує, що наразі існує потреба додати до цієї класифікації ще один тип епонімів – абревіатури [202, с. 81]. Із нею погоджується Н. В. Новинська, яка, виокремлюючи похідні, непохідні та складні епоніми, також включає до класифікації й абревіатури [123, с. 284].

Підтримуємо думку Т. Л. Караваєвої й Н. В. Новинської і, приймаючи за основну класифікацію Т. МакАртура, включаємо до неї епоніми-абревіатури.

2.2.2. Дискурсивна типологія епонімів як складова методики методу поля

Оскільки епонім містить власне ім’я і є носієм певного культурного смислу, «хранителем історії і культури» [71, с. 3], уважаємо логічним розглядати епонімну систему мови у зв’язку саме з дискурсивною практикою, адже для дослідження виявлення культурної складової епоніма є важливим етапом аналізу і власне функціонування в певному дискурсі реалізує цю культурну складову. Віддаючи данину численним дослідникам дискурсу (З. Харрісу, Т. А. ван Дейку, В. Кінчу, Н. Д. Арутюновій, В. З. Дем’янкову, В. І. Карасіку, А. О. Кібріку, І. М. Кобозєвій, О. С. Кубряковій, В. В. Красних та багатьом іншим), обмежимося таким його визначенням, яке й обираємо за робоче: «зв’язний текст у контексті численних супровідних фонових чинників – онтологічних, соціокультурних, психологічних тощо; текст занурений у життя» [144, с. 119].

Як і щодо визначення дискурсу, у питанні його типологічної класифікації, серед мовознавців також немає ані чіткості, ані одностайності: дискурс класифікують залежно від складників комунікативної моделі Р. Я. Якобсона [12, с. 153–154], О. І. Шейгал розрізняє особистісно орієнтований та інституційний типи [176, с. 23], І. С. Шевченко, О. І. Морозова пропонують різноманітні типологізації за різними, тому числі й за жанровим, критеріями [175, с. 233–236]. Проте, не ставлячи за мету проведення огляду сучасних типологій дискурсу, використовуватимемо класифікацію, яка базується на мовленнєвих жанрах: «за домінуючими у вербальних творах стилістичними функціями … і відповідної належності цих творів до певного жанру, функційного підстилю… і функційного стилю дискурси можна розділити, відповідно, на дискурси художнього, публіцистичного, наукового, офіційно-ділового, розмовно-повсякденного стилів і далі на дискурси їх підстилів (і можливо, на дискурси нижчих підрівнів) і жанрів» [65, с. 88].

І хоча обрана типологія дискурсу відповідає жанровому розмежуванню, уважаємо, що, оскільки при аналізі епонімів залучаємо не лише мовний, а й, у деяких випадках, широкий позамовний контекст, епоніми розглядаємо як мовні одиниці, що функціонують у тексті «в контексті численних супровідних фонових чинників» [144, с. 119], тобто маємо справу саме з типами дискурсу, а не власне жанрами.

За цієї типологією дискурсів класифікуємо відібрані епоніми, розподіляючи їх відповідно до дискурсу, у якому він **переважно функціонує,** ґрунтуючись на свідченнях словників і корпусах досліджуваних мов. Пропонована класифікація дасть змогу виокремити лексико-семантичні поля епонімів у межах певної дискурсивно рівномірної групи, що робить їх зіставний аналіз продуктивнішим у двох мовах і дає точніші результати. Фокусом дослідження є аналіз епонімних одиниць, що функціонують переважно в розмовно-побутовому дискурсі, оскільки наукові епоніми є достатньо висвітленими в мовознавстві, і більшість

досліджень епонімів присвячена вивченню саме термінів-епонімів. Аналіз емпіричного матеріалу нашої праці свідчить про взаємопроникність дискурсів мови.

Факультативним для дисертації є визначення ступеня **мотивованості** епоніма. Під мотивованістю розуміємо відповідність слова та його звучання [110, с. 10]. Оперуємо поняттями повної або часткової мотивованості.

2.2.3. Епоніми як складова лексико-семантичного поля

Дослідження епонімів із залученням лексико-семантичних полів апробоване мовознавцями й ефективність цього методу безперечна. Для цієї роботи виокремлення лексико-семантичних полів серед загальної вибірки епонімів, на наш погляд, не є доцільним. По-перше, епонімні одиниці досить різноманітні за стилістичними характеристиками і включають різностильові епоніми, які функціонують у різних дискурсах, як то: епоніми-жаргонізми: *остап*, *панас*, епоніми-терміни: *шрифт Брайля*, а отже, групувати ці епоніми за лексико-семантичними полями без урахування їхніх стилістичних рис не є доцільним і продуктивним. Епоніми, що обслуговують різні типи дискурсу, мають різне конотативне навантаження: наприклад, епонім *Bluebeard* (синя борода) з яскраво вираженим пейоративним значенням і *braille* (*брайль*, *шрифт Брайля*), *конфуціанство*, *буддизм,* що функціонують переважно в науковому (філософському, історичному тощо) дискурсах, та епоніми *Trumpkin*, *порохобот*, *зебіл*, які мають яскраво виражену негативну конотованість і вживаються переважно в розмовному дискурсі. Ці та інші епоніми мають абсолютно різне конотативне навантаження й функціонування.

Прикметно, що деякі дослідники, пропонуючи терміни відантропонімні деривати [151, с. 439], відантропонімні деривати [36] (розглядаємо їх у межах епонімів), підкреслюють їх емотивність та конотативне навантаження, вважаючи, що вони «рідко бувають нейтральними, їм завжди притаманні ті

чи інші конотації» [151, с. 439]. Використовуємо також термін *конотативно навантажений епонім* (залежно від джерела походження – відантропонімні, відтопонімні епоніми та ін.).

Отже, пропонуємо групування епонімів відповідно до типів дискурсів, виділяючи в них відповідні лексико-семантичні поля, як наприклад:

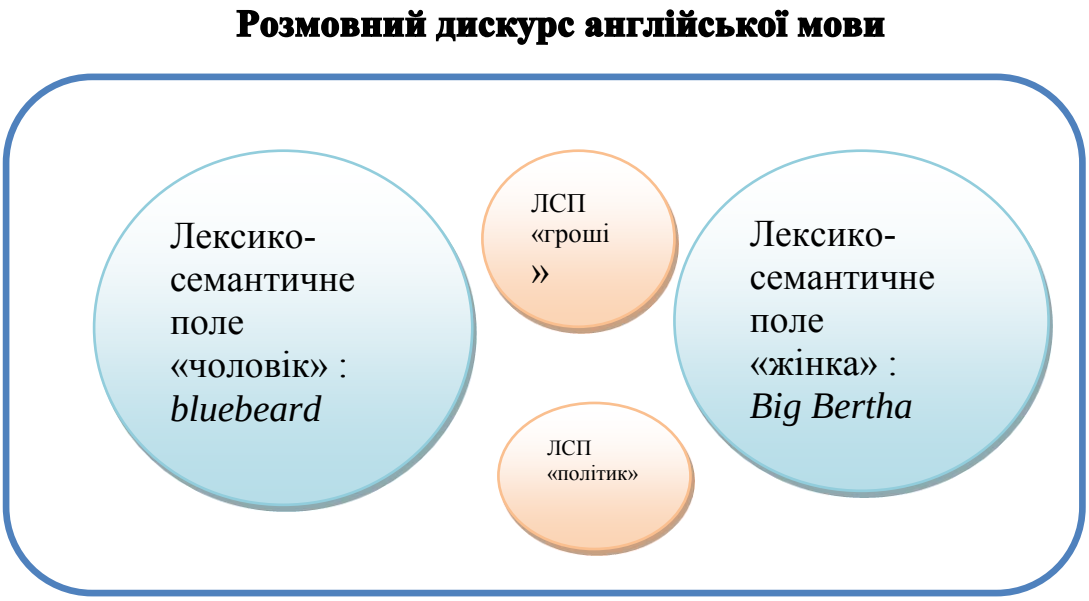

Рис. 2.1. Приклад лексико-семантичних полів розмовного дискурсу

Під ***лексико-семантичним полем епонімних одиниць*** розуміємо *об'єднання епонімних одиниць за спільністю інтегрального компонента значення* (за основу взято визначення лексико-семантичного поля О. О. Селіванової [144, с. 281]). Характерно, що різні типу дискурсу можуть мати одні й ті ж лексико-семаничні поля. Наприклад, епоніми на позначення назв рослин *Aaron's rod* та *Aaron's beard* та епонім *begonia* усі належать до поля «рослини», але епонімні одиниці *Aaron's rod* та *Aaron's beard* – це народні назви рослин, які названі за біблеїзмом *Aaron* і функціонують у розмовно-побутовому дискурсі, тоді як епонім *begonia* (імя, від якого походить, – Мішель Бегон (1638 – 1710), правитель Санто Домінго – Гаїті) належить до лексико-семантичного поля «рослини», але

функціонує і в науковому дискурсі. У цьому випадку також спостерігаємо й різну мотивацію епонімів однакових лексико-семантичних полів, які належать до різних типів дискурсу. Відрізняються ці епоніми й за ступенем апелятивації: у перших двох прикладах спостерігаємо часткову, а в останньому – повну апелятивацію.

2.2.4. Визначення ступеня апелятивації як параметр типологічної характеристики епонімів

Незважаючи на довгу історію протиставлення онімів та апелятивів у мовознавчій науці [36, с. 38], сучасне мовознавство розглядає оніми та апелятиви комплексно, у взаємозв'язку, адже межа між загальними і власними іменами рухлива, і в процесах формальної мотивації обидва класи «виявляють тенденцію до взаємоперехідності» [39, с. 21]. Розмежування епонімів за ступенем апелятивації [155, с. 22] містить інформацію щодо рівня узагальненості значення епоніма, адже «узагальнення та індивідуалізація складають основну різницю, яка визначає специфіку власних та загальних назв» [174, с. 70]. Власні назви виступають індивідуалізуючим знаком [174, с. 70], а загальні, відповідно, узагальнюючим.

Деякі дослідники вважають, що між онімами й апелятивами є проміжна ланка. Це свідчить про рухливість і проникність межі між онімами та апелятивами [39, с.21]. Наприклад, Р. З. Ханічєв пропонує для цієї перехідної ланки окремий термін «апелонім» [173]. До розряду апелонімів, наприклад, окремі лінгвісти відносять товарні знаки, адже вони виникли внаслідок процесів деонімізації [35, с. 107,108].

Оскільки епоніми можуть розрізнятися за ступенем апелятивації [155], постає питання про спосіб визначення ступені апелятивації епоніма (тут і далі маємо на увазі ступінь апелятивації оніма-джерела епоніма).

Як зазначає Р. З. Ханічєв, «переходячи до мови як до системи знаків, власне ім'я має набути певної долі подієво-ситуаційної інформації, яка дала б

змогу встановити його зв’язок із логіко-предметними рядами, без чого воно не може функціонувати в системі» [173, с. 19], і саме «насичення власного імені подієво-ситуаційною інформацією приводить до його поступової апелятивації» [173, с. 20], яка, відповідно, «приводить до переходу їх в інші лексичні підсистеми» [173, с. 20]. Такою підсистемою дослідник уважає *апелонімію* [173, с.20]. Проте питання визначення ступеня апелятивації оніма у складі епонімної одиниці залишається відкритим. «Процеси апелятивації власних назв як прояв постійної динаміки семантики слова в мові й мовленні супроводжуються змінами плану вираження мовної одиниці та її синтагматичних зв’язків: адже при зміні функції мовного знака змінюються і його властивості» [80, с. 36], плюралізація, зміна регістру [80,с. 37]. Таким чином, про процес апелятивації оніма свідчать зміна регістру, плюралізація, адже власне ім’я не використовується у множині. Також про апелятивацію може свідчити зміна частиномовної приналежності оніма.

Процеси апелятивації характеризуються змінами зв’язку з денотатом. Як у визначенні ступеня апелятивації, так і для виявлення мотивації, аналіз зв’язку епоніма з його джерелом відіграє важливу роль, адже «якщо змінюється форма назви – повністю або частково – то це означає не тільки появу відмінного, а й збереження спільного» [78, с. 25].

Є. С. Отін у роботі, присвяченій конотонімам, писав про повну та часткову апелятивацію [129, с. 319]. Учений виокремлював також апелятивацію ситуативну [129, с. 9]. Як указує Т. І. Яковенко, «образ проходить чотири етапи розвитку: мовленнєвий, мовний, перехідний та знаковий» [177, с. 179], і оскільки мовленнєвий етап передує мовному [177,с. 180], оказіональне вживання має потенцію до подальшого нормування, тобто ситуативна апелятивація може бути як одиничним випадком, або ж свідчити про набування онімом певної прецедентності, а отже, і про початок процесів деонімізації оніма.

Ватро звернути увагу на ступені апелятивації для епонімних термінів, які запропонувала українська дослідниця М. М. Дзюба. За її

градацією апелятивація може бути максимальною, проміжною й мінімальною [45, с. 16].

У нашій роботі також визначаємо три ступені апелятивації онімів – джерел епонімних одиниць (надалі – ЕО): повну, часткову, та початковий ступінь апелятивації. Як повністю апелятивовані ЕО (надалі для скорочення будемо говорити про ступінь апелятивації ЕО, коли йдеться про ступінь апелятивації оніма у складі ЕО) кваліфікуємо ті, що втратили зв'язок із денотатом, зазнали структурних змін: зміна частиномовної належності, форми слова, регістру, плюралізація. Під початковим ступенем апелятивації ЕО розуміємо ЕО, онім у складі яких указаних вище змін не зазнав. Такі ЕО визначаємо як ЕО початкового ступеня апелятивації, а не повністю неапелятивовані, оскільки у складі ЕО, а особливо ідіоматичних ЕО, значення ЕО не дорівнює сумі значень оніма й інших одиниць-складників ЕО, що свідчить про зрушення в лексичному значенні оніма у складі ЕО, наприклад, його прецедентизацію. Епонімна одиниця становить стійку сполуку, яка має власне значення, інше, аніж значення оніма.

Отже, характеристика епонімів у дисертації здійснюватиметься також за таким параметром, як **ступінь апелятивації** – параметром зв'язку з денотатом**:** епонім із початковою, повною або частковою апелятивацією.

Процеси деонімізації можуть проходити різними шляхами: природнім та «штучним» [173, с. 21]. Природна апелятивація «протікає поступово і може бути неповною» [173, с. 21]. Вона може також бути й одномоментною, наприклад, «якщо перехід відбувається «штучним» шляхом, тобто цілеспрямовано й навмисно» [173, с. 22]. Штучний шлях характерний для апелятивації онімів у термінологічному апараті, що є цілком логічним з огляду на уніфікованість і жорстку нормованість терміносистем. Наприклад, огляд епонімного складу геологічних термінів свідчить про однотипність як способів творення лексем, так й онімів-джерел.

Таким чином, засадничим для нашої роботи є той факт, що апелятивація не є сталим нерухомим явищем, а складним багатоплановим

комплексом процесів, вивчення яких кидає виклик сучасним лінгвістам й очікує на своє осмислення.

2.3. Алгоритм аналізу епонімів в англійській та українській мовах

Аналіз епонімів відбувався за таким ***алгоритмом***:

1. За допомогою відповідної довідкової літератури встановлюємо походження епонімів зіставлюваних мов і класифікуємо їх. Під ***джерелом епоніма*** розуміємо *онім, від якого утворено епонім*. На цьому етапі дослідження застосовуємо класифікацію В. Бланара, який серед онімних об'єктів виокремлював біоніми – імена живих істот, геоніми – назви об'єктів на поверхні землі та хрематоніми – імена об'єктів, створені людьми й не прив'язані до місця. За необхідності факультативно залучаємо додаткові джерела для аналізу позамовних чинників творення епоніма, виявляємо пов'язані з ним культурно-історичні конотації [78, с. 35] та мотивованість епоніма. Визначивши джерело епоніма, визначаємо похідні від цього джерела епоніми, епонімне гніздо, складові якого також аналізуємо:

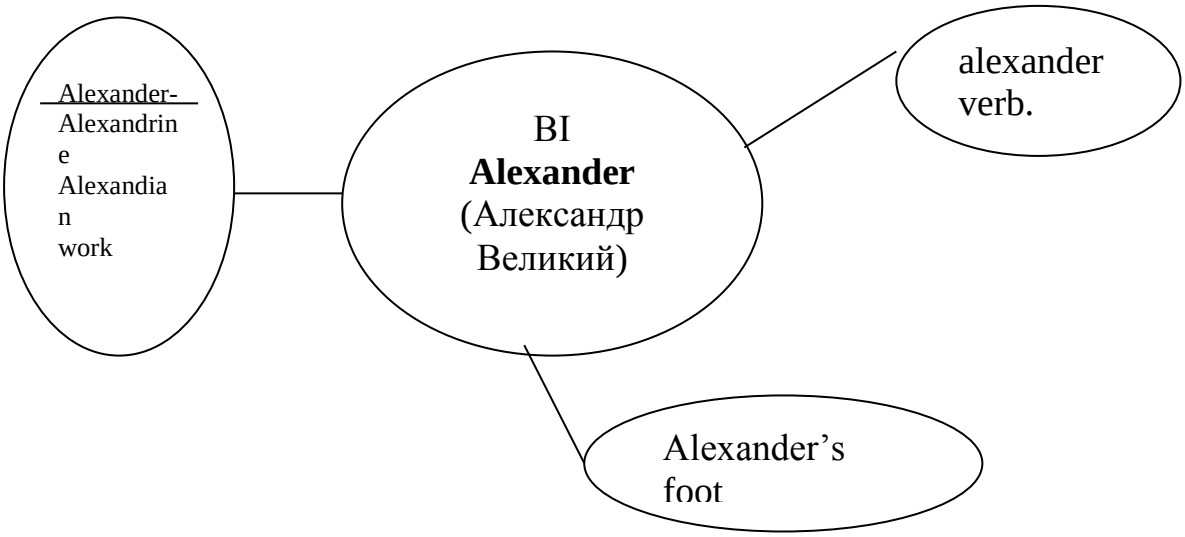

Рис. 2.2 Приклад епонімного гнізда

2. На цьому етапі здійснюємо структурний аналіз епонімів. Епоніми класифікуємо за структурою на прості, складні, абревіатури тощо.

3. Наступний етап передбачає виявлення ступеня апелятивації епонімів, визначення культурно-історичних чинників їхнього творення та структурно-семантичних способів їхньої реалізації, мотивованості епонімів.

4. На цьому етапі відносимо аналізовані епоніми двох мов до відповідних лексико-семантичних полів.

5. На п’ятому етапі здійснюється зіставлення лексико-семантичних полів англійської й української мов.

Пропонуємо таку робочу схему аналізу епонімів.

Рис. 2.3. Схема аналізу епонімів

Отже, після структурно-семантичного аналізу відібраних до картотеки епонімів англійської й української мов здійснюємо їхню жанрову класифікацію, а в межах кожної з виділених категорій виокремлюємо та мапуємо лексико-семантичні поля за допомогою *методу лексико-семантичного польовання,* що дає змогу виділити семантично зумовлені особливості епонімних одиниць у зіставлюваних мовах.

Лексико-семантичне поле характеризуємо за типами епонімів – відповідно до того, епоніми якого структурного типу, за яким рівнем апелятивації переважають в ньому та відповідно до типу дискурсу, до якого це лексико-семантичне поле належить. Цей етап потребує залучення

методу кількісних підрахунків для виявлення закономірностей розподілу епонімів у лексико-семантичних полях.

Після мапування проводимо процедуру зіставлення відповідних лексико-семантичних полів у виділених жанрово-тематичних категоріях із використанням зіставного аналізу. На основі зіставлення кількісних результатів із залученням *прийомів порівняльного аналізу* та *інтерпретаційного методу* для інтерпретації отриманих результатів для кожної з мов відповідно робимо узагальненя та висновки.

Висновки до розділу 2

У розділі подано комплексну методику дослідження епонімів англійської та української мов, визначено підходи до класифікації й аналізу емпіричного матеріалу, визначено параметри типологізації епонімів зіставлюваних мов.

Методика дослідження епонімів складається з трьох основних етапів: теоретичного, який передбачає розгляд мовознавчих досліджень епоніми, їх аналіз і систематизацію, відмежування суміжних понять. Зроблено узагальнення щодо функціонування епонімних одиниць у дискурсі.

На практичному етапі визначено класифікаційні параметри епонімів, принципи відбору і складання картотеки дослідження.

Аналіз епонімів здійснюємо в п’ять етапів за таким алгоритмом:

1. На першому етапі із залученням тлумачних, етимологічних. епонімних словників та корпусів національних мов визначається джерело епонімних одиниць, його культурно-історичні конотації. Після встановлення власного імені, від якого походить епонім, виявляються всі похідні від цього оніма епонімні одиниці, складається епонімне гніздо за власним іменем-основою.

2. Другий етап передбачає структурну класифікацію епонімів.

3. На третьому етапі визначається ступінь апелятивації епоніма та його мотивація.

4. На четвертому етапі епонім співвідноситься з відповідним лексико-сематичним полем і аналізується як його складова.

5. На п’ятому етапі здійснюється зіставлення відповідних лексико-семантичних полів англійської та української мов.

На основі аналізу епонімів вибудовується мапа лексико-семантичних полів епонімів англійської та української мов. Лексико-семантичні поля запропоновано розглядати в межах типу дискурсу, де функціонує епонім.

Після мапування лексико-семантичних полів епонімів здійснюється зіставлення епонімної мапи української та англійської мов, а також процедура кількісних підрахунків отриманих результатів, робляться узагальнення та висновки.

РОЗДІЛ 3
ОСНОВНІ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ПОЛЯ ЕПОНІМНИХ ОДИНИЦЬ АНЛІЙСЬКОЇ Й УКРАЇНСЬКОЇ МОВ ТА ЇХ СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Аналіз фактичного матеріалу дав змогу виділити в англійській мові такі основні лексико-семантичні поля як ОДЯГ та МАТЕРІАЛИ (71 ЕО – 22% в українській мові, 51 ЕО – 12,1% в англійській – відсотки від загальної кількості неідіоматичних епонімів – 415 в англійській мові та 320 в українській), РОСЛИНИ (211 ЕО – 50,7% в українській мові та 164 ЕО – 51,3% в англійській), ТВАРИНИ (67 ЕО – 16,1% в англійській та 46 ЕО – 14,3% в українській) та ХАРЧУВАННЯ (86 ЕО – 20,6% в англійській мові, 40 ЕО – о 12,1% в українській).

Таблиця 3.1.

Кількісний розподіл неідіоматични епонімів за лексико-емантичними полями

ЛСП	**ОДЯГ та МАТЕРІАЛИ кількість одиниць/відсотки**		**ЛСП ХАРЧУВАННЯ кількість одиниць/відсотки**		**ЛСП РОСЛИНИ кількість одиниць/відсотки**		**ЛСП ТВАРИНИ кількість одиниць/відсотки**	
англійська мова	51	12.4%	86	20.6%	211	50.7%	67	16.3%
українська мова	71	22%	40	12.4%	164	51.3%	46	14.3%

** Відсотки від загальної кількості неідіоматичних епонімів кожної мови.*

Ці універсальні лексико-семантичні поля можуть функціонувати в розмовно-побутовому, художньому, публіцистичному дискурсі тощо. Основні дискурси функціонування ЛСП РОСЛИНИ та ТВАРИНИ (живі істоти) *розмовно-побутовий* та *науковий*. Між цими двома ЛСП, які функціонують у різних типах дискурсу існує первна взаємопроникність: в деяких випадках народна назва рослини може увійти до терміноапарату науки або місцева назва рослини, яка отримала номінацію мовою народу, яка жила на території її розповсюдження, стає науковою назвою, або наукова назва набуває поширення в розмовному дискурсі. наприклад, наукова назва *бегонія*, яка отримала номінацію від імені французького ботаніка, увійшла до розмовно-побутового дискурсу, коли вона стала популярною кімнатною рослиною.

3.1. Структурно-семантичні особливості ЕО в ЛСП ОДЯГ та МАТЕРІАЛИ

До побутового дискурсу належать ЛСП ОДЯГ та МАТЕРІАЛИ, які вважаємо за доцільне розглядати як одне ЛСП. У вказаних лексико-семантичних полях виділяємо такі лексико-семантичні групи: ЛСП ОДЯГ: предмети одягу, фасон одягу, головні убори, аксесуари, взуття, ЛСП МАТЕРІАЛИ: тканини, хутро, пряжа.

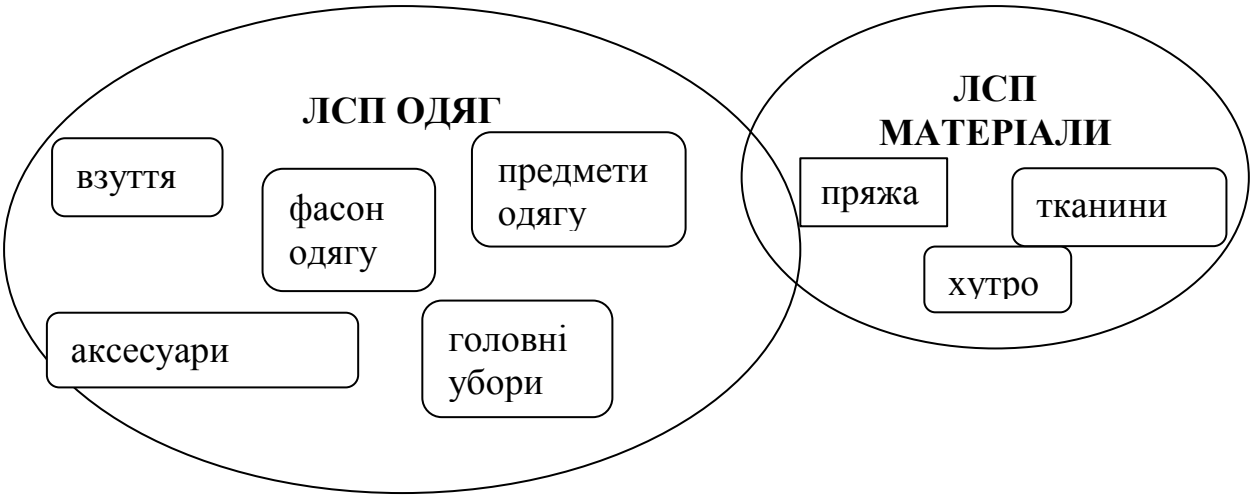

Рис. 3.1. Структура лексико-семантичних полів ОДЯГ та МАТЕРІАЛИ

ЛСГ «Головні убори». Джерела ЕО української мови на позначення головних уборів мають переважно **суфіксальний спосіб творення** або утворені за допомогою **категоріального переносу без зміни форми** слова: *фес* («вид головного убору» [59, с. 91], основа ЕО – топонім – назва міста в Марокко [59, с. 91]). За онімом-джерелом виокремлюються **похідні від антропоніма**: *будьонівка* («вид військового головного убору» [53, с. 280], основа – антропонім С. М. Будьоний); **топоніма** – назви місцевості, де були поширені: *кабардинка* («хутряна шапка» [56, с. 331], основа – топонім Кабарда); *кубанка* («невисока смушкова шапка» [54, с. 118], основа – топонім Кубань); *тиролька* («капелюх з невисокою тулією та полями» [57, с. 573], топонім Тіроль); *харківка* («різновид шапки» [57, с. 159], основа – топонім Харків); **етноніма**: *черкеска* («старовинний верхній чоловічий одяг», утворена від найменування етносу «черкеси» [58, с. 307]); **назви етносу**, серед якого був поширений: *магерка* («повстяна шапка» [54, с. 352–353], основа – слово «мадяр», назва етносу Угорщини [54, с. 352–353]). ЕО, які складають ***лексико-семантичну групу головні убори,*** характеризуються повною апелятивацією.

ЛСГ «Предмети одягу» в українській мові представлені ЕО, які утворені шляхом ***категоріального переносу***: *галіфе* («штани особливого крою» [51, с. 461], джерело – антропонім – французький генерал G. A. Gallifet [51]); *гамаша* («верхня тепла панчоха» [51, с. 464–465], джерело – топонім Гамес [51]), прикметно, що ЕО *гамаша* зазнала ***плюративації***; *жилет* (джерело – антропонім Gille [52, с. 197]); *макінтош* («плащ», джерело – антропонім У. Макінтош – хімік, який винайшов спосіб виготовлення непромокних тканин [54, с. 365]); *спенсер* («жіноча кофточка, коротка куртка» [57, с. 368], англ. spencer виникло 1796 р., джерело – антропонім Дж. Спенсер, який ввів одяг в ужиток [57, с. 368]); *толстовка* («довга верхня чоловіча сорочка зі складками й поясом, яку носили поверх штанів»; джерело – антропонім Л. М. Толстой – російський письменник, який носив сорочки такого фасону); *френч* («військова

куртка» [58, с. 130], джерело – антропонім Дж. Френч, який носив цей одяг [58]); *шальон* («вид жіночої сукні» [58, с. 372], від назви міста виробництва тканини [58] – топонім). Онімами-джерелами виступають переважно власні імена, рідко – топоніми *шальон, гамаша.*

ЕО цієї групи в зіставлюваних мовах здебільшого зазнали повної апелятивації. Наприклад, епонім *панталони* – «штани; жіноча білизна, яка покриває нижню частину тулуба» [55, с. 277] (англійський відповідник *pantaloons*), що походить із первісного Pantaleone (Pantalone) – італійської назви смішного чоловічка, який прагнув бути популярним в осіб жіночої статі, але терпів невдачі. Лише в комедії Дель Арте це слово почало позначати улюблений одяг цього чоловіка – просторі й довгі штани. Перейшовши у французьку мову (les pantalons – панталони), за спостереженням В. М. Лейчика, воно уже там утратило зв’язок із власним ім’ям [107]. Тому цілком закономірно, що в інші мови ця лексема потрапила уже повністю апелятивованою.

ЕО ЛСГ «Аксесуари» також характеризуються повною апелятивацією. ЕО, які репрезентують цю ЛСГ мають здебільшого **відтопонімне** походження: *гарус* («стрічка з гарусу, вузька вовняна стрічка» [51, с. 478], джерело ЕО – топонім Аррас, місто у Франції), *шаль* («велика в’язана або ткана хустка, вовняна або шовкова» [57, с. 91], основа – топонім Shaliat, де вона вперше вироблялась [57, с. 371–372]); виокремлюються епоніми, основою яких є етнонім: *краватка* (основа – назва етносу – хорват, топонім Хорватія [54, с. 71]); та назва рослини: *маринка* («вовняна картата хустка» [54, с. 395], вірогідно, пов’язана з назвою рослини Марена красильна, за звуковою подібністю зазнало впливу жіночого імені Марина [54, с. 395]). Для одиниць цієї групи характерна повна апелятивація, вони утворені шляхом категоріального переносу або суфіксальним способом.

ЛСГ «Взуття» представлена епонімом *кеди* («спортивне взуття» [51, с. 420], джерело – антропонім Kads [52, с. 420]). ЕО характеризується повною апелятивацією, відантропонімним походженням.

ЛСГ «Фасон»: *реглан* («фасон верхнього одягу» [54, с. 44], джерело антропонім), повністю апелятивована, відантропонімне походження.

ЛСП «Матеріали» поділяється на дві групи: ЛСГ «Тканини» та «Шкіра, хутро, пряжа». ЛСГ «Тканини» є найчисельнішою ЛСГ серед ЛСП ОДЯГ. Одиниці переважно відтопонімного походження: *адамашка* («шовкова тканина» [51, с. 48], топонім – Дамаск» [51, с. 48]); *газ* («вуаль, марля» [51, с. 450], основа – топонім Газа» [51, с. 450]); *джерсі* («шерстяна або шовкова в'язана тканина, а також одяг із неї» [51, с. 50–51], походить від топоніма – назви острова Джерсі); *каразія* («просте товсте сукно» [52, с. 383], походить від топоніма – назви села Kersey, де його виробляли); *кашемір* («тонка вовняна тканина» [52, с. 410], основа від топоніма – назви князівства в Індії, де вона вироблялася); *кирза* («багатошарова технічна тканина» [52, с. 435], походить від назви місцевості Kersey в Індії); *китайка* («шовкова або бавовняна тканина, вивезена з Китаю» [51, с. 439]); *коленкор* («фарбована бавовняна проклеєна тканина» [53, с. 509], походить від топоніма Калькутта; *колтріш* («вид сукна» [53, с. 525], походить від топоніма Koltrijk – місто у Фландрії); *крепдешин* («тонка густа шовкова тканина» [53, с. 85], походить від топоніма Китай); *лудан* («старовинна блискуча тканина, одяг з неї» [53, с. 299], основа – топонім, місто на березі Чорного моря); *мадаполам* («щільна біла бавовняна тканина» [54, с. 356], походить від топоніма – назви індійського міста, де почали виробляти цю тканину); *марокен* («тканина з штучного шовку» [53, с. 400], походить від топоніма Марокко); *муслін* («м'яка й тонка тканина» [54, с. 540], походить від топоніма – назви міста в Месопотамії); *мосулбес* («сорт шовкової турецької тканини» [54, с. 520], походить від назви міста Мосул); *раса* («вид тканини» [57, с. 29], походить від топоніма Arras); *сарпинка* («легка бавовняна тканина» [57, с. 183], основа – топонім – назва річки); *табин*

(«шовкова цупка тканина» [57, с. 499], походить від топоніма – назви околиці Багдаду); *сатин* (походить від топоніма – назви китайського міста [57, с. 183]); *фільдеперс* («шовкова пряжа, схожа на фільдекос» [58, с. 100], походить від топоніма Персія); *фриз* («товста ворсиста вовняна тканина» [58, с. 131], походить від топоніма – назви місцевості); *шевйот* («вовняна костюмна тканина» [58, с. 401], походить від топоніма – назви місцевості, де розводять цінні породи овець). Трапляються ЕО відантропонімного походження: *кастор* («сукно з ворсом на споді» [52, с. 400], утворене від власного імені Кастор) та назва, утворена від абревіатури – назви наукового закладу: *лавсан* («синтетичне волокно» [53, с. 178], є складноскороченим словом, утвореним на основі назви Лаборатория высокомолекулярных соединений Академии Наук); від найменування етносу: *саржа* («тканина з діагональним переплетенням ниток», виводиться від Seres «китайці»).

ЛСГ «Хутро, шкіра, пряжа» представлена ЕО відтопонімного походження: *каракуль* («цінне овече хутро» [52, с. 385], походить від топоніму – назви містечка, категоріальний перенос); *кордобан* («сап'ян, козляча шкіра» [52, с. 14], походить від топоніму Кордова, суфіксальний спосіб творення (-н); *херсонка* («рід овчини» [57, с. 159], походить від топоніма Херсон, суфіксальний спосіб творення (-ка); *фільдекос* («шовковиста кручена бавовняна пряжа» [57, с. 99], походить від фр. fil d'Ecoss – шотландська нитка, топонім Шотландія, контамінація трьох слів).

Отже, для ЕО української мови, які входять до ЛСП ОДЯГ, характерна повна апелятивація. Вони мають суфіксальний спосіб творення (найчастіше за допомогою суфікса -ка), утворюються шляхом категоріального переносу без зміни форми слова або шляхом контамінації декількох слів. Серед джерел-онімів для ЛСГ «Матеріали» переважають топоніми, водночас як серед ЛСГ «Предмети одягу» значно більше антропонімів, для ЛСГ «Головні убори» характерніше відтопонімне походження.

У ЛСП ОДЯГ та МАТЕРІАЛИ в українській мові найчисельнішою виявилася ЛСГ «Тканини».

Усі названі ЕО мають початковий ступінь апелятивації.

Переважна більшість – ЕО ЛСП ОДЯГ та МАТЕРІАЛИ української мови мають відтопонімне походження, пов'язане з місцем його вироблення, меншу частину складають ЕО відантропонімного походження та абревіатура – скорочення від назви закладу, де тканину винайшли. За структурою всі ЕО, які належать до ЛСП ОДЯГ та МАТЕРІАЛИ в українській мові, прості, більшість мають суфіксальний спосіб творення.

В англійській мові більшість ЕО, які входять до ЛСП ОДЯГ та МАТЕРІАЛИ, ЛСГ «Предмети одягу» структурно переважно прості, утворені шляхом ***категоріального переносу без зміни форми слова***: *basque* («a continuation, formely of a doublet or waistcoat slightly below the waist, forming a kind of short skirt» [188, c. 69], походить від назви етносу «an inhabitant of Vasconia in Pyrenees»); *basquine* («a form of outer petticoat» [188, c. 93]); *bikini* («low-waisted two-piece women's bathing suit» [230], джерело – топонім «from Bikini, the Marshall Islands atoll, locally Pikinni» [230]); *cardigan, cardigan sweater* («close-fitting knitted woolen jacket or waistcoat» [230], джерело – топонім «from James Thomas Brudenell (1797–1868), 7th Earl of Cardigan, English general» [230]); *chesterfield* (джерело – топонім); *dick* («leather apron» [188, c. 334], джерело – антропонім Dick [188]); *gamash* («a kind of leggings or gaiters, worn to protect the legs from mud and wet» [189, c. 34], джерело – топонім Ghamas); *garibaldi* («a kind of blouse worn by women made of bright red stuff» [188, c. 57] (відантропонімне походження); *balmoral* («a variety of figured woolen petticoat» [189, c. 43], джерело – топонім «name of Queen Victoria's residence in Scotland»); *bocking* («a kind of coarse woolen drugget or baize» [189, c. 96], джерело – топонім «village in Essex»); *jemmy* («a kind of riding –boot; a great coat» [189, c. 566], джерело – антропонім, чоловіче ім'я); *brandenburght* («a morning gown» [189, c. 55], джерело – топонім Brandenburg); *hangerlin* («a sort of

short furred robe» [189, с. 459], джерело – топонім Hangerland); *mantua* («a loose gown worn by women in 17th-18th cen.» [188, с. 141], відтопонімне походження); ***суфіксальним способом***: *dalmatic* («A wide-sleeved long, loose vestment open at the sides, worn by deacons and bishops, and by monarchs at their coronation» [230], джерело – топонім Dalmatia); ***категоральний перенос із плюративацією***: *bloomers* (джерело – антропонім «named for U.S. feminist reformer Amelia Jenks Bloomer (1818–1894), who promoted them»[230]), *venetians* («hose or breeches of a particular fashion» [188, с. 96], джерело – топонім Venice). Переважна більшість ЕО відтопонімного походження.

ЛСГ «Головні убори»: *caroline* («a type of hat in the 17th cen.» [230], джерело – антропонім «Carolus» [230]); *bourgouigne* («the first part of the dress for the head next to the hair» [188, с. 26], джерело – топонім); *balmoral* («a variety of scotch cap» [189, с. 643], джерело – топонім «name of Queen Victoria's residence in Scotland»); *garibaldi* («a kind of hat» [189, с. 57 відантропонімне походження); *joan* («a close-fitting cap worn by women in 18th cen.» [189, с. 586], джерело – антропонім [189, с. 586]); *malakoff* («a crinoline» [188, с. 77], джерело – топонім «a fortification in Sevastopol, captured»); *monmouth cap* («flat round cap formerly worn by soldiers and sailors» [189, с. 613], джерело – топонім «name of English county»); *monmouth cock* («a military cock of the hat in 17th cent.» [189, с. 613]); *nightsdale* («a large riding hood worn in the 18th cen» [189, с. 99], джерело – топонім «name of Countess of Nightsdale»).

Епонім *Panama (hat)*, що репрезентує аналізовану ЛСГ в англійській мові, як і його український відповідник *панама*, є прикладом одиниць, позірна самоочевидність епонімного відношення яких може потенційно вести до хибних висновків. С. С. Єрмоленко вказує на те, що англійська лексема *Panama (hat)* – «хибне найменування капелюхів, виготовлених із молодих листів рослини «безкореневий пандан» тропічної Південної Америки; зараз часто стосується інших подібних капелюхів» (OED), а

тако українська ЕО *панама* «літній капелюх із широкими крисами, плетений або зшитий із тканини» (СУМ, т. 6, с. 42) за походженням пов'язані з Республікою Панама, однак, всупереч типовій моделі епонімної еволюції семантики, не через те, що такі капелюхи найперше були виготовлені саме там, а через те, що ці головні убори еквадорського виробництва саме через Панаму експортувались далі до різних інших країн і пунктів призначення [236, с.14]. Ці та інші приклади, що їх наводить автор у своєму дослідженні, свідчать про те, що встановлення як зв'язків епонімії між мовними одиницями, так й екстралінгвістичної мотивації, на яку ці зв'язки спираються, може не бути очевидним і становити певні проблеми.

ЛСГ «Аксесуари» в англійській мові формують прості ЕО, утворені переважно ***шляхом категоріального переносу без зміни форми слова***: *cravat* («A short, wide strip of fabric worn by men round the neck and tucked inside an open-necked shirt» [230], джерело – топонім «Mid 17th century from French cravate, from Cravate 'Croat' (from German Krabat, from Serbian and Croatian Hrvat), because of the scarf worn by Croatian mercenaries in France» [230]); *albert* («a kind of watch chain» [188, с. 206], джерело – антропонім Albert «named after prince Albert»); *balmoral* («a kind of boot lacing» [189, с. 643], джерело – топонім «name of Queen Victoria's residence in Scotland»); *barcelona* («a handkerchief or neckerchief of soft silk» [189, с. 667], джерело – топонім Barcelona); *belcher* («a neckerchief with blue ground and large white spots having a dark blue spot in the center» [189, с. 78], джерело – антропонім Jim Belcher); *berlin* («short for Berlin glove» [189, с. 81], джерело – топонім Berlin); *bertha* («a deep falling collar usually of lace, attached to the top of low-necked dress» [188, с. 81], джерело – антропонім Bertha [188, с. 81]); *harlequin* («a button in general» [189, с. 93–94], джерело – антропонім Dick); *kevenhuller* («a high cock given to a broad-brimmed hat worn in 18th cen.» [189, с. 681], джерело – антропонім general von Kevenhüller); *minster* («a kind of linen cloth made there» [189, с. 334],

джерело – топонім Münster – «German city»); *nankeen trousers*; *vanduke* («a broad lace or linen collar or neckerchief with a deeply cut edge, in imitation of the style of collar depicted in portraits by Van Duke» [188, с. 35], відантропонімне походження); *ulster* («long loose overcoat» [188, с. 11], джерело – топонім «a province in Ireland»).

ЛСГ «Взуття» в англійській мові, так як і в українській, є найменш чисельною: *blucher* («a strong leather half-boot» [189, с. 94], джерело – антропонім Prussian Field-Marshal von Blücher).

ЛСГ «Тканина»: *arras* («a rich tapestry fabric» [189, с. 457–458], джерело – топонім Arras); *calico* («general name for cotton cloth imported from the East. In England applied chiefly to plain white unprinted cotton» [188, с. 31], джерело – топонім); *brandenburghs* («ornamental facings to the brest of an officer's coat» [216], джерело – топонім Brandenburg); *brunswich* («textile fabric» [189, с. 334], джерело – топонім); *itaka-wool* («a cabinet wool» [189,с. 518], джерело – native name); *jemmy* («a kind of riding -boot» [189 , с. 96]); *kersey* («a kind of coarse narrow cloth, woven from long wool, clothes made of it» [189, с. 678], джерело – топонім «a village in Suffolk»); *kerseymere* («a trilled fine wollen cloth of peculiar texture» [189, с. 67], джерело – топонім «corruption of Cassimere, due to erroneous association with Kersey»); *lisle* («cloth» [189, с. 334], джерело – топонім «town in France»); *mosambique* («a dress material» [ED6|2 с. 733], джерело – топонім); *muslin* («the general name for the most delicately woven cotton fabrics» [188, с. 78], джерело – топонім Mosul); *nankeen* («a kind of cotton cloth» [189, с. 85], джерело – топонім «Chinese city name»); *tichienburgs* («a kind of coarse linen cloth» [188, с. 8], джерело – топонім «a town and a county in Westphalia»); *tsatlee* («a very superior kind of white native-reeled raw silk, produced for foreign market» [189, с. 440], джерело – топонім «corresp. to Pekinese Chili, named after locality in the Checkiang province»); *tweed* («a twilled cloth of rough surface» [189, с. 521], джерело – топонім «river Tweed»); *venetian* («a closely-woven cloth having a fine twilled surface» [188, с. 96], джерело –

топонім Venice); *Utrecht velvet* (джерело – топонім «name of town in Holland» [189, с. 486]); *berlin* («short for Berlin wool» [188, с. 81], джерело – антропонім Dick).

Цікавим і водночас дискусійним є походження ЕО ЛСГ «Тканина» *батист* та її англійських відповідників *batiste* і *cambric*. Відантропонімне походження слова *батист* (власна назва – Baptiste – ім'я фламандського майстра XIII ст., який, нібито, уперше виготовив цю тканину), засвідчене у багатьох лексикографічних джерелах, ставить під сумнів «Етимологічний словник української мови» [58, с. 150], хоча його етимології і не виводить. А от англійський епонімний синонім французького *batiste – cambric* має у своїй основі топонім Камбре́ (фр. *Cambrai*). Таким чином, в одній із зіставлюваних мов лексема, що номінує той самий вид тканини, може бути епонімом відантропонімного, а в іншій – відтопонімного походження.

ЕО, які належать до ЛСП ОДЯГ та МАТЕРІАЛИ в англійській мові характеризуються переважно повною або частковою апелятивацією: *Nankeen trousers, Utrecht velvet*.

За структурою ЕО ЛСП ОДЯГ та МАТЕРІАЛИ здебільшого утворені шляхом категоріального переносу без зміни форми слова або зі зміною форми слова, або ЕО є іменниковими конструкціями, де онім-джерело стає означенням: *itaka-wool, Nankeen trousers, Utrecht velvet,* чи зазнають ***плюративації***: *bloomers* .

Як і в українській мові, серед ЕО ЛСП МАТЕРІАЛИ ЛСГ «Тканини» є найчисельнішою групою, ЛСГ «Предмети одягу» та ЛСГ «Аксесуари» в англійській мові також виявилися чисельнішими порівняно з українською. У ЛСП ОДЯГ та МАТЕРІАЛИ в англійській та українській мовах переважають ЕО відтопонімного походження, відантропонімне походження характерне для ЕО ЛСГ «Предмети одягу» англійської мови.

На відміну від української мови, в англійській мові ЕО в ЛСП ОДЯГ та МАТЕРІАЛИ утворюють епонімні гнізда, проте кількість епонімних гнізд та їх розгалуженість менша, ніж серед ідіоматичних ЕО відповідної

мови. Основні ***епонімні гнізда*** в ЛСП ОДЯГ та ЛСП МАТЕРІАЛИ в англійській мові утворені переважно топонімами *Balmoral* (3 омонімічні ЕО); *Berlin* (2 омонімічні ЕО), *Brandenburg* (2), *Cassimere* (2), *Mantua* (5), *Monmouth* (2), *nankeen* (2); або антропонімами *Jemmy* (2), етнонімами *basque* (2), *Venice* (2), рідше – антропонімами *Garibaldi* (2).

Таким чином, у комплексі ЛСП ОДЯГ та ЛСП МАТЕРІАЛИ в англійській і в українській мовах спостерігається подібність на структурному рівні: в обох зіставлюваних мовах майже всі ЕО на позначення одягу та матеріалів є простими епонімами. Усі епоніми повністю апелятивовані. Мало відрізняється також розподіл за лексико-семантичними полями та лексико-семантичними групами. Різниця спостерігається лише в лексико-семантичних групах «Предмети одягу» та «Аксесуари», які є чисельнішими в англійській мові, ніж в українській. Спосіб творення українських ЕО переважно суфіксальний, для англійських більше властивий категоріальний перенос без зміни форми слова.

3.2. ЕО в ЛСП ХАРЧУВАННЯ в розмовному дискурсі англійської та української мов

Як зазначає В. С. Ільясов, «семантичне поле «Харчування»… надзвичайно різноманітне за конкретним значенням своїх компонентів і складне в організації, оскільки ситуативно пов’язане з кількома перехресними семантичними сферами і понятійним царинами: … фізіологія людини…, реалії матеріального світу…, соціальні і культурні характеристики, що включають передусім творчу (трудову, побутову і професійну, діяльність)…, соціальні і міжособистісні відносини, комунікацію» [70, с. 54]. Однак ЛСП ХАРЧУВАННЯ, яке складається з ЕО, звичайно, відрізняється від ЛСП, яке включає всі лексичні одиниці конкретної мови. ЕО ЛСП ХАРЧУВАННЯ англійської мови є набагато

чисельнішим, ніж в українській, що можна пояснити історичними засадами формування української та англійської культури харчування: англійське колоніальне минуле сприяло запозиченню харчових традицій інших народів, а джерела запозичень у сфері харчування в Україні обмежувалися переважно найближчими сусідами.

В українській мові в ЛСП ХАРЧУВАННЯ виокремлено такі ЛСГ.

Рис. 3.2. Структура лексико-семантичного поля ХАРЧУВАННЯ

ЛСГ «Продукти харчування» складають прості епоніми, утворені ***суфіксальним способом***: *кримка* («кримська сіль» [54, с. 93], відтопонімна ЕО), *коринка* («чорний дрібний ізюм» [54, с. 19], відтопонімна ЕО, джерело – Коринф), *бринза* («овечий сир 1/258» [51, с. 258], відтопонімна ЕО Brien – місцевість у Швейцарії), *марципан* («тісто з товченого мигдалю або горіхів» [54, с. 403], складна етимологія, в основі – антропонім Марк), *сардина* (відтопонімна ЕО, джерело – топонім Сардінія [54, с. 182]), ***способом категоріального переносу без зміни форми слова:*** *рокфор* («сорт гострого сиру» [54, с. 119], відтопонімна ЕО, джерело – **топонім** Рокфор – місто у Франції), *честер* («ґатунок сиру» [57, с. 312], відтопонімна ЕО, джерело – топонім Честер); *шалот* («сорт цибулі» [57, с. 371], відтопонімна ЕО, джерело – топонім Ашкелон).

У ЛСГ «Напої» виокремлюємо дві підгрупи.

Підгрупа «Вина» в українській мові є набагато менш чисельною, ніж в англійській, що можна пояснити культурними особливостями – популярність вина як алкогольного напою в українській культурі набагато менша. Хоча сьогодні й відбуваються зміни в культурі споживання вина, ці процеси, вірогідно, ще не знайшли відображення в лексичному складі мови.

ЕО підгрупи «Інші алкогольні та безалкогольні напої» представлені переважно ЕО відтопонімного походження: *зельтерська* («природна або штучно виготовлена мінеральна вода» [52, с. 258], топонім Зельтерс); *мокко* («сорт кави» [54, с. 498], відтопонімна ЕО), *нарзан* («від нарт-сане – «напій богатирського племені нартів» [55, с. 43], похідне від назви етносу); *калганівка* (напій, похідне від назви рослини [51, с. 348–349], відтопонімна ЕО), *коньяк* («міцний алкогольний напій» [52, с. 563], відтопонімне походження); *шартрез* («сорт міцного пахучого лікеру» [57, с. 386], відтопонімна ЕО, джерело – топонім Шартрез).

Як і в англійській мові, більшість українських ЕО на позначення вин мають відтопонімне походження, в основі епонімів цієї групи засвідчено топоніми, що позначають місця, де їх виготовляють: *мадера* («сорт виноградного вина» [54, с. 356–357], відтопонімна ЕО), *ренське* («рейнське вино» [57, с. 59], джерело – топонім Рейн), *токай* («сорт угорського вина» [57, с. 591], відтопонімна ЕО, джерело – топонім Токай), *херес* («сорт міцного виноградного вина» [58, с. 163], відтопонімна ЕО – топонім Херес-де-Фронтера), *хванчкара* («сорт вина» [58, с. 163], відтопонімна ЕО, джерело – назва місцевості, де виробляють цей сорт вина [58, с. 19]), *шаблі* («сорт білого виноградного вина» [58, с. 364], відтопонімна ЕО, джерело – топонім Шаблі), *шампанське* («*шампанське вино*» [58, с. 374], відтопонімна ЕО, джерело – топонім Шампань).

ЕО *шампанське* / англ. *Champagne* (фр. *champagne / vin de Champagne*) є прикладом семантичної генералізації ексклюзивного епоніма і викликаних нею юридичних контроверз. Уживання цього епонімного

еноніма (назви вина) відтопонімного походження як загального найменування є юридично забороненим у деяких країнах, і через це вино, що виготовлялося і продавалося в колишньому СРСР під назвою «*Советское* шампанское» (чи, українською, *«Радянське шампанське»*) у своєму експортному варіанті мало назву «*Советское игристое*» [236, с.12].

ЛСГ «Страви» включає повністю апелятивовані ЕО: *верещака* («страва зі свинини» [52, с. 355], антропонім Верещак – прізвище кухара короля Августа); *лабардан* («просолена і провялена тріска без кісток» [54, с. 174], відтопонімна ЕО), *сандвіч* («бутерброд» [57, с. 181], відтопонімна ЕО, джерело – топонім John Montagu, the fourth Earl of Sandwich (1718–1792) [230]), *шарлотка* («страва із запеченими сухарями і яблуками» [57, с. 384], джерело – антропонім Шарлотта). Підгрупа «Соуси» представлена ЕО, які або мають повну або часткову апелятивацію: *бешамель, Ворчестерський соус, майонез* ([54, с. 356–357], відтопонімні ЕО).

В українській мові чисельний розподіл ЕО по ЛСГ виглядає таким чином (відсотки від загальної кількості ЕО даної ЛСП української мови): «Продукти харчування» – 24, 1% (11 ЕО), «Страви» – 16% (6 ЕО), «Напої» – загалом 20 ЕО, з них «Вина» – 35% (14 ЕО), «Інші алкогольні та безалкогольні напої – 16% (6 ЕО), «Соуси» – 7,9% (3 ЕО).

ЛСП ХАРЧУВАННЯ в англійській мові не є однорідним щодо тематичного представлення ЕО і включає такі лексико-семантичні групи:

ЛСГ «Продукти харчування» складають ЕО з повною апелятивацією оніма-джерела, прості ЕО, утворені шляхом ***категоріального переносу без зміни форми слова***: *brignole* («a kind of dried plum» [186, с. 1104], відтопонімне походження «the town in Province»); *lucrine* («a sort of oysters procured from it» [216, с. 488], відтопонімне походження «name of the lake in Campania»); *wiltshire* («a kind of smoked bacon» [188, с. 144], відтопонімне походження «English county»); *cheddar* («sort of cheese» [188, с. 131], відтопонімне походження «name of village in Sommerset»); *chebule* («a dried prune-like fruit» [189, с. 308], відтопонімне походження «name of

city Cabul»); *Gloucester* («a sort of cheese» [189, с. 233], відтопонімне походження «English county»); *Gruyere* («sort of cheese» [189, с. 475], відтопонімне походження «town in Switzerland»); *lisbon* («a sort of sugar» [189, с. 333], відтопонімне походження); *parmesan* («a sort of cheese» [189, с.487], відтопонімне походження «Parma»); *singlo* («a kind of green tea» [188, с. 83], відтопонімне походження); *strilbon* («a rich quality of cheese» [188, с. 96], відтопонімне походження «name of village»).

ЛСГ представлена також ***іменниковими конструкціями:*** *brussel sprout* / *cabbage* (відтопонімне походження «name of a city» [216]); *Cheshire cheese* (відтопонімне походження); *Canada rice* [187], *Canada tea* [186], *Turkey wheat* («the cereal maize called also Guinea corn» [187], відтопонімне походження); *Guinea corn* (відтопонімне походження); *rochelle salt* (відтопонімне походження «the name of sea-port in western France» [186]); *Shropshire cheese, Shroshire damson*. Зафіксовано також ***ідіоматичні ЕО у вигляді іменникових конструкцій***: *brown George* («a loaf of coarse brown bread» [187], відантропонімне походження); *Old Peg* («skim-milk cheese» [213], відантропонімне походження «an alteration of Meg – Margaret»); *twankay* («a variety of green tea» [189, с. 519], відтопонімне походження); *roqnefort* («a sort of cheese made there» [188, с. 91], відтопонімне походження);

ЛСГ «Страви» містить ЕО з повною або частковою апелятивацією оніма-джерел. Це прості ЕО, утворені шляхом ***категоріального переносу без зміни форми слова***: *basque* («a dish of mutton» [213], відтопонімне походження); *charlotte* («a dish made of apple marmalade covered with crumbs of toasted bread» [213], відантропонімне походження); *coventry* («a kind of cake» [217], відтопонімне походження «town in Warwickshire» [217]); *talbot* («name of a dish» [216], відантропонімне походження «ancient English family name» [216]); *sandwich* («an article of food» [194], відтопонімне походження «Earl of Sandwich» [194]); *julienne* («a soup made of various vegetables, esp. carrots chopped and cooked in meat broth» [187],

відантропонімне походження), ***іменникові конструкції***: *welsh rabbit* («a dish consisting of cheese and butter, melted and mixed, with ale, *Madeira cake*, *Shropshire pie*, *Stratsburg pie*, *Perigold pie* («a meat pie flavoured with truffels» [186], відтопонімне походження «district in Southern France» [187]); у тому числі й ***ідіоматичні ЕО***: *Poor John* («a name for a hake salted and dried for food» [179], відантропонімне походження); ***прийменникові конструкції*** (використовується похідне з французької мови ***à la*** – приготований на якийсь манер, на манер): *chicken à la king* («Cooked breast of chicken in a cream sauce with mushrooms and peppers» [230], в основі антропонім E. Clark King, «proprietor of a New York hotel» [230]); cayenne pepper, salt» [216], відтопонімне походження); ***спотворення первісної форми слова***: *hodge-podge* («a dish made of a mixture of various kinds of meat and vegetables, stewed together» [217], «a corruption of a hotchpotch under the influence of a proper name Hodge» [217]).

У межах ЛСГ «Страви» виділяємо підгрупу «Соуси», яка представлена переважно простими епонімами або іменниковими конструкціями: *béchamel* («sort of sauce» [193], відтопонімне походження «from region in France» [194]); *Worcestershire sauce* (відтопонімне походження «English county» [186]); *soubise* («a kind of onion-sauce» [187], відантропонімне походження «name of French general» [187]). Ступінь апелятивації ЕО вказаної групи повний, рідше – часткова апелятивація.

В англійські мові ЛСП ХАРЧУВАННЯ широко репрезентована ЛСГ «Напої». У ній особливо виділяється підгрупа «Вина».

Характерно, що більшість ЕО на позначення сорту вина мають відтопонімне походження, утворені від назви регіону, де вино виробляли. Більшість ЕО на позначення вин утворені шляхом ***категоріального переносу без зміни форми слова***, відбувається повна апелятивація оніма-джерела: *bordeaux* («sort of wine» [186], відтопонімне походження «from region in France» [186]); *bucellas* («a kind of Portuguese white wine» [216], відтопонімне походження «name of a village near Lisbon»); *bacharach* («a

town on the Rhine giving name to a wine» [178], відантропонімне походження); *xeres* («a sort of wine» [188, с. 5], відтопонімне походження «name of a town in Andalusia» [216]); *zante* («wine» [188, с. 85], відтопонімне походження «a name of one of Zonian islands»); *burgundy* («sort of wine»); *algarde* («Spanish wine» [192, с. 216], відтопонімне походження); *aristipus* («a cant name for canary wine» [189, с. 446], відантропонімне походження «name of a Greek philisopher»); *chablis* («a selebrated French wine» [189, с. 242], відтопонімне походження «a small town, near which made»); *chambertin* («a superior kind of Burgundy wine» [188, с. 258], відтопонімне походження); *champagne* («wine made in province in eastern France» [188, с. 260], відтопонімне походження); *charneco* («a kind of wine» [188, с. 292], відтопонімне походження «village near Lisbon»); *chian* («short for Chian wine» [189, с. 334], відтопонімне походження «name of island Chios»); *constantinia* («a sort of wine» [217], відтопонімне походження «town near Cape Town»); *calcavella* («a sweet wine brought from Lisbon» [188, с. 25], відтопонімне походження «Calcavelhos in Portugal»); *canary* («a sort of sweet wine» [188, с. 60], відтопонімне походження «Canaria»); *florence* («a kind of wine» [189, с. 343], відтопонімне походження); *frontignac* («muscat wine made at Frontignan, France» [189, с.566], відтопонімне походження); *johannisberger* («a fine white wine» [189, с. 592], відтопонімне походження «name of a castle and village»); *madeira* («a white wine produced there» [188, с. 17], відтопонімне походження); *Madeira wine, malmsey* («a strong sweet wine» [188, с. 90], відтопонімне походження «a corruption of Gr. place-name Moemrasia»); *moselle* («a dry white wine» [188, с. 68], відтопонімне походження «name of river»); *lacrima Christi* («a strong and sweet red wine» [188, с. 12], походить від бібліоніма «L'Christi's tears»); *peter* («a kind of wine» [189, с. 74], відантропонімне походження – з біблійного St. Peter); *langedoc* («a sort of wine» [188, с. 58], відтопонімне походження «name of provice»); *lisbon* («a sort of wine produced in the province of Esstemadura»

[189, с. 333], відтопонімне походження); *lunel* («a sweet muscat wine» [189, с. 503], відтопонімне походження «name of town in France»); *orvieto* («a white wine made there» [188, с. 216], відтопонімне походження «a city in central Italy»); *paraguay* («bevegage» [189, с. 457], відтопонімне походження); *peter-see-me* («a kind of Spanish wines» [216], відтопонімне походження «a corruption of Pedro Himenes, a celebrated Spanish grape» [216]); *pomard* («a red burgundy wine» [179], відтопонімне походження «name of the village» [179]); *pontac* («a sweet wine» [216], відтопонімне походження «Pontac, local name»); *tokay* («a rich sweet wine» [188, с.109], відтопонімне походження «name of the town in upper Hungary» [230]); *syracuse* («a luscious red muscadine wine made in Italy» [189, с. 390], відтопонімне походження «name of a Sicilian city» [230]); *rhines* («wines made from grapes growing in the Rhine valley», відтопонімне походження); *rochelle* («a kind of wine exported from there» [188, с. 73], відтопонімне походження «the name of sea-port in western France»); *rumney* («a sweet wine of Greek origin» [189, с. 91], відтопонімне походження «from proper name Romania»); *sauterne* («a white French wine of Bordeaux class» [189, с. 99], відтопонімне походження «district in France»); *sicherand* («a kind of wine» [189, с. 206], відтопонімне походження «French river Giironde»); *sillery* («a sort of still wine» [188, с. 50], відтопонімне походження); *stepony* («a kind of raisin wine» [188, с. 92], відтопонімне походження «name of parish in the East London»); *saumur* («a French wine resembling chamaigne» [189, с. 132], відтопонімне походження «name of town in France»); *medoe* («a general name for the red wines» [189, с. 301], відтопонімне походження «district in France»); *moet* («a class of champagne» [189, с. 579], «name of firm, Moet et Chandon of Rheims» [189, с. 579]); *marsala* («a class of white wine» [189, с. 185], відтопонімне походження «name of town» [189, с. 185]).

У проаналізованому англомовному матеріалі виокремлюються також ЕО, що мають збірну семантику і вживаються на позначення певних груп вин чи їх сумішей, наприклад, *gladstone* («name given to cheap French

wines» [188, с. 197], відантропонімне походження «F. E. Gladstone»); *mathuen* («name jocularly applied to Portuguese wines under prefencial duty by 1703 commercial treaty» [189, с. 396], відантропонімне походження «Paul Methuen, an English minister in Lisbon»); *negus* («a mixture of wine» [188, с. 91], відантропонімного походження «name of inventor, colonel F. Negus»).

У разі багатозначних одиниць, подібних до тих, що походять від топонімів фр. *Cognac* чи *Champagne*, розвиток їхньої семантики може виявляти сполучення рис метафори й метонімії. С. С. Єрмоленко простежує становлення значень уживаних універсальних ЕО, що номінують сорти вин, і зазначає, що у процесі їхнього розвитку топоніми було спершу переосмислено як назви алкогольних напоїв, що їх виготовляють у відповідних регіонах, а потім вони втратили свою ексклюзивну референцію і почали номінувати подібні за характером трунки, виготовлені будь-де. Спосіб, у який сполучаються метафора й метонімія в історії епоніма-інтернаціоналізма, може бути ще складнішим, як у випадку з укр. *кагор «*сорт червоного десертного вина» < фр. *cahors* «сорт чорного винограду» < Cahors «місто Каор у Франції». Попри це походження, укр. *кагор* і його когнати на пострадянському просторі мають своїм референтом десертне кріплене вино, виготовлене з винограду сортів, відмінних від згаданої французької лози: російському імператорові Петру I, за певними свідченнями, так сподобався власне французький кагор, що він примусив Російську православну церкву вживати саме це вино для причастя, але оскільки вино, яке раніше застосовувалося для цього, було солодким, а не сухим, денотат рос. *кагор* почав відрізнятися від однойменного французького вина не лише смаком, а й технологією й навіть лозою, і їхньою єдиною спільною рисою було те, що обидва належать до червоних вин. Якщо в дійсності було саме так, то історія фр. *cahors*, перенесеного на терени російської імперії і в ареал російської мови, виявляє риси функційної метафори, а також і метонімії на основі просторової і часової суміжності [236, с. 16].

Досить репрезентативною в англійській мові є підгрупа «Інші алкогольні та безалкогольні напої»: *badminton* («a cooling drink» [189, с. 619], відтопонімне походження «named after the Duke of Beaufort's country seat»); *vichy* («mineral water from springs there» [189, с. 182], відтопонімне походження «name of town in central France»); *hippocras* («a cordial drink made of wine flavoured with spices» [188, с. 297], відантропонімне походження); *hollands* («a grain spirit manufactured there» [188, с. 340], відтопонімне походження); *cognac* («cognac wine, a French brandy of superior quality» [189, с. 595], відтопонімне походження – «province Cognac»); *curacao* («a liqueur flavoured with the peel of bitter oranges and sweetened» [230], відтопонімне походження «name of island in the Carribean Sea»); *galiones* («drinks named after Galen» [188, с. 18]); *peterman* («a kind of beer» [213], бібліонім «in allusion to Simon Peter's occupation»); *tipper* («a kind of ale brewed in Sussex» [188, с. 62], відантропонімне походження «Thomas Tipper, who first brewed it» [213]); *mocha* («a fine quality of coffee» [189, с. 563], відтопонімне походження «name of Arabian port»); [188, с. 99]); *coke-upon-littleton* («can't name of a mixed drink» [189, с. 606], відантропонімне походження «sir E. Coke»); *Simpson* («water used for dilution of milk» [188, с. 68], відантропонімне походження), ***ідіоматична ЕО*** *ciyaeus* («figurative for wine» [189, с. 521], відміфонімне походження «surname for Bacchus»).

Лише в англійській мові виокремлено ЛСГ «Посуд» і «Трави».

ЛСГ «Посуд»: *argyn* («a vessel for serving gravy» [189, с. 444], відантропонімне походження); *majolica* («a kind of Italian pottery coated with an opagne white enamel» [188, с. 57], відтопонімне походження «name of island Majorca»); *jug* («a deep vessel of varying shape and size having a handle on one side» [188, с. 62], відантропонімне походження Joan); *Gombon* («a kind of Persian pottery imitated in Chelsea ware» [188, с. 284], відтопонімне походження). Характерно, що в українській мові епонім

majolica має відповідник *майоліка,* проте це окремий випадок епонімної назви посуду в цій мові.

В англійській мові виявлено також ЛСГ «Трави», яка представлена іменниковими конструкціями: *herb John* («name of a herb of neutral qualities» [188, с. 232], відантропонімне походження); *Guinea pepper* («an early name for Cayenne pepper» [189, с. 498], відтопонімне походження).

Епонімні гнізда англійської мови: *Wiltshire* (2), *Cognac* (2), *Canada* (2), *Lisbon* (2), *Madeira* (2), *Rochelle* (2), *Shropshire* (3). Таким чином, епонімні гнізда ЛСП ХАРЧУВАННЯ представлені топонімами, які позначають місця виготовлення продуктів харчування, напоїв, страв.

Найчисельнішою ЛСГ в ЛСП ХАРЧУВАННЯ в англійській мові є ЛСГ «Напої» – 48 ЕО, що складає 59,4 % (підгрупа «Вина» – 44,9% (36 ЕО), ЛСГ «Інші алкогольні та безалкогольні напої» – 14,5% (12 ЕО), ЛСГ «Страви» – 15,5% (13 ЕО), ЛСГ «Продукти харчування» – 23,3% (19 ЕО). Найменш чисельним є ЛСГ «Посуд» та «Трави» – по 1,8% (4 ЕО) і 0,9% (2 ЕО) кожна (відсотки від загальної кількості ЕО ЛСП ХАРЧУВАННЯ). Характерно, що переважна більшість ЕО є простими, утвореними шляхом категоріального переносу без зміни форми слова, а українській мові притаманний суфіксальний спосіб творення. Також, на відміну від української мови, англійській мові властиве утворення епонімних гнізд, хоча й менш розгалужених, ніж в ідіоматичних ЕО. В англійській мові у ЛСП ХАРЧУВАННЯ також трапляються нечисельні (менше 3%) ідіоматичні ЕО, чого немає в українській мові. Кількісна нерепрезентативність ідіоматичних ЕО на позначення їжі зумовлює недоцільність їх розгляду в межах ЛСП ХАРЧУВАННЯ серед інших ідіоматичних ЕО.

Отже, у ЛСП ХАРЧУВАННЯ спостерігаємо кількісну невідповідність серед ЕО української та англійської мов. В українській мові нечисельними є групи «Страви», «Напої». Майже всі ЕО в українській мові є простими, для них характерна повна апелятивація, а в англійській

мові зафіксовані (хоча і в невеликій кількості) частково апелятивовані ЕО. Переважна більшість ЕО англійської мови – відтопонімного походження, набагато менш чисельними є ЕО відантропонімного походження. В українській мові, на відміну від англійської, в ЛСП ХАРЧУВАННЯ немає системи епонімних гнізд.

3.3. ЛСП ТВАРИНИ в розмовному та науковому дискурсах англійської й української мов

ЛСП ТВАРИНИ є досить неоднорідною групою ЕО. До неї входять як назви птахів, так і тварин (свійських і диких), морських тварин і комах. У роботі розрізняємо свійські та домашні тварини (ті, які використовуються в господарстві, і ті, які є домашніми улюбленцями). Спостерігається асиметрія в кількості ЕО на позначення тварин в англійській та українській мовах.

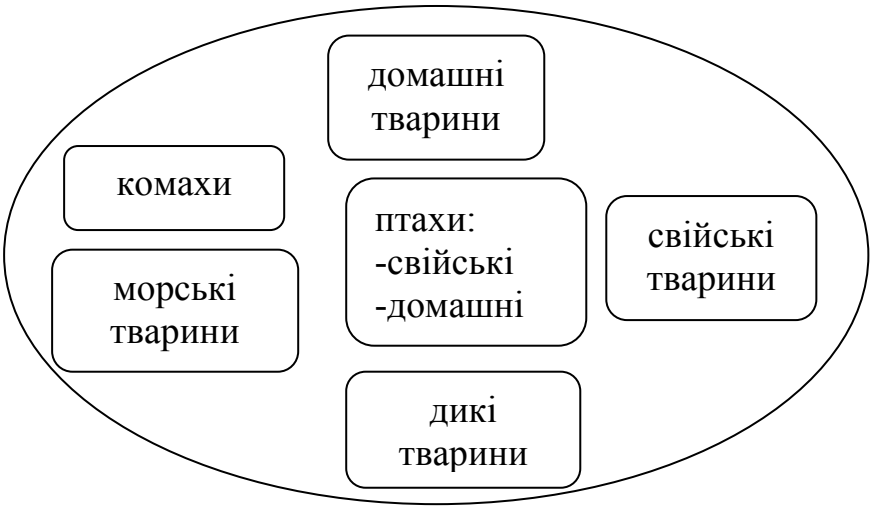

Рис. 3.3. Структура лексико-семантичного поля ТВАРИНИ в англійській та українській мовах

В українській мові ЛСП ТВАРИНИ представлене так: ЛСГ «Домашні тварини» – 11,5% (5 ЕО), ЛСГ «Свійські тварини» – 23,9% (10 ЕО), ЛСГ

«Морські тварини» – 12,3% (6 ЕО), ЛСГ «Дикі тварини» – 15.4% (7 ЕО), ЛСГ «Птахи» – 24,4% (11 ЕО), ЛСГ «Риби» – 5% (3 ЕО), ЛСГ «Комахи, слимаки» – 7,5% (4 ЕО).

Українські ЕО на позначення тварин мають 3 основні джерела. Найпоширенішим є *відтопонімне* походження (44,8% – 21 ЕО), що більше властиве для епонімів, що позначають свійських або домашніх тварин, виведених людиною, оскільки ці найменування мотивовані місцем, де порода була виведена або поширена. Часто онімом-джерелом таких ЕО стають *антропоніми* (36,4% – 17 ЕО), імена тих, хто вивів породу. Антропонімне походження також трапляється серед ЕО на позначення тварин, коли йдеться про людину, яка вивела тварину певної породи (це ЕО, властиві передусім науковому дискурсові, та ті, які використовуються в розмовному). ЕО антропонімного походження мають народні назви тварин: *грицик*, *іванчик*, *маша*, *мартин*, *семенник*. Рідше трапляються ЕО *міфонімного* походження – (9 ЕО), 18,8% (в т.ч. ЕО, які мають ідіоматичний характер) – *цербер*, *марець, купала*. Серед ЕО на позначення птахів багато ЕО відантропонімного походження, що, вірогідно, пов’язане із традицією назвивати птахів іменами людей [51, с. 288].

Для ЕО на позначення тварин характерна повна апелятивація. За структурою більшість ЕО з ЛСП ТВАРИНИ є простими епонімами, які утворені шляхом ***категоріального переносу без зміни форми*** слова: *доберман* («порода собак» [51, с. 97], відантропонімне походження, джерело – ім’я собаковода); *купала* («світляк» [54, с. 145], утворений від Івана Купала»), *маша* («свиня, вигук, яким підкликають свиней» [54, с. 358, 424], відантропонімне походження); *сардина* (відтопонімне походження [57, с. 182]); *сенбернар* («порода собак» [57, с. 212], відантропонімне походження); ***спотворення первісної форми джерела ЕО***: *леггорн* («порода курей» [54, с. 208], відтопонімне походження – назва італійського міста Леворно); *медуза* («морська тварина» [54, с. 429], міфонімне походження); *махаон* («великий метелик», пов’язаний з іменем

вченого [54, с. 418]), *монгол* («малорослий кінь» [54, с. 507], відтопонімне походження); *мартин* («водоплавний птах» [54, с. 401], відантропонімне походження); *мись* («ведмідь» [54, с. 466], відантропонімне походження); *раріг* («сокіл балабан» [57, с. 28], пов'язане з назвою божества); *спаніель* («порода собак» [57, с. 365], відтопонімне походження); *фазан* (відтопонімне походження від назви річки в Колхіді [58, с. 63]); *шропшир* («порода м'ясних овець» [58, с. 463], відтопонімне походження); *фауна* («тваринний світ» [58, с. 80], відміфонімне походження), ідіоматична назва *цембер / цербер* («назва сивого пса» [57, с. 236], відміфонімне походження, утворене категоріальним переносом без зміни форми слова); ***суфіксальним способом***: *грицик* («степовий дерихвіст» [51, с. 597], утворений від імені Григорій), *іванчик* («трясогузка» [52, с. 288], відантропонімне походження); *індик* (відтопонімне походження [52, с. 302]); *марець* («березень, щука, що нереститься в березні» [52, с. 393], запоз., походить від міфоніма Марс [52]); *мартишка* («невелика мавпа з породи макак» [54, с. 402], відантропонімне походження); *меделян* («собака меделянської породи» [54, с. 428], відтопонімне походження); *равлик* («вид слимака» [57, с. 10], пов'язане з ім'ям Лаврін), *русак* («великий оселедець» [57, с. 146], відтопонімне походження); *русляк* («російські сардини» [57, с. 147], відтопонімне походження); *сеник* («синиця чорноголова» [57, с. 213], відантропонімне походження); *семенник* («коноплянка» [57, с. 211], відантропонімного походження); *симентан* («бик симентальської породи» [57, с. 232], відтопонімне походження); *шльонка* («вівця сілезької породи» [58, с. 440], відтропонімне походження); *швіцький* («порода великої рогатої худоби» [58, с. 399], відтопонімне походження – назва кантону Щвіц у Швейцарії); *янчук* («жайворонок лісовий» [58, с. 548], відантропонімне походження); *янчик* («світляк звичайний» [58, с. 548], відантропонімне походження).

На відміну від ЛСП РОСЛИНИ, ОДЯГ та МАТЕРІАЛИ, ХАРЧУВАННЯ, у ЛСП ТВАРИНИ в українській мові засвідчене епонімне ***гніздо:*** *Семен* (2).

Таким чином, для українського ЛСП ЕО ТВАРИНИ характерні прості епоніми з повною апелятивацією, за способом творення домінують суфіксальний спосіб та категоріальний перенос без зміни форми слова.

В англійській мові серед ЕО ЛСП ТВАРИНИ переважають найменування птахів 23,5% (16 ЕО) і свійських тварин 26,9% (18 ЕО). Найменування диких тварин складають 16,5% (11 ЕО), домашніх 12,5% (8 ЕО), морських тварини 14,7% (10 ЕО), комах 5,9% (4).

Свійські тварини позначають переважно породи овець і коней, що відповідає їхній ролі в сільському господарстві. Вони мають переважно відтопонімне походження – від місця, де їх розводили: *ayrshire* («a breed of cattle named from the shire or county of Ayr in Scotland» [213, с. 602], відтопонімне походження); *nubian* («names of animals, a species of horse» [213, с. 1083], відтопонімне походження – «country of Nubia»); *hobby* («a small or middle-sezed horse» [193, с. 317], відантропонімне походження – «Hobin»); *Ural wensleydale* («a breed of long-wooled sheep» [193, с. 317], відтопонімне походження – «district of North Riding of Yorkshire»); *widah* («species of goat» [194], відтопонімне походження – «name of town in Dahomey, West Africa»); *guernsey* («breed of cattle» [191], відтопонімне походження – «the name of one of Channel Islands»); *goonhilly* («a Cornish pony» [217], відтопонімне походження – «named after Goonhilly Down in Cornwell»); *galloway* («small, but strong breed of horses» [216], відтопонімне походження – «district in Scotland» [216]); *leicester* («a valuable long-wooled variety of sheep, a variety of cattle» [193], відтопонімне походження); *lincoln* («a variety of sheep» [191], відтопонімне походження – «name of English city» [191]); *lancashire* («a breed of cattle, a breed of canary» [194], відтопонімне походження – «county in Britain»); *kerry* («a cow of a breed noted for the quality of milk» [216], відтопонімне походження – «county in

Ireland» [216]); деякі походять від імен відомих представників породи: *merlin* («a small weish pony» [186], походження – «name of a celebrated racehorse» [186]). Є ЕО, які походять від етноніма: *jennet* («a small Spanish horse» [187], походження – найменування народності «Zenota – Berber nation» [187]).

Деякі епоніми є розмовними народними назвами відомих видів тварин. Приміром, *neddy* («a donkey» [186], відантропонімне походження – «Ned Edward» [186]).

Більшість ЕО на позначення свійських тварин вказують на породу, але є ЕО, які засвідчують стать тварини, що нехарактерно для української мови: *willy* («willy-goat – a he-goat» [192], відантропонімне походження – «pet form of name William); *nanny-goat* («a she-goat», відантропонімне походження – «*name Nanny*» [186]); *wormly* («a horse» [186], відтопонімне походження).

ЛСГ «Дикі тварини» представлена різноманітними видами тварин, які об’єднуємо в одну лексико-семантичну групу, оскільки ця група не є чисельною: *harpy bat* («a name of a few species of bat in East Indes» [186, с. 102], відміфонімне походження – «Harpy»); *harpy eagle*, *hob* («a name of a male ferret» [186, с. 314], відантропонімне походження – «Robert»); *harrisbuck* («the Sable antelope» [186, с. 103], відантропонімне походження – «after sie W. C. Harris, by whom discovered»); *hydra* («a water snake» [187, с. 481], відміфонімне походження – «Hydra»); *Greenland dove / Greenland falcon / Greenland turtle / Greenland whale*, *guernsey lizard*, *harlequin bug*, *harlequin moth*, *harlequin snake*, *harlequin garrot*, *talbot* («a variety of hound formely used for hunting» [186, с. 51], відтопонімне походження – «English family name»); *laurence* («a neme of the fox» [186, с. 109], відантропонімне походження – «a Christian name»); *isegrim* («applied to the wolf» [186, с. 501], «the name of the wolf in Reynard the Fox»); *jackal* («an animal of the dog kind» [186, с. 536–537], відантропонімне походження – «Jack-all»), *mangabey* («a monkey of the African genus Cercocebus» [178, с. 115],

відтопонімне походження – «Madagaskar»); *martin* («a kind of monkey» [178, с. 192], походить від імені персонажа – «Reynard the Fox»), *moloch* («a a brasilian monkey» [178, с. 563], бібліонімне походження – «name of Canaanite idol»); *yapock* («south-american water-opossum» [178, с. 143], відтопонімне походження – «Oyapok, name of river between French Guiana»).

ЛСГ «Морські тварини» представлені переважно найменуваннями риби, часто відтопонімного походження, що пов'язані з ареалом цих морських тварин або рибним промислом: коли назва походить від місця торгівлі певним видом риб тощо: трапляються також ЕО відміфонімного походження: *lamia* («a genus of sharks» [179, с. 39], відміфонімне походження); *isabelite* («a name given in the West Indes to the angle-fish» [216, с. 499], відантропонімне походження); у випадку, коли йдеться про народну назву, засвідчені ЕО відантропонімного походження: *John Dozy* («a popular name of a fish» [217, с. 593], відантропонімне походження); *jonah crab* («a large crab» [217, с. 603], біблійного походження); *Margareth* («a species of fish», відантропонімне походження – «Margareth»); *monterey halibut*, *monterey mackerel* («name of city in California» [217, с. 563]); *morris* («a name of a fish» [217, с. 671], відантропонімне походження – «W. Horris of Holyhead»); *mosasaurus* («a genus of large extinct marine reptiles» [217, с. 682], відтопонімне походження – «the river»); *nordcaper* («a species of whale» [194, с. 1041], відтопонімне походження – «the North Cape»); Norfolk Howard («a bed-bug» [230], відантропонімне походження – «an advertisement in the Times professiny to be a declaration by one Joshua Bug that he had assumed the name of M. H.»); *tom cod* («a frost fish, the jack fish, kingfish, a young codfish» [186, с. 121], відантропонімне походження – «personal name Tom»); *Ural wensleydale* («a breed of long-wooled sheep» [186, с. 317], відтопонімне походження – «district of North Riding of Yorkshire»); *zeus* («a genus of spiny finned fish» [213, с. 92], відміфонімне походження);

ЛСГ «Комахи» є також малочисельною лексико-семантичною групою в ЛСП ТВАРИНИ: *star of naples* («tarantula» [213, с. 854], відтопонімне походження); *Nemertean* («a class of flat worms known as nemertida or Nemertea, a ribbon-worm» [213, с. 921], відміфонімне походження – «name of a sea nymph»); *neophzon* («a white Egyptian vulture» [193, с. 923], відантропонімне походження – «name of a man transformed in a vulture in the Metamorphoses of Antonius Libertalis»); *miana-bug* («a species of tick, Argas persins» [191, с. 406], відтопонімне походження – «a town in Persia»).

ЛСГ «Домашні тварини» включає переважно породи домашніх тварин, які мають здебільшого відантропонімне походження, від імені людини, яка вивела породу (на відміну від свійських тварин, де мотивацією ЕО стає перважно назва території, де ця порода зявилась або була розповсюджена): *dane* («breed of dogs» [178, с. 26], відтопонімне походження – «Daner – Denmark»); *dalmatin* («the spotted coach dog» [217, с. 13], відтопонімне походження – Dalmatia); *marlborough* («dog» [194, с. 176], відтопонімне походження – «town in Whiteshire»; *harlequin* («a small breed of spotted dog» [179, с. 486], відантропонімне походження – «a character in Italian comedy» [179, с. 486]); *iceland dog* (відтопонімне походження); *newfoundland* («a large breed of a dog» [179, с. 951], відтопонімне походження – «name of island» [179, с. 951]); *kibble* («a kind of hound, a cross between the beagle and the old English hound» [179, с. 682], відантропонімне походження); *guinea pig* («a rodent mammal» [179, с. 499], відтопонімне походження); або позначення статі тварини: *tom cat* («a male cat» [178, с. 121], відантропонімне походження). Прикметно, що для української мови ця особливість не характерна, оскільки в українській мові стать тварини найчастіше вказується за допомогою закінчення та/або зміною основи слова.

ЕО на позначення ***птахів*** мають переважно *відантропонімне* походження, що може бути зумовлене традицією називати птахів іменами

людей. *Відтопонімне* походження засвідчене значно рідше. Наприклад, *balt'more* («a bird of the starling family» [194, с. 644] – «Lord Baltimore»); *bobolink* («a North-American bird» [191, с. 960], відантропонімне походження – «Bob Linkoln»); *madge* («the Barn-Owl, the common magpie» [217, с. 18], відантропонімне походження – «Margareth»); *maggot* («a worm» [191, с. 23], *hobhouchin* («an owl» [213, с. 317], відантропонімне походження – «Hob»); *Greenland dove / Greenland falcon, michaelmas blackbird* («name of St. Michael the Archangel» [213, с. 407]), *michaelmas crows*; *mocha* («a term applied to a blach and brown cat» [179, с. 143], відтопонімне походження); *mahomet* («a kind of pigeon» [186, с. 38], відантропонімне походження – «Mohammed»); *mallard* («the male of wild duck, a wild drake or duck» [186, с. 88], відантропонімне походження); *maggot pie* («magpie» [186, с. 124], відантропонімне походження – «Margareth); *isaac* («hedge-sparrow» [186, с. 499], відантропонімне походження – «Isaac»); *widah* («widow-bird» [186, с. 41]); *newgate bird* («name of London prison» [186, с. 951]); *nelly* («a large sea-bird» [216, с. 920], відантропонімне походження); *jenny-spinner* («crane-fly» [216, с. 567], відантропонімне походження); відтопонімне походження характерне для свійської птиці: *Ural duck* (відтопонімне походження – «a mountain chain» [186, с. 451]) або відміфонімне походження *harpy eagle*; *guillemot* («the name of several species of sea birds» [186, с. 495], відантропонімне походження – «deriv. of the name Guillaume» [186, с. 495]); *harlequin* («a species of duck» [188, с. 93–94]). В англійській мові виявлено двокомпонентні епоніми *jenny-spinner, tom cod, willy-goat, nanny-goat*.

Епонімні гнізда: *Greenland* (4), *Guernsey* (2), *Harlequin* (6), *Widah* (2), *Harpy* (2), *Leicester* (2), *Margareth* (5), *Mallard* (2), *moloch* (2), *St. Michael the Archangel* (2), *moloch* (2), *monterey* (2), *Tom* (5), *Ural* (2).

В англійській мові переважна більшість ЕО – прості ЕО або іменникові конструкції, в українській також більшість – прості епоніми. Серед назв свійських тварин і в англійській, і в українській мові більшість

ЕО – відтопонімного походження, серед домашніх в обох мовах переважають ЕО відантропонімного походження, це ЕО – породи тварин, які походять від імені людини, що їх вивела. В обох мовах зафіксовано також ЕО відміфонімного походження.

В англійській мові, на відміну від української, існують розгалужені епонімні гнізда. В українській мові засвідчене лише одне епонімне гніздо.

Таким чином, аналіз ЛСП ТВАРИНИ в англійській та українській мовах виявив структурну та семантичну подібність ЕО в обох мовах. Різниця полягає у структурі епонімів – в англійській мові засвідчено ЕО, які структурно є іменниковими конструкціями, в яких епонімом є означення, яке вказує на походження. Саме для таких ЕО характерна часткова апелятивація оніма-джерела. В англійській мові також наявні епоніми–бленди. Для української мови характерні прості епоніми. Для ЕО української мови властива повна апелятивація.

3.4. ЛСП РОСЛИНИ як складова наукового та розмовного в англійській та українській мовах

ЛСП РОСЛИНИ розглядаємо в розмовному й науковому дискурсах комплексно, оскільки ЛСП РОСЛИНИ в розмовному й науковому дискурсах перехрещуються. ЛСП РОСЛИНИ в розмовному дискурсі включає як загальнонародні, так і спеціальні ЕО, і, навпаки, «як свідчить наукова література, у всіх слов’янських літературних мовах рослини мають національну назву, яка вживається в наукових джерелах поряд із міжнародною (латинською), а також народнорозмовні найменування» [112, с. 18]. Існують такі назви і в англійській мові: *Adam’s rod*. Ці народні назви «можуть позначати не лише один об’єкт флори, а цілі групи рослин за певними ознаками, без зосередження на біологічній родо-видовій належності елементів цієї групи» [112, с.18]. Народні назви виникають унаслідок

народної мовотворчості, отже, сферою їхнього використання логічно назвати розмовний дискурс, однак О. В. Малаш стверджує, що ці назви «рівномірно вживаються в художній, науково-популярній літературі, публіцистиці, побутовому спілкуванні; зазвичай вони є загальнозрозумілими» [112, с. 18]. Дослідниця вважає «протиставлення народних назв літературним… невиправданим, оскільки народні найменування можуть уживатися і в літературній мові, і в діалектах» [112, с. 18].

Наприклад, одним із найпродуктивніших імен – джерел епонімів в англійській мові є похідний від топоніма *India* прикметник *Indian*. Як видно зі схеми, поданої на малюнку, епонімне гніздо топоніма Індія є дуже розгалуженим, що можна пояснити історичними зв'язками Британії й Індії: багато товарів завозилося до Британіїї з Індії, яка певний час була британською колонією, частина з цих товарів почали асоціюватися з країною, що і стало мотивацією номінації. Розгалужені епонімні гнізда утворюють також інші топоніми: *Scotch* (21), *Virginian* (21).

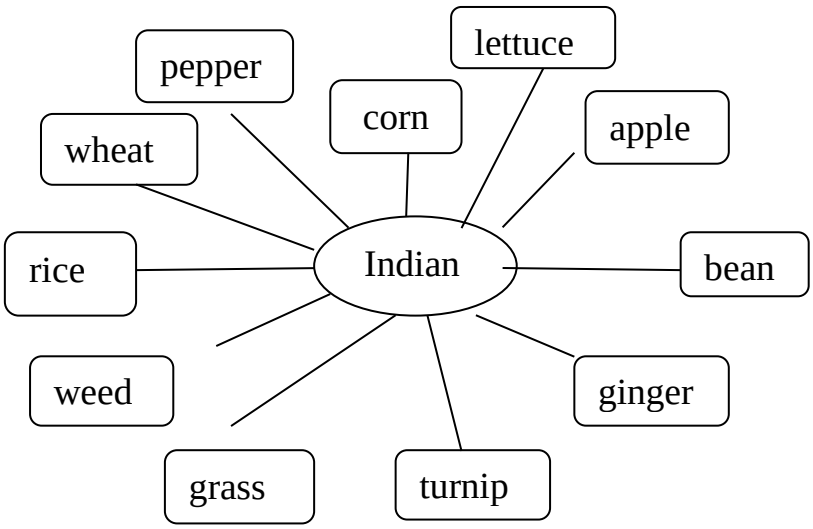

Рис. 3.4. Епонімне гніздо, утворене від топоніма *India*

В українській мові продуктивним є топонім *Туреччина*. Епоніми, похідні від нього складають окреме епонімне гніздо:

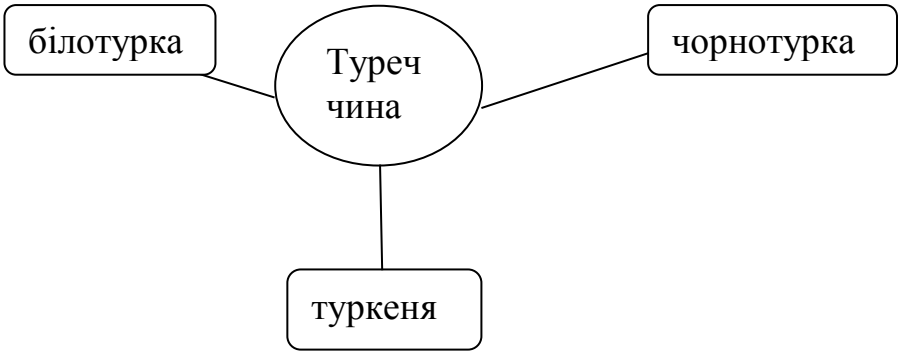

Рис. 3.5. Епонімне гніздо, утворене від топоніма *Туреччина*

ЛСП РОСЛИНИ поділяються на ЛСГ «Корисні рослини», ЛСГ «Декоративні рослини» та ЛСГ «Дикі рослини»:

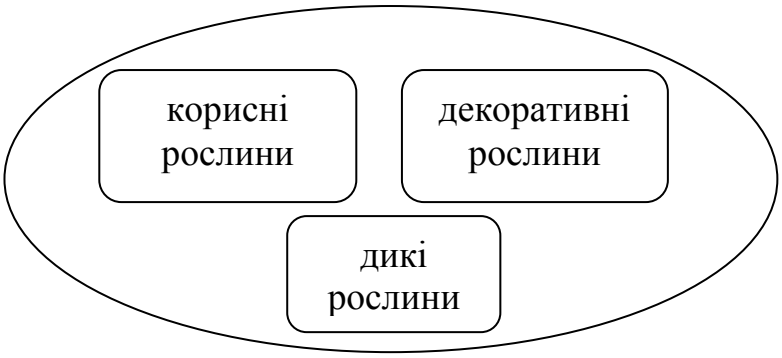

Рис. 3.6. Лексико-семантичні групи лексико-семантичного поля РОСЛИНИ

В українській мові одиниці ЛСГ «Корисні рослини» складають 65,5% (107 ЕО), ЛСГ «Декоративні рослини» – 17,7% (29 ЕО), ЛСГ «Дикі рослини» – 2,6% (4 ЕО). До ЛСГ «Корисні рослини» відносимо сорти сільськогосподарських рослин, лікарські рослини, кормові рослини, пряні рослини і сорти тютюну.

В англійській мові ЛСГ «Корисні рослини», яка включає сорти сільськогосподарських рослин, лікарські рослини, кормові рослини, пряні рослини, а також сорти деревини та сорти тютюну, складає 32,2% (68 ЕО), ЛСГ «Декоративні рослини» 31,2% (67), ЛСГ «Дикі рослини» – 36,5% (76 ЕО).

Проте в обох мовах межа між різними лексико-семантичними групами може бути умовною, наприклад, дикі рослини можуть культивуватися як декоративні, або, наприклад, дикі дерева можуть бути корисними рослинами, коли їх використовують як деревину.

Для ЕО ЛСП РОСЛИНИ розмовного дискурсу в українській мові характерні прості ЕО ***суфіксального способу творення*** (суфікс -к) та набувають ***жіночого роду***: *акулька* («коров'як, Scutellaria hastifolia» [60, с. 58], віантропонімне походження – «Акуліна» [60]); *антипка* («вишня запашна, вишня,черешня турецька» [52, с. 76], відтопонімне походження – «Антіби, фр. місто» [52]); *антонівка* («сорт яблуні» [52, с. 77], відтопонімне походження – «Антоново» [52]); *арнаутка* («сорт ярової пшениці» [51, с. 86], відетнонімне походження – «від турецького Arnavut – албанський»; *білотурка* («сорт ярої пшениці» [51, с. 198], відтопонімне походження – «Туреччина»); *боровинка* («сорт яблуні» [51, с. 231], віантропонімне походження – «Бравін, тульський садівник»); *венгерка* («слива» [52, с. 348], походження від етноніма – «угорець»); *горондейка* («красоля, королів цвіт» [52, с. 571], відтопонімне походження – «село Горонда біля Мукачево» [52]); *гречка* («назва рослини» [51, с. 592], відтопонімне походження); *лебединка* («сорт груші» [54, с. 205], відтопонімне походження – «Лебедин» [54]); *летовка* («сорт картоплі» [54, с. 227], відтопонімне походження – «Литва»); *мандебурка* («сорт картоплі» [54, с. 379], відтопонімне походження – «Магдебург» [54]); *мариканка* («сорт ранньої картоплі» [54, с. 393], відтопонімне походження – «Америка» [54]); *сандомирка* («сорт пшениці» [57, с. 177], відтопонімне походження – «Sandomierz»); *суданка* («суданське сорго» [57, с. 468], відтопонімне походження – «Судан» [57, с. 468]); *тимофіївка* («phleum» [57, с. 568], віантропонімне походження – «Тимофій» [57]); *тиролька* («сорт яблук» [57, с. 573], відтопонімне походження – Тироль [57]); *угорка* («сорт слив» [58, с. 17], відтопонімне походження – «Угорщина» [57]); *угорка* («сорт пшениці» [58, с. 17], відтопонімне походження –

«Угорщина»); *удотка* («купальниця європейська», віантропонімне походження – «Авдотья»); *чорнотурка* («сорт ярової пшениці» [58, с. 343], відтопонімне походження – «Турція»); *шпанка* («сорт вишні» [58, с. 457], відтопонімне походження – «Іспанія»); та ЕО жіночого роду, які набувають закінчень -я, -а: *гауля* («сорт довгастих груш» [51, с. 496], відтопонімне походження – «Кідоній, місто на Кріті (Cydon)»); *гіндзура* («тирлич» [51, с. 514–515], віантропонімне походження – «Genthius»); *гортензія* («рослина» [51, с. 573], віантропонімне походження – жінка фр. годинникаря Гортенція); *дамастина* («дамаська слива» [52, с. 11], відтопонімне походження – «Дамаск»); *денисена* («сорт черешні» [52, с. 33], віантропонімне походження – «Dönissen – прізвище людини, яка вивела цей сорт»); *димитриця* («хризантема» [53, с. 72], походить від агіоніму – імені св. Димитрія, на свято якого вона цвіте [53]); *камелія* («квітка» [54, с. 357], віантропонімне походження – «місіонер Камеллі»); *канталупа* («сорт дині» [54, с. 365–366], відтопонімне походження – «назва папської вілли Cantalupo»); *ликерія* («лепешняк водяний» [54, с. 233], віантропонімне походження – «Гликерія (Ликерія)»); *лобелія* («травяниста напівкущова рослина» [54, с. 275], віантропонімне походження – «ботанік М. де Лобеля»); *магнолія* («рослина» [54, с. 355], віантропонімне походження – «франц. ботанік Магноль»); *мальвазія* («сорт раннього винограду» [54, с. 374], відтопонімне походження – «назва грецького міста»); *матіола* («рослина» [54, с. 415], віантропонімне походження – «Матіолі, італ. ботанік»; *мореля* («дрібний абрикос» [54, с. 513], відтопонімне походження – «Арменія»); *наяда* («рослина» [55, с. 56], відміфонімне походження); *павловія* («декоративне дерево» [55, с. 249], віантропонімне походження – «на честь принцеси Анни, дочки Павла I»); *полонія* («півонія лікарська» [55, с. 500], відтопонімне та відфлоронімне походження – видозміна флороніма та зближення з топонімом Polonia [55, с. 500]); *опунція* («рослина родини кактусових» [55, с. 206], відтопонімне походження – «від назви давньогрецького міста»);

римщина («орлики» [57, с. 77], відтопонімне походження – «Рим»); *туркеня* («сорт великих слив» [57, с.], відтопонімне походження); та ***чоловічого роду:*** *Барбарис* («рослина» [51, с. 40], походження – «berbaris – берберський»); *Барлій* («полин польовий» [51, с. 144], віантропонімне походження – «прізвище французького ботаніка Барле»); *варгуль* («сорт яблук» [51, с. 331], відтопонімне віантропонімне походження – «назва річки Воргол»); *кальвіль* («зимовий сорт яблуні» [51, с. 355], відтопонімне походження – «назва села у Франції»); *кукільван* («рослина, що має гіркі отруйні плоди від нім kockelefang – coccoli die levante – рослина з Леванту» [54, с. 128]); *мангольд* («сорт буряків» [54, с. 378], відтопонімне віантропонімне походження – «Managold» [54, с. 378]); *юзефок* («Hissopus Ofisinalis» [59, с. 520], віантропонімне походження – «Йозеф»); ***середнього роду***: *буцьке* («сорт яблук» [51, с. 313], походження – «найменування етнічної групи – подолян, волинян – буц»); *далило* («айстра степова» [51], відтопонімне віантропонімне походження).

В українській мові ЕО можуть отримувати ***емоційне забарвлення*** через використання оніма з певними конотаціями: *жидівник* («тамарикс» [52, с. 197], походить від етноніма); або суфікса *маринуха* («мухомор сірий» [54, с. 395], походження – «рез. видозміни деетимологізованої назви (моримуха), зближеної з іменем Марина»).

Рідко, на відміну від англійської мови, трапляються ЕО утворені ***шляхом категоріального переносу без зміни форми слова:*** *ліція* («дереза» [54, с. 274], відтопонімне походження – «Ліція»); *апорт* («сорт яблук» [51, с. 80], відтопонімне походження – «назва міста в Португалії»).

Трапляються ***синонімні ЕО***, які мають в основі один епонім і функціонують ***як наукова і народна назви***: *розмарія* («розмарин» [57, с. 111], віантропонімне походження – «жіноче ім’я Розмарі»), *розмарин*; *георгінія* («жоржина Dahlia» [51, с. 496], віантропонімне походження – «Георгі – російський вчений німецького походження» [51, с. 496]) має синонімну ЕО *жоржина* («Dahlia» [52, с. 206], віантропонімне походження

– «Георгі –російський учений німецького походження»), та синонімні ЕО, які походять від різних онімів: *бухарник* («1) медова трава, шерстиста, 2) сорт дині» [51, с. 311], відтопонімне походження – «Бухара») */цареградка, персидські дині*; синонімні ЕО, які є народними назвами, ***походять від різних антропонімів***: *василь / івасик, Іван головатий, Іванова голова* («конюшина гірська» [51, с. 337]).

В українській мові є ЕО, які утворені через ***спотворення оніма-джерела***. Вони омонімні українській лексемі та мають закінчення жіночого роду: *бандура* («картопля» [51, с. 133], відтопонімне походження – «Brandenburg»). Можливе також творення ЕО ***шляхом контамінації двох слів***, одне з яких – антропонім: *марім'ята* («кануфер» [54, с. 396], віантропонімне походження – «Марія»).

У деяких випадках ЕО зазнають ***плюративації*** та отримують демінутивний суфікс: *грицики* («гречка дика» [51, с. 597], походження – «видозміни назви гречка, зближення з власним ім'ям Грицик»); *литвончики* («смілка арменрієвідна» [54, с. 246], відтопонімне походження – «Литва»); *семенівки* («сорт ранньостиглих груш» [52], віантропонімне походження – «Семен»); *михавівки* («сорт груш» [51, с. 468], віантропонімне походження – «Михайло»); *пруси* («сорт картоплі» [55, с. 617], відтопонімне походження – «Прусія»); *семенівки* («сорт ранньостиглих груш» [57, с. 211], віантропонімне походження – «Семен»); *цвечки* («слива садова» [58, с. 230], відтопонімне походження – «Дамаск»); *магєри* («сорт високостеблої кукурудзи» [54, с. 353], відтопонімне походження – «Угорщина – Magjar»).

Одним із найрозгалуженіших епонімних гнізд у ЛСП РОСЛИНИ в українській мові є епонімне гніздо, утворене від ***антропоніма Іван***. Це, очевидно, зумовлено тим, що в Україні «ім'я Іван стало характерним для народу й часто вживається зі значенням «типовий представник народу» [170, с. 42].

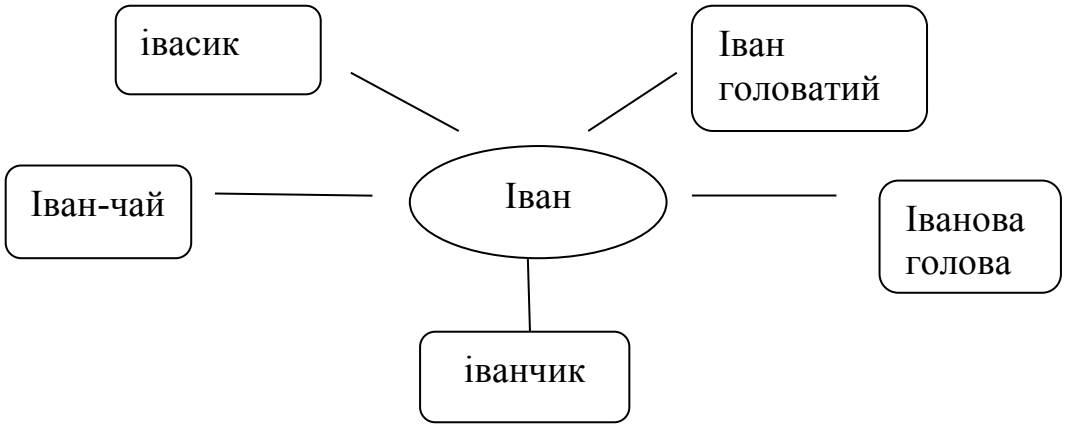

Рис. 3.7. Епонімне гніздо, утворене від антропоніма *Іван*

Епонімні гнізда української мови: Туреччина (3), Литва (2), Угорщина (3), Іван (5), Василь (2), Марія (2), Мар'яна (2).

У науковому дискурсі ЕО на позначення рослин часто походять від імені ботаніка, який їх відкрив, або особи, якій було присвячене це відкриття: *бегонія* («рослина» [51, с. 159], віантропонімне походження – «франц. ботанік Бегона»); *валеріана* («рослина, яку використовують в медицині» [51, с. 324], віантропонімне походження – «Valerius – лікар, який відкрив цілющі властивості рослини»); *гарденія* («рослина» [52, с. 473], віантропонімне походження – «Олександр Гарден, англійський природознавець»); *сальвінія* («рослина» [57, с. 170], віантропонімне походження – «А. Сальвіні – італійський ботанік»); *традесканція* («рід багаторічних трав'яних рослин» [57, с. 615].

Серед ЕО ЛСП РОСЛИНИ в англійській мові широко розповсюджені ***присвійні іменникові конструкції***: *Aaron's Rod* («plant name, name for several plants» [216], походження – «біблійне ім'я Aaron»); *Alexander's foot* («a plant» [194], відантропонімне походження – «Alexander» [194]); *Abraham's herb* («an old name of the chaste tree» [178], відантропонімне походження – «*Abraham*» [178]); *Blendheim orange* («golden-coloured apple» [193], відантропонімне походження – «name of Duke of Marlborough's house»); *Catherine pear* («small and early variety of pear» [193], походження

– агіонім «St. Catherine»); *Douglas fir* («a giant North American evergreen tree, Pseudotsuga menziesii, of the pine family, used for timber and as a Christmas tree» [230], відантропонімне відтопонімне бібліонімного походження – «romantic explorer from Scotland, David Douglas (1798–1834), a botanist»); *cos lettuce* («a sort of lettuce» [193], відтопонімне походження – «Cos – greek island»); *Huon pine* («large evergreen coniferous tree» [194], відтопонімне походження – «river Huon» [191]); *genoa lettuce* («sort of lettuce» [191], відтопонімне походження – «city in Italy»); *Jamestown weed* («thorn apple» [193], відантропонімне відтопонімне бібліонімного походження – «Jamestown in Virginia» [230]); *the Magdalen pear /the Magdalen plant* (походить від біблійного імені «St. Mary Magdalene (Mary of Magdala), Magdala – town on the sea of Galilee» [230]); *Malay apple* («A tree of the family Myrtaceae, Syzygium malaccense (Eugenia malaccensis), with an edible fruit; the fruit of this tree» [193], відтопонімне походження – «name of penisula» [193]); *otaheite apple* («the fruit of Spondias dulas» [216], відтопонімне походження – «after Otaheite, Tahiti» [216]); *Parnassus grass* («a whit-flowered marsh plant» [216], відтопонімне походження – «name of mauntain in Greece»); *Peony bush* («a plant» [217], міфонімного походження – «name of the physician of the gods» [217]); *Peony root* («a plant» [179]); *ribston pippin* («variety of dessert apple» [179], відтопонімне походження – «Ribston park between Knaresborough and Wetherby in Yorks»); *Savoy cabbage* (назва походить від топоніма «Savoie, the name of a region of S. E. France»); *Shawanese salad* («the edible leaves of Hydrophyllum virginium» [193], походить від етноніма – «Shawnee, a tribe of North American Indians»); *Solomon's seal* («a plant Polygonalum multiforum» [193], бібліонімного походження – «Solomon (Old Testament) son of David and king of Israel noted for his wisdom» [230]); *Spanish broom* («a plant Polygonalum multiforum» [178], відтопонімне походження); *Timothy grass* «native British grass» [179], походить від антропоніма «introduced into cultivation under this name in America, Christian name» [191]).

Серед ЕО англійської мови, які належать до ЛСП РОСЛИНИ, є ЕО, ***створені шляхом контамінації з написанням через дефіс***: *Apple-john* («a local name for plants» [193], походження – етноніми «St. John (tha apple is ripe on the day of St. John)» [216]); *Maria-tree* («a tree of Mary» [216], бібліонімного походження – «St. Mary» [216]); *loxa-bark* («pale Peruvian bark» [178], відтопонімне походження – «a province in Equador» [193]); *Tolosa-wood* («a name in Tasmania of the wood Pittosporum bicolor» [193], відтопонімне походження – «Tolosa, name of a place near Hobart» [194]).

Як і в українській мові, серед проаналізованого англійського матеріалу зафіксовано ***синонімні ЕО***: *Dane's blood / Dane's flower/ Danewort / Daneweed* («a local name for plants» [193], походження – етнонім «Danes» [193]).

В англійській мові виявлено ЕО з семою «волосся»: *Douglas fir*, *venus hair* («plants with thick foliage» [193], джерело ЕО – міфонім «Venus» [191]); *Jove's beard* (відантропонімне походження – «Jove» [178]); *Pele's hair* («volcanic grass from the volcano found in fine hair-like threads» [194], міфонімного походження – «the goddess of the volcano Kilanea» [194]); *virginian fir*; та з семою «квітка»: *flower of Bristol*, *flower of Constantinople*, *flower of Jove*.

Також ЛСП РОСЛИНИ в англійській мові представлене ***ідіоматичними ЕО***: *Good Henry* («the plant Mercury Goosefoot» [191], відантропонімне походження); *sweet John* («a plant a narrow-leaved sweet william» [Merriam-webster], відантропонімне походження – «John» [217]); *London pride* («a plant sweet William» [216], відтопонімне походження); *Robin Hood* («a plant name» [217], відантропонімне відтопонімне міфонімного походження [217]).

В англійській мові виявлено такі ***епонімні гнізда***: *Aaron* (2), *India* (11), *Jean*, *Jeanet* (2), *Jove* (2), *Magdalen* (2), *Maria* (2), *Peony* (2), *Peruvian* (3), *Scotch* (13), *Timothy* (4), *Virginian* (21).

Таким чином, для ЕО ЛСП РОСЛИНИ обох зіставлюваних мов характерне відантропонімне та відтопонімне, рідше – відміфонімне походження. В українській мові в ЕО з ЛСП РОСЛИНИ засвідчено демінутивні суфікси. В англійській мові серед ЕО в ЛСП РОСЛИНИ є ідіоматичні ЕО. Також ЕО ЛСП РОСЛИНИ в англійській мові утворюють розгалужені епонімні гнізда. В англійській мові виявлено ЕО зі семою «волосся». Характерно, що ЕО ЛСП РОСЛИНИ української мови, на відміну від інших ЛСП, так як ЕО англійської мови, утворюють епонімні гнізда.

Висновки до розділу 3

Проведене дослідження дає підстави дотримуватися погляду на епоніми як унікальну сукупність одиниць, для якої притаманний особливий набір сутнісних характеристик, що властиві їм залежно від того, у межах якого жанрово-дискурсивного різновиду вони актуалізуються. Використання епонімів у науково-популярному дискурсі безпосередньо корелює з такими його базовими функціями, як інтелектуалізація висловлювання й популяризація знань, а також сприяє осмисленню світу з погляду історії певної науки. Епоніми, що побутують у розмовному дискурсі, як правило повністю апелятивовані, тому пересічний носій мови онімного походження в них не простежує. Через це меморіальна функція, що відповідає за сприйняття епоніма як своєрідного «мовного пам'ятника» властива саме епонімним термінам.

Аналіз ЕО розмовного та науково-популярного дискурсу дав змогу виділити взаємоперехідні ЛСП ОДЯГ та МАТЕРІАЛИ, ЛСП ХАРЧУВАННЯ, ЛСП ТВАРИНИ та ЛСП РОСЛИНИ. Усі вказані ЛСП англійської та української мов мають схожість як на структурному, так і семантичному рівнях.

ЕО, які належать до вказаних ЛСП характеризуються переважно повною або частковою апелятивацією оніма-джерела. ЕО з ЛСП ОДЯГ в англійській і в українській мовах мають переважно відантропонімне походження. До ЕО з ЛСП МАТЕРІАЛИ тканини здебільшого походять від топонімів. В англійській мові в ЛСП ОДЯГ та МАТЕРІАЛИ наявні епонімні гнізда, менше розгалужені порівняно з ідіоматичними ЕО.

У ЛСП ХАРЧУВАННЯ в зіставлюваних мовах ЕО мають переважно відтопонімне походження. В англійській мові серед ЕО ЛСП ХАРЧУВАННЯ трапляються ідіоматичні ЕО. Відтопонімне походження найбільш характерне для ЛСГ «Вина» в обох досліджуваних мовах. Для англійської мови характерні епонімні гнізда.

У ЛСП ТВАРИНИ більшість ЕО і в англійській, і в українській мовах мають відтопонімне походження. Також часто онімом-джерелом таких ЕО стають антропоніми, імена людей, які вивели породу, або відкрили вид тварини. Відантропонімне походження характерне для народних назв тварин, розмовного дискурсу. Система розгалужених епонімних гнізд більше властива для англійської мови.

ЕО ЛСП РОСЛИНИ в українській та в англійській мовах мають ізоморфні та аломорфні ознаки, як на рівні семантики, так і з погляду структурної організації. В обох мовах зафіксовано синонімні ЕО, що здебільшого побутують як наукові і народні назви рослин; в українській мові також існують синонімні одиниці, утворені від різних онімів. Лише в англійській мові серед ЕО в ЛСП РОСЛИНИ є ідіоматичні ЕО. В українській мові в ЕО з ЛСП РОСЛИНИ наявні демінутивні суфікси. Також ЕО ЛСП РОСЛИНИ в англійській мові утворюють розгалужені епонімні гнізда. У цьому полі засвідчено також епонімні гнізда і в українській мові.

За структурою ЕО з ЛСП ОДЯГ та МАТЕРІАЛИ, ЛСП ХАРЧУВАННЯ, ЛСП ТВАРИНИ та ЛСП РОСЛИНИ переважно є простими епонімами, утвореними шляхом категоріального переносу (характерне для англійської мови) або суфіксальним способом (властиве українській мові), іменниковими конструкціями.

РОЗДІЛ 4
СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ ІДІОМАТИЧНИХ ЕПОНІМНИХ ОДИНИЦЬ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ

4.1. Статус і дискурсивне функціонування ідіоматичних епонімних одиниць англійської та української мов, їх структурно-семантичні особливості

Аналіз ЕО англійської й української мов дав змогу виділити ще один різновид епонімів – ідіоматичні епоніми. Під ідіоматичними епонімами розуміємо ідіоматичні конструкції, у складі яких є епонім. Переважна сфера використання ідіоматичних епонімів – розмовний дискурс, також ідіоматичні епоніми використовуються в публіцистичному та професійному дискурсах. У публічному дискурсі ідіоматичні вирази можуть використовуватися не лише «у традиційній формі і значенні, автори газетних публікацій вдаються до модифікації їх структури і семантики» [140, с. 12].

Категорія ідіоматичності є дискусійним питанням для лінгвістичної науки. Учені мають різні погляди на це поняття [11, с. 30], [127, с. 33–36], яке не є предметом нашого дослідження, проте для уникнення непорозумінь вважаємо за доцільне уточнити деякі поняття. За робоче беремо визначення зі словника лінгвістичних термінів О. О. Селіванової, за яким ідіоматичність – це «властивість мовних одиниць формувати цілісне значення не із суми значень її складників або незалежно від них» [144, с. 173], а базовими факторами ідіоматичності услід за А. М. Барановим вважаємо переінтерпретацію, непрозорість та ускладнення способу вказування на денотат [11, с. 30]. Ідіому кваліфікуємо як «стійку сполуку, семантика якої не виводиться зі значень

її складників, а інтегрована ними формально; виникає внаслідок утрати мотиваційних відношень» [144, с. 173].

Лексико-семантичні групи епонімів характеризуються семантичним зв'язком їхніх конституентів; категоріальною спільністю лексичних одиниць із диференційними семами "суб'єкти", "об'єкти", "властивості", "діяльність"; ієрархічним порядком організації в ядрі та периферії; динамічністю (мінливістю) смислового простору. Семантична категорія "об'єкти" є найчисленнішою в обох мовах, оскільки об'єднує найменування найнеобхідніших предметів вжитку. Периферійні елементи категорії забезпечують семантичний зв'язок з іншими категоріями національної картини світу, ЛСГ в межах категорій узаємодіють за посередництва периферійних компонентів, до яких належать полісематичні епоніми, запозичення, неологізми та інші стилістично марковані одиниці. Розумінню багаторівневої структурної специфіки організації когнітивних категорій україномовної та англомовної картин світу лексико-семантичних груп і підгруп розширює уявлення про формування, взаємодію й розвиток епонімної лексики в лінгвокогнітивній площині.

У складі епонімного виразу власне ім'я часто зберігає свою форму: частиномовну приналежність, відсутність плюралізації, «імена наче залишаються самі собою, але весь вираз загалом потрапляє в нові лінгвістичні умови…» [173, с. 23] й отримує окреме значення, яке не дорівнює сумі значень його складових. Для ідіоматичних ЕО більше, ніж для всіх інших, характерний початковий і частковий ступінь апелятивації.

Епонімні ідіоматичні одиниці можуть розрізнятися як структурно, так і за походженням, тобто за джерелом власної назви у складі ідіоматичного виразу. Розрізняють такі джерела власних імен у структурі ідіоматичних зворотів англійської мови: біблійні тексти, літературні тексти, класичний спадок, популярна культура, реальні люди або легендарні особистості, зменшувальні форми загальноприйнятих імен [137, с. 52].

К. С. Серажим виділяє такі джерела ідіом: Біблія, міфологія, грецька та римська античність, популярна культура, реальні люди, літературні тексти, місця у Великобританії, східні країни, пов'язані з колоніальним минулим Великобританії, місця, що стосуються класичного спадку, місця на континенті [146].

Існують також інші підходи до класифікації ідіоматичних одиниць за походженням: біблійні, класичний спадок, особливо ідіоми, які походять із міфології, літературні тексти (національні й інтернаціональні), ідіоматичні конструкції, джерелом яких є поп-культура, анекдоти, легенди, фразеологізми історичного походження, ідіоматичні конструкції, джерелом яких є автентичні імена людей, які стали відомими з певних причин, загальновідомі імена для певної культури, а також ідіоматичні конструкції, які походять від етнічних, регіональних стереотипів (приміром, *бідний як турецький святий*), імена, переінтерпретовані етимологічно [227, с. 296].

До джерел власних назв у складі ідіоматичних виразів англійської мови включають також і топоніми, виокремлюючи місця в Об'єднаному королівстві, східні країни, які в певний історичний період були колоніями Британської імперії (Індія, Китай тощо), місця, які походять із текстів класичної спадщини, місця на континенті [131]. На наш погляд, до цього списку було б також варто додати топоніми літературного походження, як от *Lilliputian* – назва вигаданої країни, що населена людьми маленького зросту, з роману Д. Дефо, та легендарного походження, наприклад, *Eldorado* – легендарна неіснуюча країна.

Погоджуємося з таким розширенням списку джерел епонімних ідіоматичних конструкцій, беручи до уваги, що вказані джерела ідіом з антропонімом у їхньому складі характерні також і для української мови, проте, якщо мова йде про джерела-топоніми, то для епонімного складу української мови через обставини історичного розвитку вони досить

суттєво відрізняються. Наприклад, *На городі бузина, а в* ***Києві*** *дядько*; *як* ***турецький*** *святий* тощо.

З огляду на сказане вище, а також існування ідіом і паремій, мовленнєвих формул, у структурі яких виступає певним чином перетлумачений онім або вибір антропоніма здається випадковим чи зумовленим неясними конотаціями, або рима видається єдиною підставою для використання в них певного імені в узагальненому значенні тощо, цілком слушним видається твердження С. С. Єрмоленка про те, що доцільно розглядати епоніми, у тому числі і фразеологічні, як так званий природний (тобто не як строго диз'юнктивний) клас, який характеризується не однорідним розподілом визначальних рис, а, радше, розмитими категоріальними межами між ним та іншими класами лексичних та фразеологічних одиниць [236, с. 10].

Характерно, що оніми, які стали компонентом ідіоматичної конструкції, тяжіють до вираження стереотипного уявлення про означуване та є конотативно навантаженими одиницями [227, с. 296]. Д. М. Голікова зазначає, що конотативний компонент антропоніма включає й культурний елемент [36, с. 36].

Розглядаючи структурні характеристики ідіоматичних епонімних конструкцій, не можемо не зауважити, що, незважаючи на прийняту за основну в дисертації структурацію епонімів Т. МакАртура, беремо до уваги структурну класифікацію П. Пієріні, яка у дослідженні ідіоматичних виразів з антропонімним компонентом виділяє такі структурні типи ідіоматичних епонімних конструкцій: іменникові конструкції, дієслівні конструкції, прийменникові конструкції, підрядне речення, незмінна двочленна конструкція, стертипні порівняння, усталені конструкції, які мають форму речення або фрази.

Дослідження епонімних ідіоматичних конструкцій англійської мови дало також змогу виокремити епонімне гніздо ідіоматичних конструкцій, епонім у складі якої зазнав **подвійної зміни смислу:** *sardonic smile* –

contemptuous smile / *sardonic laughter* – bitter, mocking laughter, джерелом яких є назва отруйної рослини Herba Sardonia, назва якої походить від топоніма *Sardinia*.

У більшості епонімів джерелом виступає одна частина власного імені – прізвище або ім'я, однак у деяких випадках власне ім'я є джерелом для двох іноді рівнозначних епонімів, які є синонімами, наприклад, синонімні епоніми *bobby* та *peeler* є жаргонними номінаціями на позначення професії поліцейського, що походять від імені Роберта Піла («London policeman» 1844, from the familiar diminutive form of the masc. proper name Robert, in reference to Mr. (later Sir) Robert Peel (1788–1850), Home Secretary who introduced the Metropolitan Police Act (10 Geo IV, c.44) of 1829» [193]). Цікаво, що епонім *bobby* має демінутвні конотації [193], а *peeler* виступає як розмовне слово [193] і є менш емоційно забарвленим. Обидва епоніми мають середній ступінь апелятивації, оскільки є загальними назвами, проте не втратили зв'язку з джерелом епоніма.

Явище апелятивації якнайтісніше пов'язане з ***культурним компонентом оніма***, адже «саме конотації та емотивний і фреймовий аспекти найчастіше слугують відправною точкою для апелятивації» [36, с. 33], оскільки «конотативний компонент завжди виявляється у значенні власного імені» [103, с. 9], «хоча в лексичному значенні імені загальної назви його присутність необов'язкова» [103, с. 9]. Наприклад, «антропонімія, будучи частиною мовного лексичного фонду, через своєю лінгвосеміотичну специфіку завжди мала автономний статус. Вона ніколи не була ізольована від складної взаємодії з лексикою номінативною і все-таки розвивалася своїм шляхом, реагуючи по-своєму на суспільні зміни і по-своєму відображаючи модифікації соціального контексту» [38, с.11]. Через певні соціальні зміни в антропонімії можуть відбуватися процеси, наприклад, дехристиянізації імен, знижується вплив станового чинника, зменшується різниця між найменуваннями жителів міста й села тощо [38, с.12]. На українську антропонімію в наш час впливає культура західно-

європейської номінації: використовується двочленна структура імені (ім'я та прізвище, не використовується ім'я по батькові), подекуди з'являється друге ім'я, загальноприйняте в англомовній традиції, набувають популярності старослов'янські імена тощо. Як указує Д. М. Голікова, «у конотативного компонента антропоніма є ще один аспект, пов'язаний уже не із семантикою, а з «культурною аурою» антропоніма. Це так звані фантомні конотації, що виникають через наявність в антропоніма фантомних денотатів» [36, с.36]. На наш погляд, це стосується не лише антропонімів, а й онімів загалом. Д. М. Голікова також уважає, що «фантомний конотат є «образом імені», генералізацією характеристик відомих особистостей, які коли-небудь носили це ім'я» [36, с.36]. Якщо звернутися до онімів як до джерела творення епонімів, то можна поширити цю думку й на інші види онімів, наприклад, український фразеологічний зворот *бідний, як турецький святий* має у своєму складі епонім *турецький*, який походить від топоніма *Туреччина*, отже, при утворенні цього фразеологізованого порівняння було актуалізовано культурну інформацію вказаного топоніма, його «фантомну» конотативну складову.

Варто також звернути увагу на те, що актуалізація всього культурного конотативного масиву, властивого певному онімові, безперечно, неможлива, отже, при виникненні епоніма, актуалізується саме та конотація, яка пов'язана з новим денотатом. Тому, наприклад, при укладанні словників епонімів варто враховувати цей момент. Як слушно зауважив Є. С. Отін, «етимології онімних апелятивів не мають обмежуватися лише прямими посиланнями на омонімні форми власних імен, які лежать у їхній основі. Мають бути реконструйовані давніші семантичні зв'язки, зміни, зрушення та роль у цих процесах такої важливої перехідної ланки, як конотативний онім» [128, с. 320].

Очевидно, що епонімний склад лексичної системи мови відображає культурно-історичні зв'язки етносу. Як свідчить аналіз мовного матеріалу, досить продуктивним джерелом поповнення складу епонімів, які

репрезентують розмовний дискурс, є оніми, пов'язані з культурно-історичними умовами країни, епонімний склад мови якої досліджується. Це зумовлено тим, що «культурно-мовні контакти мають важливий вплив на *частотність* і *географію* запозичення власних імен і, відповідно, на тематичний розподіл онімів, утворених від іншомовних онімів» [103, с. 5]. Власне, вказане стосується й онімів – джерел епонімних одиниць.

Продуктивними і структурно схожими в українській та англійській мовах виявилися ідіоматичні ЕО із джерелом-бібліонімом. Ураховуючи загальні витоки як української, так й англійської християнської культур, цілком логічними є високий ступінь схожості ідіоматичних ЕО біблійного походження в англійській та українській мовах.

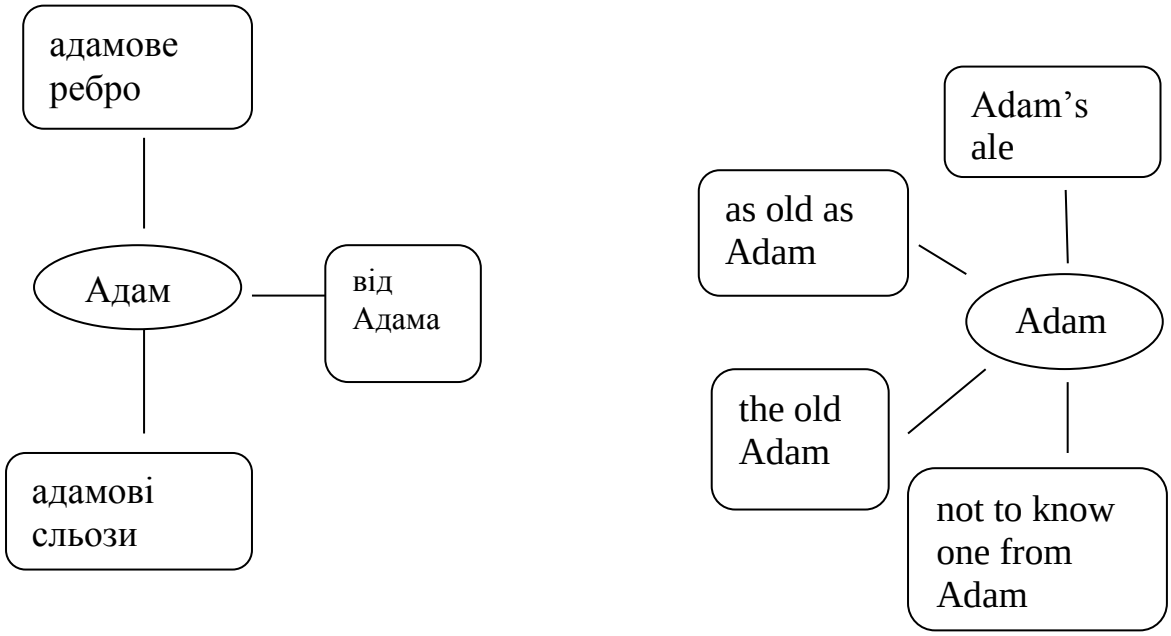

Рис. 4.1. Структура епонімних гнізд, утворених антропонімом біблійного походження Адам/ Adam в англійській та українській мовах

Як видно зі схеми, епонімні гнізда джерела-оніма *Адам* в англійській та українській мовах дуже схожі. Українська ЕО *від Адама* має значення «з передісторії, яка мало кого цікавить» [169] і структурно є прийменниковою конструкцією. Смисл англійської ЕО *not to know one from Adam* має

значення «not to know someone by sight at all» [230], і за структурою вона є усталеною фразою. ЕО *as old as Adam* має значення «very old» і структурно є порівнянням [230]. Усі вказані ЕО при створенні ідіоматичного значення актуалізують конотацію давнини. ЕО *адамові сльози* («горілчані напої» [51, с. 18]), *адамове ребро* («жіноча стать» [51, с. 18]) в українській мові структурно тотожні англійській іменниковій ЕО зі значенням присвійності *Adam's ale* («A jocular term for water, based on the strong likelihood that Adam hadn't discovered anything stronger» [230]). Прикметно, що й українська ідіома *адамові сльози*, й англійська *Adam's ale*, незважаючи на протилежне значення, апелює до поняття «алкогольні напої». Усі ідіоматичні ЕО мають початковий ступінь апелятивації.

Такока ж схожість виявляється при аналізі інших ідіоматичних ЕО, в основі яких лежить бібліонім: *the mark of Cain* («An association of disgrace or public disapproval over some crime, wrongdoing, personal failing, or controversial action» [230]) та *каїнова печать* («тавро зради, братовбивчий злочин» [230]). Вони різні за структурою, але в обох зберігається значення присвійності. В українській мові епонімне гніздо «Каїн» включає також ЕО *каянський* – «вражий» [169]), *каїнове діло чинити* «зраджувати, вбивати» [169]), в англійській – *raise Cain* («An association of disgrace or public disapproval over some crime, wrongdoing, personal failing, or controversial action» [230]). Повністю апелятивованою є лише ЕО *канський,* усі інші мають початковий ступінь апелятивації. Кількість ідіоматичних ЕО з джерелом-бібліонімом або онімом, конотативна складова якого актуалізує біблійні події, в англійській мові складає 8% (32 ЕО), в українській – 9,8% (24 ЕО). До ЕО, що актуалізують біблійні події, відносимо такі ідіоматичні ЕО, як *єгипетська кара*.

Структурно українські ідіоматичні ЕО біблійного походження представлені переважно іменниковими конструкціями (54% – 121 ЕО), які мають початковий або частковий ступінь апелятивації: *вавилонське стовпотворіння*, *вавилонська блудниця*, *кара вавилонська, єрихонська*

труба, *ієрихонська труба*, *іродів син, іродове кодло*, *Іскаріотський Іуда*, *іудині срібняки, іудине плем'я, єгипетська кара*, *Хома невірний*. Як бачимо, ЕО *Хома невірний* – єдина ЕО, в якій онім зберіг свою форму, не зазнав ад'єктивації, а апелятивація є початковою. В емпіричному матеріалі дослідження зафіксовано також прийменникові структури (*від Адама*), усталені конструкції, які мають форму речення або фрази (*скорчити Лазаря, каїнове діло чинити* і под.).

В англійській мові ідіоматичні ЕО структурно варіативніші, вони представлені іменниковими конструкціями (*the new Jerusalem*, *Solomonic descision*), незмінними двочленними структурами (*David and Goliath*), усталеними фразовими конструкціями (*in Abraham's bosom, feel like Daniel in the lion's Den, out-Herod Herod*), епонімами, що утворені за допомогою категоріального переносу без зміни форми слова (*jezebel*, *methuselah*).

В англійській та українській мовах є як спільні епонімні гнізда (оніми-джерела яких є спільними), так і ті, джерелами яких є різні оніми: *Solomonic descision – Solomon – Judgement of Solomon*, *єрихонська труба – Ієрихон – ієрихонська труба*.

Таким чином, ідіоматичні ЕО, в основі яких лежать оніми біблійного походження, є специфічною групою серед ідіоматичних ЕО в англійській та українській мовах. У складі епонімних гнізд вони виявляють як спільність (для зіставлюваних мов найпродуктивнішим бібліонімом-джерелом є біблійнім *Адам*; продуктивність в обох мовах засвідчують бібліоніми *Каїн*, *Вавилон*), так і відмінності – переважно на структурному рівні (серед українських ідіоматичних ЕО переважають іменникові і відсутні двочленні конструкції, в англійській мові усталені фразові конструкції варіативніші: *in Abraham's bosom, feel like Daniel in the lion's Den, out-Herod Herod*). Більшість ідіоматичних ЕО англійської та української мов мають низький рівень апелятивації, переважно початковий.

Досить важливим джерелом для ідіоматичних ЕО є міфоніми: *Herculean task*, *hot as Hades*, *jezebel*, *ахіллесова п'ята*, *нитка Аріадни*,

фурія. Більшість міфонімів як англійської, так й української мов походять із давньогрецької міфології, але є також поодинокі епонімні одиниці, джерелом яких є давньослов'янська міфологія: *баян*.

На відміну від української мови, серед ідіоматичних ЕО виокремлюються подвійні іменникові конструкції, які складаються з двох іменників: *Aunt Sally, Colonel Blimp, man Friday, ham actor, Joe Sixpack, Joe Bloggs, Joe Public, Joe Doakes, simon-pure, kid McCoy*, серед яких є ЕО, які репрезентовані як двочленне ім'я: ім'я та прізвище, як от *Joe Miller, Mary Jane, Mata Hari*. Усі вони мають початковий ступінь апелятивації. І в англійській, і в українській мовах засвідчено іменникові конструкції, які вказують на приналежність: з ад'єктивованим онімом *Herculean task, Faustian bargain, Molotov cocktail, Nessus shirt, a Potemkin village, Socratic method, sardonic smile / Sardonic laughter*, *авгієві стайні, бальзаківський вік, ахіллесова п'ята, Варфоломіївська ніч, вальпургієва ніч, дантове пекло, еолова арфа, олімпійський спокій, сізіфова праця* та іменникові конструкції зі значенням присвійності *Alladin's cave, Pandora's box, Frankenstein's monster, Gilderoy's kite, жертва Амура, нитка Аріадни*.

Для англійської мови набагато характерніші ідіоматичні ЕО, джерелом яких є антропоніми – популярні для етносу імена: *Aunt Sally, average Joe, plain Jane, every man Jack*. Такі ідіоматичні ЕО мають розгалужені епонімні гнізда:

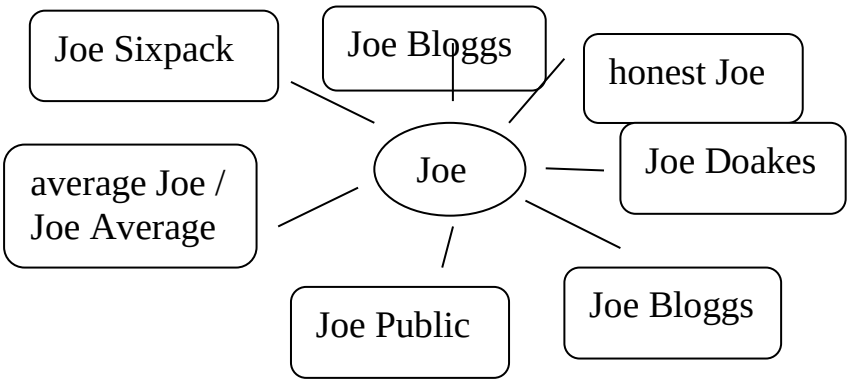

Рис. 4.2. Структура епонімного гнізда,
утвореного антропонімом Joe в англійській мові

Такі імена вже здебільшого мали «символічні значення, які репрезентують звичайних людей, і вони принесли ці значення новому термінові» [197, с. 1304].

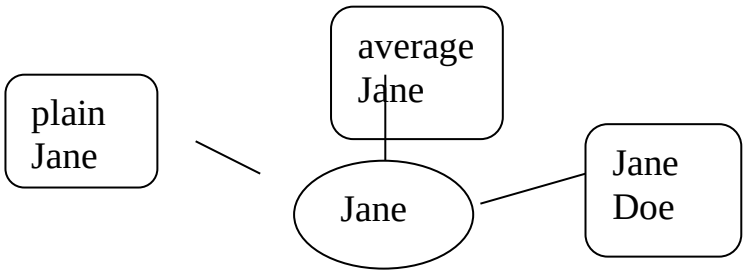

Рис. 4.3. Структура епонімного гнізда,
утвореного антропонімом Jane в англійській мові

Найрозгалуженіше епонімне гніздо формує антропонім *Jack*. Ім’я Jack в англійській лінгвокультурі є одним із найрозповсюдженіших. Воно найчастіше вживається в англо-саксонськіх казках [204, с. 94]. Реєстр Оксфордського словника англійської мови налічує 15 одиниць із компонентом *jack*, похідних від антропоніма *Jack*.

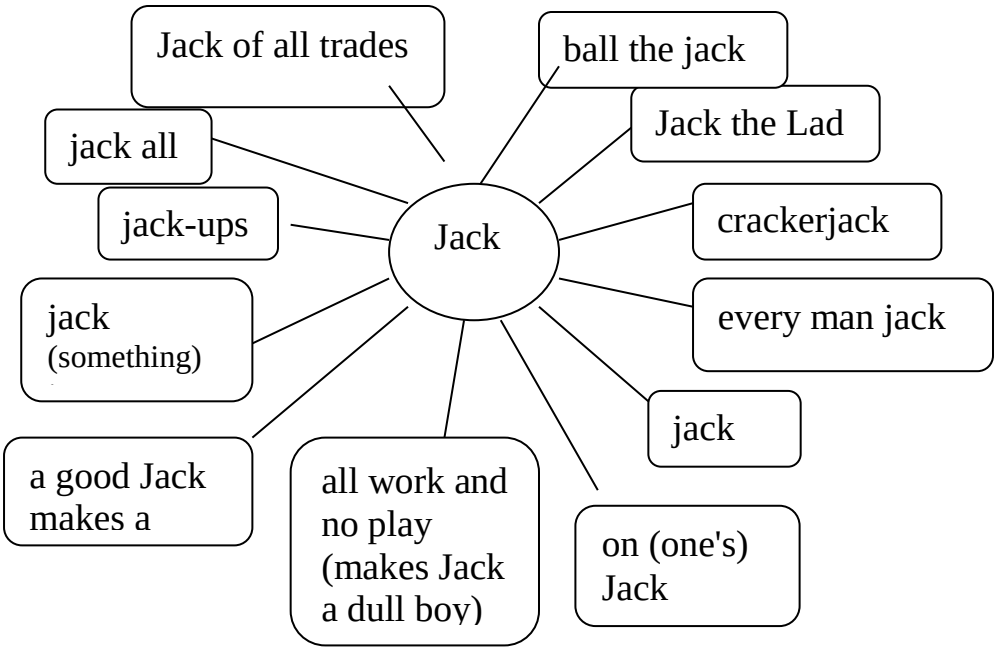

Рис. 4.4. Структура епонімного гнізда,
утвореного антропонімом Jack в англійській мові

В українській мові популярні імена також стають основою ідіоматичних ЕО, проте не утворюють таких розгалужених епонімних гнізд: *Іван безродний, як Мартин до мила, як Пилип із конопель, як баба Параска і баба Палажка, балувана Галя, мов Марко з пасльону, як Хома на вовні, Марко проклятий, по Марусин поясок*.

І в англійській, і в українській мові серед ідіоматичних ЕО трапляються ЕО, які структурно є усталеними конструкціями або фразами. Вони можуть бути прецедентними феноменами, які з часом стали ідіоматичними виразами. Такі фрази зазвичай проходять шлях «популярність – прецедентність – ідіоматичність». Онім у складі таких конструкцій зазвичай не видозмінюється, наприклад, *and Bob's your uncle* має значення «and there you have it» [230] і походить від назви британського фільму «Bob's Your Uncle»; *Great Scott!* – «an exclamation of surprise», джерело епоніма – антропонім General Winfield Scott (1786–1866), частково апелятивізований [230]. Такі ідіоматичні ЕО можуть мати у своїй основі певний історичний прецедент, наприклад, ЕО *От тобі, бабо, і Юріїв день*! або її усічений варіант *Юріїв день* пов'язаний із правом кріпаків переходити на святого Юрія (26 листопада) від одного пана до іншого. Скасування цього права в XVI ст. спричинилося до утворення на основі фразелогізму вигукового прислів'я *От тобі, бабо, і Юріїв день* [51, с. 266].

Досить численними як в англійській, так і в українській мові є прості ідіоматичні ЕО, репрезентовані окремими словами: *gerrymander* («1) the act, process, or an instance of gerrymandering; 2) a district or configuration of districts whose boundaries are very irregular due to gerrymandering» – антропонім Elbridge Gerry + (sala)mander [230] – іменник, утворений шляхом контамінації двох понять, одне з яких антропонім), *gringo* («American Spanish, from Spanish, foreigner, especially an English-speaking foreigner, with a poor Spanish accent» [179] – етнонім «from griego «Greek» [179]), *hoodlum / hood* («a young street ruffian, especially one belonging to a gang» – одне із припущень – антропонім Hoodlum – «name of the leader of

a gang of toughs who plagued Californiaduring the last part of the nineteenth century, harassing Chinese laborers especially» або акронім антропоніма «Muldoon», у якому відбулася зміна першої літери [168], антропонім стає загальною назвою без зміни форми / усічений варіант), *Houdini* («anyone with seemingly magical powers in any field» [168]), *husky* («a stocky and muscular man» [168]), *jingo* («1) a loud and bellicose patriot; chauvinist; 2) an exclamation of surprise» [230]), *Jumbo* («an unusually large person, animal, or thing» [230]); *Lilliputian* («1) very small; diminutive; 2) trivial; petty» [230]), *maudlin* («effusively sad or full of self-pity; extremely sentimental» [230]), *mausoleum* («any large and imposing burial structure» [168]), *Utopia* («an ideally perfect place, especially in its social, political, and moral aspects; an impractical, idealistic scheme for social and political reform» [168]), *Yarborough* («a hand in bridge or whist in which no card is higher than a nine»; *панацея* («засіб не тільки від недуг, а й від усіх проблем» [169]), *утопія* («мрія, вигадка» [58, с. 51]), *філіппіка* («гостра промова проти когось» [58, с. 98]), *філістер* («міщанин, обиватель» [58, с. 98]), *фльондра* («повія» [58, с. 113]), *фурія* («лиха, сварлива жінка» [58, с. 140]), *шугай* («хлопець, юнак» [ПФС,Т6 с. 486]).

За структурою прості ідіоматичні ЕО можуть представляти категоріальний перехід без зміни форми слова. Якщо джерелом оніма виступає двочленне ім’я, то запозичується одна частина: *Houdini* (джерело ЕО – антропонім Harry Houdini, real name Ehrich Weiss), [230]) *месаліна* («розпусна жінка з рисами андроманії – хворобливого потягу до чоловіків» [152], антропонім Валерія Месаліна). В англійській мові трапляються ідіоматичні ЕО, утворені від антропоніма, а точніше – його складової, яка є топонімом: *Yarborough* має в основі антропонім – «Charles Anderson Worsley (1809–1897), second Earl of Yarborough» (актуалізується інформація про місцевість, якою володіла або керувала людина): «Yarburgh is now part of East Lindsey district» [179].

В українській фразеології існують ЕО, в основі яких лежить вигаданий антропонім: *за царя Гороха* («дуже давно, за незапам'ятних часів» [169]): «Жодних історичних підтверджень, що цар Горох колись існував, немає. Це радше вигаданий персонаж, згадкам про якого не менше трьох тисяч років. Відомий вислів «за царя Гороха, як було людей троха». А можливо, це казковий Котигорошко, який народився з горошини. В одній карпатській легенді розповідається, що на горі Городищі жив колись цар Горох, який володів великим замком-палацом, але дні й ночі проводив у льосі, бо мав лихі очі. Як гляне – людина помирає, будинок руйнується… Надвір його виводили із зав'язаними очима. А коли він захотів побачити світ на власні очі, йому відрубали голову. Місто, в якому жив цар Горох, пішло під землю, а на його місці утворилася трясовина» [169].

За онімом-джерелом однокомпонентні ідіоматичні ЕО поділяються на біблійні, приміром, *Jezebel*, *канський*, які представлені і в англійській, і в українській мовах; відомі особи в межах певної прецедентної ситуації: *martinet* – «1) a rigid military disciplinarian; 2) one who demands absolute adherence to forms and rules» [230] (онім-джерело цієї ЕО – Jean Martinet (died 1672), French army officer [230], апелює до такого конототативного компонента-оніма, як «drillmaster» [193], тобто конкретної прецедентної ситуації – Jean Martinet був відомий через введення у своєму військовому підрозділі жорсткої муштри і дисципліни [201]); зооніми: *Jumbo* (онім-джерело – ім'я слона Jumbo [230]), *husky* (онім-джерело – назва породи собаки), міфоніми: *mentor* – «A wise and trusted counselor or teacher» [230], онім джерело – «антропонім Mentor – Greek Mythology Odysseus's trusted counselor» [230], назви релігійних культів: *thug* («the Indian cult known as Thuggee» [230]).

Отже, серед ідіоматичних епонімних одиниць було виділено такі основні лексико-семантичні поля: ЛСП ЛЮДИНА (36% – 169 ЕО в англійській мові від загальної кількості ідіоматичних ЕО, 23,6% – 78 ЕО в українській), ЛСП ЛОКУС (9% – 38 ЕО в англійській мові, 6% – 19 ЕО в

українській), ЛСП ХАРАКТЕРИСТИКА (17,4% – 84 ЕО в англійській мові від загальної кількості ідіоматичних ЕО, 4,1% – 13 ЕО в українській), ЛСП СИТУАЦІЯ (32,5% – 147 ЕО в англійській мові від загальної кількості ідіоматичних ЕО, 48% – 155 ЕО в українській). Окремими мало чисельними групами є група ЕМОЦІЙНІ ВИГУКИ (1,7% – 8 ЕО в англійській мові та 3,2% – 10 ЕО в українській), які не є лексикосемантичним полем, та ЕВФЕМІЗМИ (2,2% – 10 ЕО в англійській та 5,5% – 18 ЕО в українській), ЛСП ЧАС (1,2% – 5 ЕО в англійській та 9,6% – 31 ЕО в українській)

Таблиця 4.1.

Кількісний розподіл ідіоматичних епонімів за лексико-емантичними полями

ЛСП	ЛСП ЛЮДИНА кількість одиниць / відсотки		ЛСП ЛОКУС кількість одиниць / відсотки		ЛСП ХАРАКТЕРИСТИКА кількість одиниць / відсотки		ЛСП СИТУАЦІЯ кількість одиниць / відсотки		ЛСП ЧАС кількість одиниць / відсотки		ЕМОЦІЙНІ ВИГУКИ кількість одиниць / відсотки		ЕВФЕМІЗМИ кількість одиниць / відсотки	
англійська мова	169	36%	38	9%	84	17.4 %	147	32.5 %	5	1.2 %	8	1.7%	10	2.2%
українська мова	78	23,6 %	19	6%	13	4,1%	155	48%	31	9.6 %	10	3.2%	18	5.5 %

**Відсотки від кількості ідіоматичних епонімів кожної мови*

Таким чином, найбільшу подібність в обох мовах виявляють епонімні найменування біблійного походження, що підтверджується також схожістю епонімних гнізд англійської та української мов як на структурному, так і на семантичному рівнях. Цей факт зумовлений спільними християнськими витоками англійської й української культур. В англійській мові, на відміну від української, розповсюджені епоніми відантропонімного походження, утворені від загальновживаних імен із семантикою узагальненості, пересічності, що утворюють надзвичайно розгалужені епонімні гнізда. Ім’я є своєрідним результатом людської

діяльності, фактом культури, який багато в чому визначається духовним досвідом народу, історичними умовами формування етносу, тому ідіоматичні фразеологічні одиниці зіставлюваних мов експлікують багатий спектр конотації, які здебільшого є етнокультурно маркованими.

4.2. Зіставний аналіз ЛСП ЛЮДИНА ідіоматичних ЕО англійської та української мов

Лексико-семантичні поля ідіоматичних ЕО в англійській мові доцільно розподілити таким чином:

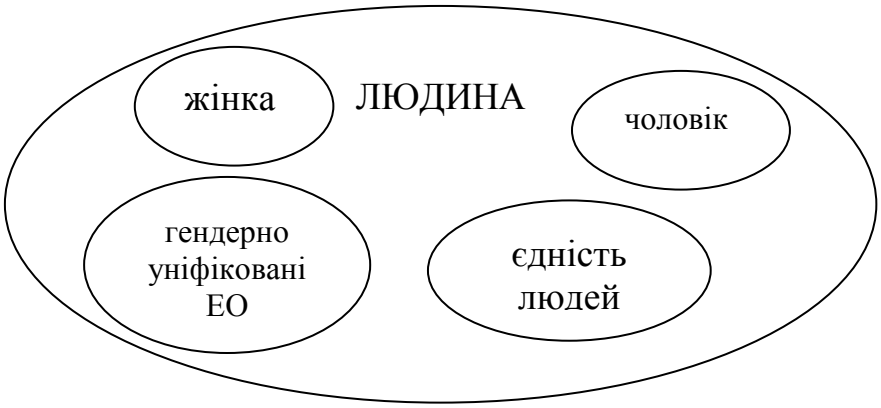

Рис. 4.5. Лексико-семантичні поля ідіоматичних ЕО в англійській мові

ЛСП «ЛЮДИНА» включає ***гендерно уніфіковані ЕО***, які можуть стосуватися як чоловіка, так і жінки. В англійській мові ці епоніми найчастіше складаються із двох слів, одне з яких антропонім, інше – іменник, який називає онім: *Aunt Sally* («any person who is a target for insults or criticism; something set up as a target for disagreement or attack» [230], у цьому випадку денотатом може бути й нежива істота), *Colonel Blimp* («a pompous, reactionary, ultranationalistic person» [168]), *Walter Mitty* («An ordinary, often ineffectual person who indulges in fantastic daydreams of personal triumphs» [230]); або онім і прикметник, який його характеризує: *a nosey Parker* («a person who likes to meddle or pry into other people's lives»

[230]), *peeping Tom* («a person who gets pleasure, especially sexual pleasure, from secretly watching others; a voyeur» [230]); *good-time Charlie (Charley)* «a carefree and convivial person given to frequent pursuit of fun and amusement» [230]); *doubting Thomas* («a skeptic» [230]), *an admirable Crichton* («one who has success in all endeavors or areas» [Freeman]); та ЕО, онім в яких утратив зв'язок із денотатом: *ham actor* («an unskilled actor who overacts» [230]).

Відантропонімне походження компонента ідіоматичної одиниці *nosey Parker* є дискусійним, адже деякі лексикографи уважають, що лексема *parker* не ім'я, а апелятив зі значенням "охоронець парку" (вони шпигували за закоханими парами), але об'єктивних доказів цього тлумачення немає.

Ідіома з антропонімним компонентом *peeping Tom* походить із легенди, за якою граф Мерсійський наклав непосильний податок на жителів Ковентрі. Коли його дружина заступилася за них, граф погодився скасувати податок, якщо вона наважиться опівдні проїхати оголеною через усе місто. Щоб не бентежити її, усі жителі закрили віконниці своїх будинків. Один лише кравець Том підглядав у шпарку і був уражений за це сліпотою.

Серед проаналізованих епонімів англійської мови є лексеми, утворені шляхом переносу без структурних змін або зміни регістру: *Don Quixote* («an impractical idealist bent on righting incorrigible wrongs» [230]); *Rockefeller* («synonymous with great wealth» [179]); *Admirable Crichton* («a person who excels in all kinds of studies and pursuits or who is noted for supreme competence» [230]). Остання епонімна фразема пов'язана з ім'ям Джеймса Крайтона, відомого шотландського вченого XVI століття, який отримав ступінь магістра в чотирнадцять років та вирізнявся дуже привабливою зовнішністю.

Фразема *Paul Pry* («an excessively inquisitive person» [230]), як і *Don Quixote,* літературного походження. В її основі – переосмислене ім'я

головного персонажа комедії “Paul Pry” (1825) Дж. Пула (John Poole, 1786–1872), простота, настирливість та пустотливість якого поєднуються з надмірною цікавістю.

Чисельною є група структурно простих епонімів, які складаються з одного слова. Такі епоніми зазнали повної апелятивації: *hoodlum / hood*, *jingo*, *crackerjack* («Someone who is regarded as outstanding or superb» [179]), *martinet* («one who demands absolute adherence to forms and rules» [179]), *maverick* («a person who shows independence of thought and action, especially by refusing to adhere to the policies of a group to which he or she belongs» [179]), *mentor* («A wise and trusted counselor or teacher» [179]), *pariah* («A social outcast» [179]), *quisling* («Someone who is a traitorous puppet of the enemy, or more precisely, someone who aids and collaborates with the enemy, a renegade» [216]), *tatar* («a savage, irritabl e or excessively severe person» [179]), *tich* («a diminutive person» [179]), *vandal* («One who willfully or maliciously defaces or destroys public or private property» [178]), *zealot* («A fanatically committed person» [230]).

В англійській мові, на відміну від української, засвідчено гендерно уніфіковані епоніми, які є фразами, що мають усталену форму: *jack of all trades / a jack of all trades but master of none* («one have many different skills / one can do a large number of different things but that they are not very good at doing any of them» [230]), *every man Jack* («each and every person» [196]), і, може бути структурно одним словом із написанням усіх компонентів через дефіс: *Johnny-come-lately* («someone who becomes involved in an activity or organization after it has already started, when you think that they are less reliable or experienced than the people who have been involved since the beginning» [186]); *Johnny-on-the-spot* («a person who is on hand and ready to perform a service or respond to an emergency» [230]); *jack-in-office* (*Jack-in-office*) («an insolent fellow in authority» [186]).

У **ЛСГ «Чоловік»** ЕО розподіляються за такими характеристиками, як ***зовнішність***: *Beau Brummel* («a very fashionable man»), *husky* («a stocky

and muscular man» [178]); *flash Harry* («inf., a man who likes to dress and behave ostentatiously»); ***вік***: *Methuselah* («An extremely old or long-lived man»; ***сила***: *Samson* («a man of great physical strength» [230]); ***розум***: *a proper Charley (Charlie)* («a fool» [230]); ***людські якості***: *honest Joe* («an honest, sincere man» [179]), *smart aleck* («a person regarded as annoyingly self-assertive, especially for making impudent displays of knowledge» [179]), *Svengali* («a person who manipulates or controls another, especially by force of personality for malicious purposes» [179]), ***спосіб життя***: *sybarite* («often sybarite a person devoted to pleasure and luxury; a voluptuary» [179]), *thug* («1) a cutthroat or ruffian; a hoodlum; 2) a tough and violent man, esp. a criminal» [179]); ***ставлення до жінок***: *Bluebeard* («a man who murders his wives» [184]), ***моральні якості:*** *man Friday* («assistant who can be counted on to be a wholly reliable and competent overseer» [178]), *Jekyll and Hyde* («most often used to designate a two-faced person who alternates between a charming personality and one that is extremely unpleasant» [168]), *Jack the Lad* («a confident, carefree young man» [178]), *crackerjack* («Someone who is regarded as outstanding or superb» [230]), *jackal* («a person who acts like a jackal» [186], відантропонімне походження – «Jack-all» [186]).

Фразема *smart aleck* пов’язана, імовірно, з ім’ям американського злодія (*Aleck Hoag*), який жив у XIX ст. й отримував гроші нечесним способом, втираючись до жертви в довіру. Характерно, що одне зі значень цієї ідіоми відносить її до виразів на позначення інтелектуальних характеристик, що свідчить про амбівалентність цієї фразеологічної одиниці, а також інших фразем, що позначають людські якості.

Характерно, що конотації ЕО, які характеризують чоловіка, можуть бути як позитивними, так і (рідше) негативними. ЕО ЛСГ «жінка», наприклад, актуалізують переважно негативні конотації.

Деякі ЕО об’єктивують професійні характеристики людини: *the man on the Clapman omnibus* («The man on the Clapham omnibus is a hypothetical ordinary and reasonable person, used by the courts in English law where it is

necessary to decide whether a party has acted as a reasonable person would – for example, in a civil action for negligence» [234]), *Philadelphia lawyer* («a skillful attorney, especially one who is knowledgeable about legal technicalities and their effective use» [230]), *Solon* («1) a wise lawgiver; 2) a legislator» [230]).

В англійській мові окремо виділяється кількісно група ЕО на позначення пересічної, нічим не примітної людини, чого немає в українській мові: *Joe Sixpack* («an average man, typically of the working class» [Thefreedict]), *Joe Bloggs* (« typical, ordinary, average person» [230]), *Joe Public* («Typical, ordinary, average people; the public at large» [230]), *Joe Doakes* («an average guy» [230]), *jack-shit* («a stupid and worthless person; usually refers to a male, usually objectionable» [230]).

Оцінку можна репрезентувати на шкалі позитивне – негативне [56, с. 44]. Асиметрія між позитивною та негативною оцінками цілком логічна, адже «у порівнянні із засобами вираження позитивного й негативного оцінювання, нейтральна оцінка менш продуктивна в мові. У мові швидше фіксується аномалія, ніж норма, що пояснюється емотивністю людських відносин» [37, с. 62]. В англійській мові ідіоматичні ЕО на позначення чоловіка зі значенням нейтральності зміщуються до негативного, номінуючи пересічну, нічим не примітну людину. Переважна більшість ЕО цієї групи мають початковий ступінь апелятивації.

ЛСГ «Жінка» представлена в англійській мові ідіоматичними ЕО з майже виключно негативними конотаціями: *Big Bertha*, *blue-stocking* («derisive word for a woman considered too learned» [179]), *hooker* («slang, a prostitute» [230]), *Jezebel* («a woman who is wicked and shameless» [178]), *average Jane* («an average, unexceptional, or ordinary girl or woman» [230]), *plain Jane* («a female who is not considered physically attractive by societal standards» [230]), *dumb Dora* («a stupid and often naïve woman» [230]); *cousin Betty* (col. «a foolish woman» [230]); *Mata Hari* («shadowy, dangerous femme fatale» [230]). Прикметно, що всі негативні конотації пов’язані з невідповідністю жінки стереотипним гендерним стандартам зовнішності

чи поведінки: *Big Bertha* (ця ЕО може актуалізувати також конотації «чоловічої» поведінки), *plain Jane* (гендерно несхвалювана поведінка), *calamity Jane* («is a woman who constantly complains of her troubles or one who brings trouble with her» [194] – актуалізуються конотації надто активної та ризикованої як для жінки поведінки), а також поводження з чоловіками – *Mata Hari*, у тому числі й сексуального: *hooker, Jezebel*. Більшість онімів-джерел епонімних одиниць на позначення жінки характеризуються початковим або частковим ступенем апелятивації.

Характерно, що ідіоматичні одиниці, мають у своєму складі антропонімні компоненти, що є загальновживаними іменами – *Aleck, Dora, Betty, Charley* (скорочені форми від *Alexander, Theodora, Elisabeth, Charles*), актуалізують значення “нерозумний” незалежно від гендерної маркованості. При цьому деякі з цих мають, за свідченням словників, вторинні негативно марковані значення із площини розумови характеристик. Семантика зменшувальності, яка часто імплікується в антропонімних компонентах фразем, може нести як позитивні конотації (пов’язані з почуттями симпатії, ніжності тощо), так і негативні (почуття зневаги, презирства тощо до когось чи чогось такого, хто (що) є меншим за норму і тому не відповідає їй).

В англійській мові, на відміну від української, представлені також ЕО, які вказують на обєднання людей. **ЛСГ «Єдність людей»** в англійській мові може мати значення «дві людини, пара»: *David and Goliath* («used for describing a situation in which a small person or organization defeats a much larger one in a surprising way» [215]), *Damon and Pythias* («Very loyal friends» [230]), *Darby and Joan* («A happily married elderly couple» [230]), «одна людина і всі»: *Uncle Tom Cobley and all* («Used to indicate that a list of people is frustratingly long» [230]), «кожен»: *every Tom, Dick and Harry* («Any common, undistinguished person; anyone at all, indiscriminately» [230]), *every man Jack* («Each and every person» [230]), які структурно вербалізуються як комбінація популярних імен.

В українській мові **ЛСП ЛЮДИНА** має подібну структуру, проте для української мови, на відміну від англійської, менше властиві ідіоматичні ЕО зі значенням збірності. Зате в українській мові присутні ідіоматичні ЕО на позначення статі, наприклад, *адамове ребро* («жіноча стать» [169]). Частково апелятивована ЕО *казанська сирота* («той, хто вдає з себе скривдженого, ображеного, нещасного з метою викликати до себе жалість, співчуття» [169]) актуалізує історичну інформацію: «після завоювання Іваном Грозним Казані казанським мурзам (князям) довелося прикидатися бідними й нещасними, щоб домогтися від нового господаря заохочень і нагород» [168]. До ЛСП ЛЮДИНА відносимо ЕО *філістер* («міщанин, обиватель» [58, с. 98]), яка актуалізує інформацію загальності, звичайності. Джерелом епоніма є етнонім – назва племені філімністян; у німецькому варіанті – Philister. ЕО *Хома невірний* – біблійного походження, має початковий ступінь апелятивації, актуалізує конотацію «скептик» [51, с. 243]; *самозакоханий Нарцис* («самозакохана людина; особа, яка милується собою» [198], основа – міфонім Нарцис); *останній із могікан* («означає останнього представника будь-якої групи людей, роду, народності» [169], онім-джерело Могікани – «індіанське плем'я Північної Америки» [169]); *Каліф на годину* («так називають людей, наділених владою на короткий час. Вираз прийшов із арабської казки «Сон наяву, чи Каліф на годину» зі збірника «Тисяча й одна ніч» [169]); *бусурман* («про людину іншої віри (перев. про магометанина» [152], повна апелятивація); *Іскаріотський Іуда* («про людину, яка заради грошей може зрадити, вчинити злочин» [169]).

ЛСГ «Чоловік» актуалізує інформацію про ***інтелектуальні якості***: *думба* («дурень» [53, с. 143], джерело ЕО – назва племені дуліби), *Соломон мудрий* («коли хочуть відзначити чиюсь мудрість, його порівнюють із Соломоном» [169], джерело ЕО – біблійне ім'я), *сократівське чоло* («так характеризують розумних, освічених людей» [169], в основі ЕО – антропонім Сократ); ***поведінку:*** *аріяка* («розбишака» [51, с. 85], джерело

ЕО – антропонім Арій), *хуліган* (джерело оніма – антропонім Houlihan [58, с. 221]), ***фізичні параметри***: *Антей* («ім'я персонажа грецької міфології Антея – сина Посейдона (бога моря) та Геї (богині землі). Антеями називають осіб, які мають надзвичайну фізичну силу» [169]), ***зовнішність***: *Аполлон* («Давньогрецький бог Аполлон. Його ім'ям називають красивих молодих чоловіків» [169]), ***вік***: *шугай* («хлопець, юнак» [58, с. 486], джерело ЕО – найменування етносу suhancar – швейцарець), ***професію***: *ескулап* («так іронічно називають лікарів» [169], основа ЕО – міфонім Асклепій); *Барон Мюнхгаузен* («фантазер, хвалько і людина, яка втратила почуття міри» [169], основа ЕО – Саксонський барон фон Мюнхгаузен, який жив у XVIII ст., прославився тим, що склав збірку оповідань, сповнену несусвітніх вигадок про неймовірні пригоди та фантастичні подорожі, герой книги Еріха Распе (1737–1794) «Пригоди барона Мюнхгаузена» [178]), ***людські якості, ставлення до жінок:*** *Синя Борода* «використовують у значенні ревнивий чоловік, який жорстоко ставиться до дружини» [178], в основі ЕО – казка Ш. Перро «Рауль, лицар Синя Борода»), ***матеріальний стан***: *лазар* («жебрак» [54, с. 183], біблійного походження), *лацароні* («неаполітанський бідняк, жебрак» [54, с. 203], біблійного походження з італ. мови [54]).

ЛСГ «Жінка» в українській мові представлена ідіоматичними ЕО. Майже всі вони негативно конотовані й актуалізують інформацію про невідповідну ***поведінку жінки:*** *вавилонська блудниця* («украй розпусна, розбещена жінка» [58, с. 76]), *месаліна* («розпусна жінка з рисами андроманії – хворобливого потягу до чоловіків» [152, с. 50]), *фльондра* («повія» [58, с. 113]), ***риси характеру***: *фурія* («лиха, сварлива жінка» [58, с. 140]). Ступінь апелятивації здебільшого повний, рідко – частковий, у той час, як для англійської мови більше характерний початковий ступінь апелятивації. Позитивну конотацію мають ЕО, які вказують на красу жінки, наприклад, *три грації* («красуні» [178]).

Таким чином, одиниці ЛСП ЛЮДИНА в обох мовах мають подібність на семантичному і структурному рівні. Структурно серед епонімів зіставлюваних мов переважають іменникові конструкції. В англійській мові, на відміну від української, наявні ЕО із семантикою пересічної, «середньої» людини. Епоніми англійської мови, на відміну від української, утворюють надзвичайно розгалужені епонімні гнізда, переважно від антропонімів – розповсюджених імен. Ступінь апелятивації в ЕО української мови переважно повний, рідко – частковий. Для ЕО англійської мови більше властивий початковий ступінь апелятивації.

4.3. ЛСП ЛОКУС ідіоматичних ЕО в англійській та українській мові

Аналіз англомовного матеріалу дає змогу виділити **ЛСП ЛОКУС.** Локус в англійській мові можна умовна розділити на ЛСГ «Матеріальний локус» та «Нематеріальний локус». Під нематеріальним локусом розуміємо умовне місце, ЕО на позначення якого використовується для характеристики «гарний» – «поганий».

ЛСП ЛОКУС

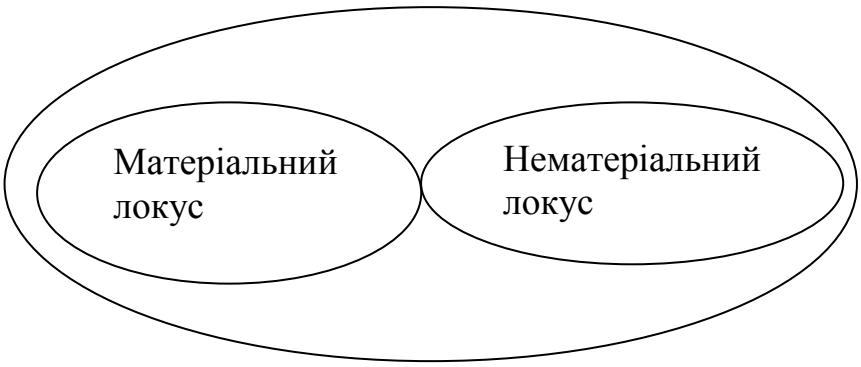

Рис. 4.6. ЛСП ЛОКУС та ЛСГ «Матеральний локус» та «Нематеріальний локус»

ЛСГ «Матеріальний локус» включає ідіоматичні ЕО на позначення ***об'єктів місцевості***: *Big Ben* («1) a large bell in the clock tower of the Houses of Parliament in London, 2) the tower that houses Big Benalso: the clock in the tower» [216]), *mausoleum* («any large and imposing burial structure» [217]), які вказують на ***певні характеристики місця***, наприклад, алегорично позначають ***величину місця:*** *from China to Peru* («all over the world» [230]), ***певну територію*** або ***країну:*** *Uncle Sam* («the United States government» [230]), *Seward's Folly / Seward's Icebox* («colloquial name of Alaska» [230]). Остання ЕО апелює до історичного прецеденту купівлі території Аляски в Росії у 1867 році. Цю покупку вважали дорогою й недоцільною, саме тому й виникла назва «примха Сьюарда» [194], антропонім-джерело ЕО – ім'я William Henry Seward, який керував процесом купівлі. Ідіоматичні ЕО можуть позначати матеріальне місце й одночасно певне соціальне явище: *Throgmorton Street* («The English center of finance and business» [230]), *Wall Street*.

Більшість ідіоматичних ЕО актуалізують певні конотації оніма-джерела, на основі яких формується нове значення.

До ***ЛСГ «Нематеріальний локус»*** належать ЕО, які лежать на протилежних полюсах шкали «позитивне» – «негативне»: *in Abraham's bosom* («the abode of bliss in the other world: Paradise – so called in Jewish writings and in the New Testament» [230]), указана ЕО має відповідну ЕО в українській мові – *як у Христа за пазухою*; *the new Jerusalem* («the final abode of souls redeemed by Christan ideal earthly community» [178]); *Alladin's cave* («a place containing a vast collection of unusual objects» [Merriam-webster dictionary]); *Utopia* («an ideally perfect place, especially in its social, political, and moral aspects; an impractical, idealistic scheme for social and political reform» [230]). ЕО *eldorado* («an imaginary place of great wealth and opportunity; sought in South America by16th-century explorers» [230]) актуалізує позитивні конотації, а ЕО *be like Blach Hole of Calcutta* («a small prison cell in Fort William, Calcutta, in which, in 1756, Indians are said to have

imprisoned 146 Europeans, only 23 of whom were alive the following morning; any usually wretched place of imprisonment or confinement» [230]) – негативні.

Джерела-оніми ідіоматичних ЕО англійської мови на позначення локусу: ***антропоніми*** – *Big Ben* («Sir Benjamin Hall» [178]), *mausoleum* («Mausolus, a satrap (governor) of Caria» [230]), *Alladin's cave, Seward's Folly / Seward's Icebox, Uncle Sam* («a meatpacker in Troy, New York, named Samuel Wilson, whose nickname was "UncleSam"» [230]), ***топоніми*** – *be like Blach Hole of Calcutta, from China to Peru, the new Jerusalem, eldorado, Throgmorton Street, Wall Street*.

Більшість аналізованих онімів-джерел зазнали початкової апелятивації. За структурою меншість складає прості ЕО, утворені суфіксальним способом (*mausoleum*), категоріальний перенос без зміни форми слова (*Utopia, eldorado*), іменникові конструкції (*Uncle Sam, Big Ben*), іменникові конструкції зі значенням приналежності (*Alladin's cave, Seward's Folly / Seward's Icebox*), усталені порівняння (*be like Blach Hole of Calcutta*).

В українській мові ідіоматичні ЕО, які складають ЛСП «Локус», по-перше, менше розповсюджені, по-друге, представлені переважно ***матеріальним локусом***. ЕО в українській мові так само, як і в англійській, часто актуалізують певні конотації, пов'язані з онімом-джерелом, або з прецедентною ситуацією, яка його стосувалась: *де Макар телят не пас* («далеко» [169]); *дунай* («розлив, повінь» [52, с. 145]), *Банкова* [147, с. 309], *матір міст руських* («так у княжих літописах називали Київ, який був найдавнішим містом, культурно-політичним і релігійним центром Київської Русі» [169]).

До ***нематеріального локусу*** можемо віднести ЕО *як у Христа за пазухою; дантове пекло* («відображення в яскравих картинках «потойбічного світу» пороків суспільства з його мстивістю, егоїзмом, жадібністю, розбещеністю» [169]), що апелює до твору А. Данте

«Божественна комедія»; *авгієві стайні* («захаращене, вкрай занедбане (як правило) приміщення» [51, с. 18]), *бочка Діогена* («використовують для порівняння, коли йдеться про чиєсь аскетичне, дуже невибагливе житло» [169]); *геркулесові стовпи* («крайня межа, крайній пункт» [51, с. 138]).

Виокремлюємо оніми-джерела античного походження (*авгієві стайні*, *геркулесові стовпи*, *дантове пекло*), біблійного походження (*як у Христа за пазухою*), топоніми (*Банкова*), загальновживані імена (*де Макар телят не пас*) (загальновживані – на момент творення ЕО). Структурно вони є іменниковими конструкціями зі значенням присвійності (*авгієві стайні*, *геркулесові стовпи*, *дантове пекло*), усталеними порівняннями *(як у Христа за пазухою*), виразами *(де Макар телят не пас*), ЕО, утвореними категоріальним переносом без зміни форми слова (*Банкова*). За ступенем апелятивації більшість мають початковий ступінь апелятивації або частковий (*Банкова*).

Отже, в англійській та українській мовах ЛСП ЛОКУС має схожу структуру. ЕО ЛСП ЛОКУС обох мов мають подібність на структурному рівні: в обох мовах епоніми переважно є іменниковими конструкціями або усталеними фразами. Для ідіоматичних епонімів зіставлюваних мов характерний початковий ступінь апелятивації. Епоніми ЛСГ «Нематеріальний локус» характеризуються оцінною полярністю й розташовані на протилежних полюсах шкали «позитивне – негативне».

4.4. Характерні особливості ЛСП ХАРАКТЕРИСТИКА та ЛСП ЧАС серед ЕО англійської та української мов

Для англійської мови окремим ЛСП можна виділити **поле ХАРАКТЕРИСТИКА**, до якого входять ЕО, які позначають певні якості людини, ситуації, об’єкта тощо. Прикметно, що будь-яка характеристика нерозривно пов’язана з категорією оцінки, оскільки «оцінка допомагає

людині орієнтуватися у світі і скеровує її діяльність: людині властиво прагнути до того, що для неї бажано, а значить, є цінним, й уникати того, що небажано» [14, с. 51]. Саме через оцінку відбувається «експлікація цінностей …., відображених одиницями різних рівнів мовної системи» [115, с. 8]. Оцінка передбачає класифікацію: «проблеми оцінки пов'язані із проблемами класифікації в різних аспектах» [31, с. 139], за винятком випадків емотивної оцінки [31, с. 139].

Під оцінкою в цій праці, услід за О. О. Селівановою, розуміємо «складник конотативного компонента семантичної структури мовної одиниці, який репрезентує ставлення носіїв мови до позначеного за абсолютною шкалою «добре – нейтрально (байдуже) – погано» і відносною шкалою «краще – так само добре – так само нейтрально – так само погано – гірше» [144, с. 439]. О. А. Івін також поділяє оцінки на абсолютні та порівняльні [67, с. 27]. Цієї думки дотримуємося і в цій роботі. У розглянутому матеріалі корпус ЕО широко представлений ідіоматичними ЕО, які за структурою є усталеними порівняннями, проте в дослідженні йдеться лише про абсолютні оцінки й оцінну шкалу «добре – нейтрально (байдуже) – погано».

Для нашого дослідження важливою є культурна детермінованість оцінки, адже «суб'єкт оцінки приписує цінність певному предметові шляхом вираження оцінки, виходячи з емпіричного досвіду або певного стану свідомості, а також на основі загальнолюдських стандартів буття» [113, с. 10].

Характеристики можуть бути представлені як простими, так і складними ідіоматичними ЕО. Прості ЕО англійської мови – це переважно прикметники, утворені ***суфіксальним способом***: *Lilliputian* («1) very small; diminutive; 2) trivial; petty» [230]), *Machiavellian* («characterized by political intrigue, duplicity, unscrupulousness, and brilliant dissembling» [178]), *ritzy* («luxurious or elegant» [230]), *serendipitous* («of, pertaining to, or suggesting serendipity – The faculty of making fortunate discoveries by accident» [180]), *Shavian* («of, pertaining to, or characteristic of George Bernard Shaw or his

works» [230]), *stentorian* («loud or strong in sound» [230]), *titanic* («a synonym for huge, gigantic, and colossal» [186]), *promethean* («readily assuming different forms or characters; extremely variable» [230], основа ЕО – міфонім «Proteus – the herdsman for Poseiden» [230]); *thespian* («of or relating to drama; dramatic» [187]), *Solomonic* («wise or reasonable in character» [186]), *Roscian* («perfection in acting» [230]) ; ***контамінацією двох слів***: *maudlin* («Effusively sad or full of self-pity; extremely sentimental» [230]), *tawdry* («1) gaudy and cheap in nature or appearance; 2) shameful or indecent» [230]); *crackerjack* («outstanding or superb» [230]); ***категоріальний перенос без зміни форми слова:*** *spartan* («a) rigorously self-disciplined or self-restrained; b) simple, frugal, or austere; c) marked by brevity of speech; laconic; d) courageous in the face of pain, danger, or adversity» [230]).

Ідіоматичні одиниці досліджуваної групи можуть також бути репрезентовані виразом або словосполученням: ***іменниковою конструкцією з семантикою приналежності*** – *Nessus shirt / shirt of Nessus* («that which causes destruction, ruin, or misfortune, from which there is no escape, its blood, which poisoned and eventually killed him» [230]), *nostradamic predictions* («vague prophecies» [178]), *Solomonic decision / Judgment of Solomon* («wise or reasonable in character» [230]), *Pandora's box* («a source of many unforeseen troubles» [230]), *a sword of Damocles* («imminent danger or trouble» [230]); ***прийменниковою конструкцією*** – *according to Hoyle* («in accord with the prescribed rules or regulations» [230]), *on (one's) Jack* («old-fashioned Alone, abandoned, or isolated; on one's own» [230]), *in the Pickwickian sense* («words or epithets, usually of a derogatory or insulting kind, that in certain circumstances are not to be taken a shaving the same force or implication they ordinarily would have» [178], основа ЕО – антропонім «Samuel Pickwick of Charles Dickens's Pickwick Papers» [178]); ***прийменниковою конструкцією з повтором антропоніма*** – *out-Herod Herod* («to be excessively cruel or tyrannical» [230]), така форма відсутня

серед ЕО української мови), ***абревіатурою*** – *OK* («satisfactory or agreeable; acceptable» [230], основа ЕО – антропонім *Old Kinderhook*).

Усталені порівняння також входять до ЛСП ХАРАКТЕРИСТИКА в англійській мові: *as good a prophet as Nostradamus* («refers to one who makes a prophecy that is so obscure that the meaning can't be understood» [178]), *hot as Hades* (lightly humorous; «extremely hot»), де онім-джерело ЕО виступає предметом для порівняння, актуалізуючи важливі для досліджуваної одиниці конотації.

ЕО ЛСП ХАРАКТЕРИСТИКА в англійській мові прадставлені ***сталими виразами:*** *have kissed the Blarney Stone* («to have the ability to speak in a persuasive or convincing manner. Such an ability is said to be bestowed upon those who kiss the Blarney Stone in Ireland, stone at Blarney Castle near Cork in Ireland is said to give the gift of persuasive speech to anyone who kisses it» [230]), *feel like Daniel in the lion's Den* («came from the story of "Daniel in the lions' den" in the sixth century B.C. when a number of people from Judah became the captives in Babylonia. Daniel used to pray to his God which was against the command of the king so he was thrown into a lions' den to be consumed by the lions. From this story, we can relate that a lion's den is a dangerous place and a risky situation» [178]); ***контамінацією двох виразів:*** *shipshape and Bristol fashion* («in first-class order» [178]).

В англійській мові в межах **ЛСП ХАРАКТЕРИСТИКА** експлікована дихотомія *«справжній – несправжній»*:

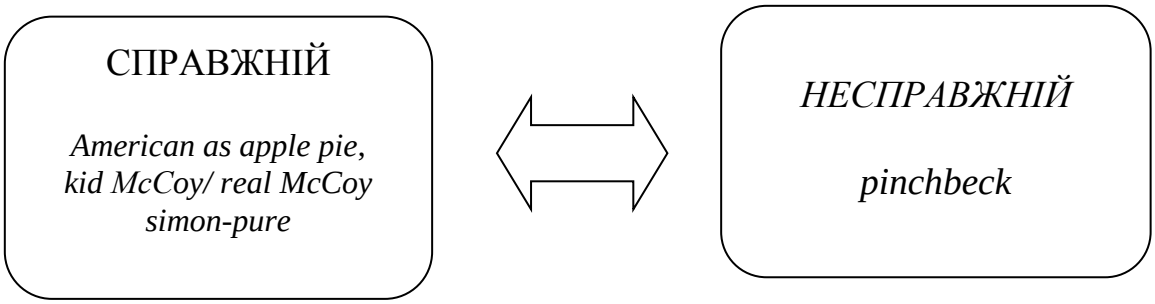

Рис. 4.7. Епоніми із семантикою «справжності – несправжності» в англійській мові

В українській мові ідіоматичні ЕО **ЛСП ХАРАКТЕРИСТИКА** представлені одиницями у формі ***усталеного порівняння:*** *голий як турецький святий* («без одягу, зовсім роздягнений»), ***прикметника:*** *езопівська (езопова) мова* («алегоричний спосіб висловлення думки, який характеризується недомовками, натяками» [169], в основі – антропонім Езоп, античність); *ахіллесова п'ята* («вразливе, дошкульне місце, слабка ланка в чому-небудь» [169], в основі – міфонім *Ахіллес*); *гомеричний регіт / олімпійський сміх* («нестримний, дуже голосний сміх» [169], в основі – антропонім Гомер / топонім Олімп); *стоїчний характер* («так кажуть про людей, здатних переносити важкі випробування» [169], в основі – назва філософської школи: «стоїки – послідовники філософської школи Стоя, що існувала в античних Афінах» [169]); *єрихонська труба, ієрихонська труба* («дуже сильний голос» [98]), ***дієслівної конструкції:*** *гоголем ходити* («про пихату або горду людину кажуть, що вона гоголем ходить» [169], джерело – зоонім «Гоголь – вид диких качок, представники якого мають особливу ходу: вони ступають поважно, перевалюючись із ноги на ногу, випинаючи груди вперед і гордо задираючи голову» [169]).

У кількості ЕО, які належать до ЛСП ХАРАКТЕРИСТИКА в англійській та українській мовах, виявлено асиметрію на користь англійської мови.

Аналіз ідіоматичних ЕО англійської й української мов дав змогу виділити **ЛСП ЧАС.** До **ЛСП ЧАС** в українській мові включаємо ЕО, які вказують на ***час події:*** *від Адама / з часів Адама* («з передісторії, яка мало кого цікавить» [169]), ***вік:*** *бальзаківський вік* («тридцяти-сорокалітня жінка» [169], ця вікова характеристика має гендерне забарвлення), *мафусаїлів вік* («довголіття» [169], в основі ЕО – бібліонім Мафусаїл – біблійний персонаж, який прожив 969 років), в англійській мові ЕО має свій відповідник *Methuselah.* Прикметно, що ця ЕО входить також до ЛСП ЛЮДИНА ЛСГ «Чоловік», а характеристика має гендерне забарвлення. В

англійській мові ЛСП ЧАС представлено лише п’ятьма ЕО, наприклад, *not to know one from Adam*.

Таким чином, незважаючи на подібність досліджуваних ЛСП в англійській та українській мовах: ізоморфність на структурному рівні, а також здебільшого початковий ступінь апелятивації, в англійській мові виявлено ідіоматичні ЕО із семантикою «справжність – несправжність», що невластиво українській. ЛСП ЧАС є схожим як на структурному, так і на семантичному рівні в обох мовах.

4.5. Ізоморфні й аломорфні риси ідіоматичних одиниць ЛСП СИТУАЦІЯ в англійській та українській мовах

Виокремлення досить широкого поняття «ситуація» в окреме ЛСП зумовлене тим, що існує велика кількість ідіоматичних ЕО, які апелюють до великого розмаїття тем, що ставить під сумнів доцільність їх тематичного групування. Ідіоматичні ЕО представляють ситуацію згорнуто, актуалізуючи у свідомості мовця певні прецедентні феномени та пов’язані з ними конотації. Основна відмінність ідіоматичних ЕО, які репрезентують ЛСП СИТУАЦІЯ від ЕО, які складають ЛСП ХАРАКТЕРИСТИКА, полягає в тому, що ЕО з ЛСП СИТУАЦІЯ коротко представляють ситуацію й не можуть бути виражені одним словом або мати синоніми. Ідіоматичні ЕО за структурою можуть бути ***усталеними конструкціями у формі фрази або речення***: ЕО *appeal from Philip drunk to Philip sober* («to urge one to rethink something» [230]) має в основі антропонім (початковий ступінь апелятивації) King Philip II of Macedon [230], й апелює до ситуації, яка згодом стала прецедентною: «who made an unwelcome decision and was challenged with an appeal to "Philip sober» [230]; *a good Jack makes a good Jill* – «if a husband treats his wife well, she will treat him well in return» [230], *all work and no play (makes Jack a dull boy)* –

«working too much can be bad for one's health or can make one boring» [230]; ЕО *for all the tea in China* має значення «there is nothing at all that could induce one to do something [219]; онім-джерело – топонім *China*, усталена конструкція у формі фрази; *to be hung higher than Gilderoy'skite* – «to be punished more severely than the very worst criminal», джерело-онім – антропонім Gilderoy – nickname of a noted robber and cattle stealer of Perthshire, England [230]; *be like Hamlet without the prince* – («a performance or event taking place without the principal actor or central figure» [230]); *rob Peter to Paul / rob Peter to pay Paul* («to borrow or take money from one person or source to fund or repay the debt of another» [230], в основі ЕО – віданропонімні назви релігійних об'єктів: «alludes to appropriating the estates of St. Peter's Church, in Westminster, London, to pay for the repairs of St. Paul's Cathedral in the 1800s» [230]).

Ідіоматичні ЕО англійської мови, які позначають певну ситуацію, часто мають структуру ***дієслівної конструкції:*** *appeal to Ceasar* («to direct a plea to the most powerful person in a particular setting or situation» [230]), онім-джерело – антропонім Ceasar, в основі – прецедентна ситуація: «The allusion is to the claim made by the apostle Paul to have his case heard in Rome, which was his right as a Roman citizen: 'I appeal unto Caesar' (Acts 25:11)» [230]; *to cut the Gordian knot* – «solve a difficult problem in a quick, dramatic way» [217], апелює до прецедентної ситуації: «Gordian knot (n.) 1560s, tied by Gordius, who predicted the one to loosen it would rule Asia. Instead, Alexander the Great cut the Gordian knot with his sword». ЕО *to play hob* («to do smth. mischievous» [217]) має відантропонімне походження – «Robert» [217]; онімом-джерелом цієї ЕО є антропонім; *pull a Houdini* («to make an amazing escape» [178]); *keep up with the Joneses* («trying to have or do the same things as other people that they know, even if they do nol really have enough money to do this, or are not really Interested in these things» [230]); *ball the jack* («speed up; go fast» [Thefreedictionary]); *trying to nail Jell-O to the wall* «it is extremely difficult or im possible» [230], в основі

виразу – ергонім – назва компанії «Jell-O (n.) also sometimes Jello, trademark for powdered gelatin food, advertised from 1900 by Genesee Pure Food Co., Le Roy, N.Y.» [230]; *give a Roland for an Oliver* («an exchange, especially in battle, in which that which is given is equal in measure and might to that which is received» [230], основа ЕО – антропоніми, історичні особи – «named for the two legendary medieval knights Roland and Oliver, who fought for the emperor Charlemagne» [230]); *between Scylla and Charybdis* («facing two equally unpleasant, dangerous, or risky alternatives, where the avoidance of one ensures encountering the harm of the other» [230], основа ЕО – міфоніми – «refers to the Greek mythological sea beasts Scylla and Charybdis, which inhabited a sea passage so narrow as to ensure a ship would be forced into the grasp of one or the other» [230]); *Tom Tiddler's ground* («by extension, an area or situation in which one may make significant profits but is or might be at risk or in danger» [230], основа ЕО – антропонім «Tom Tiddler's ground was the name of a children's game in which one of the players, named Tom Tiddler, marked out their territory by drawing a line on the ground» [230]); *to send someone to Coventry* («to ostracize; to ignore or refuse to communicate with one, typically as a form of punishment» [230], основа ЕО – топонім Coventry: «This expression, which dates from the mid 18th century, is thought by some to stem from the extreme unpopularity of soldiers stationed in Coventry, who were cut off socially by the citizens. Another suggestion is that the phrase arose because Royalist prisoners were sent to Coventry during the English Civil War, the city being staunchly Parliamentarian» [230]); *raise Cain* («to cause or get into trouble; to engage in unrestrained and excessively disruptive behavior» [230], основа ЕО – антропонім Cain); *go to Davy Jones's locker* («to die at sea» [230], основа ЕО – антропонім: «Davy Jones is identified in Tobias Smollett's Peregrine Pickle (1751) as 'the fiend that presides over all the evil spirits of the deep', but the origin of the name is uncertain» [230]) – остання ЕО є також ***евфемізмом***.

Англійські ЕО можуть мати форми ***дієслова:*** *jack* («to steal something» [230]; *pander* («to act as a go-between or liaison in sexual intrigues; function as a procurer; 2) to cater to the lower tastes and desires of others or exploit their weaknesses» [230], основа ЕО – антропонім «Pandaro a character in Boccaccio's Filostrato» [178]); антропонім *jack*, категоріальний перенос без зміни форми слова); *tantalize* («tease or disappoint by promising something desirable and then withholding it» [230], основа ЕО – антропонім *King Tantalus*); ***фразового дієслова:*** *jack (something) in* («to quit or abandon (something), especially an endeavor or enterprise» [230]), *jack someone around* («to hassle someone; to harass someone» [230]), *jack all* «nothing, or close to nothing» [230]; ***іменника:*** *Goldwynisms* («refer to Goldwyn's comical misuse of the English language» [178]); онім-джерело – антропонім Samuel Goldwyn (1882–1974) – «one of the greatest pioneer filmmakers in America» [178]; *Juggernaut* («an overwhelming or unstoppable force» [230]), основа ЕО – міфонім Jagannath (Hindi), Jagannātha (Sanskrit) lord of the world; *martinet* («an overwhelming or unstoppable force» [178]); *nemesis* («1) a source of harm or ruin; 2) retributive justice in its execution or outcome.» [178], основа ЕО – міфонім Nemesis – «Greek Mythology – the goddess of retributive justice or vengeance» [178]); *odyssey* («a long journe y or campaign, especially one featuring many changes of fortune, or an etended adventurous wandering» [178], основа ЕО – міфонім Odysseus, «in Greek legend, was the king of Ithaca and a leading reek hero of the Trojan War» [178]); *ritz* («ostentatious display of elegance» [178], основа ЕО – антропонім «Cesar Ritz (1850–1918), a Swiss entrepreneur and hotelier» [178]); *Rube Coldberg* («any overly complex invention that does what could be performed in a simple manner» [230], основа ЕО – антропонім: «Reuben Lucius Goldberg» [230]); *salmagundi* («a mixture or assortment; a potpourri» [230], основа ЕО – антропонім: «Solomon Grundy» [230]); *vandalism* («a hand in bridge or whist in which no card is higher than a nine» [230], основа ЕО – назва племені: «the original Vandals (their name perhaps meant wanderers) were a savage Teutonic tribe from

northeast Germany that flourished in the fifth century» [230]); *Yarborough* («willful or malicious damage or destruction of the property of another» [230], основа ЕО – антропонім відтопонімного походження: «Charles Anderson Worsley (1809–1897), second Earl of Yarborough» [230]).

Найчисельнішою в англійській мові є група ідіоматичних ЕО, які структурно є ***іменниковими конструкціями зі значенням присвійності***: *O. Henry ending* («coincidence and ironic surprise ending» [230], основа ЕО – антропонім O. Henry – «pseudonym of American novellist William Sydney Porter» [230]); *Faustian bargain* / *Faustian choice* («an agreement, bargain, or deal in which a person sacrifices or abandons moral, ethical, or spiritual values in favor of wealth, power, or other benefits. A reference to the legend of Faust, who sold his soul to the devil for unlimited knowledge and power» [230]), онім-джерело – антропопонім: «Johann Faust (c. 1485–1541), German wandering astrologer and wizard, who was reputed to have sold his soul to the Devil» [230]; *Benjamin's portion* («a particularly large portion (of something), or the largest portion given» [230]); джерело цієї ЕО – антропонім: «reference to Genesis 43:34, in which Joseph, the son of Jacob who was sold to the Egyptians and became a high-ranking official, treated his former brothers to a feast, with his youngest brother Benjamin receiving a portion five times that of the others; the phrase is used almost exclusively in reference to God or religion» [230]; *Freudian slip* («any inadvertent verbal or written mistake that reveals, or can be construed as revealing, an unconscious or repressed intention, belief, thought, attitude, etc. Named for the Sigmund Freud, considered the founding father of psychoanalysis, whose work largely focused on the unconscious and repressed elements of the human psyche» [230]), онім-джерело – *Sigmund Freud*, частковий ступінь апелятивації; *Midas touch* («a talent at succeeding financially at almost any enterprise» [178], основа ЕО – міфонім Midas the king of ancient Phrygia [178]); *Morton's fork* («a decision in which either of two outcomes will result in equally unpleasant or unfavorable consequences» [230], основа ЕО – антропонім «John Morton (c. 1420–1500)

was Archbishop of Canterbury and chief minister of Henry VII» [230]); *Murphy's law* («the axiom that if something can go wrong, it will» [230], основа ЕО – антропонім: «the identity of Murphy, if ever a real person, is unknown. Some think it alludes to (but was not invented by) a feckless Irishman named Murphy» [230]); *Frankenstein's monster* («an invention that cannot be controlled by the person who created it, especially when it causes harm that was not intended; from a character in Frankenstein, a 19th-century novel by the British writer Mary Shelley») [230]; *Herculean task* («a prodigious task, possibly a seemingly impossible one» [178]); *Hobson's choice* («a choice between what is available and nothing; a lack of an alternative. Thomas Hobson (1544–1631), a livery man in seventeenth century Cambridge, England» [178]); *a Judas kiss* («an act of betrayal, especially one disguised as a gesture of friendship» [184], джерело – бібліонім *Juda*); *Lucullan feast* «a lavish banquet» [230], в основі лежить антропонім антропонім Lucullus, roman general and gourmet» [230], *Lynch law* «mob law, condemnation without due process as required by the Constitution» [230], антропонім James Lynch Fitzstephen [230]; *a Potemkin village* («something that is made to seem very grand, elaborate, and/or prosperous for the purposes of impressing others, but which in reality has no real worth or substance» [Thefreedictionary], в основі ЕО – антропонім «Russian minister Grigory Potemkin (1739–1791), who allegedly erected false, painted façades to mimic a thriving, successful village along the Dnieper River in Crimea to impress the visiting Empress Catherine II» [230]); *Parthian shot / parting shot* («a sharp, telling remark or gesture made in departing» [178], в основі ЕО – топонім «Parthia (ancient kingdom northeast of Persia in western Asia), from Old Persian Parthava- "Parthian," dialectal variant of the stem Parsa-, source of Persia» [178]); *Platonic love* («a pure, spiritual affection, subsisting between persons of opposite sex, unmixed with carnal desires, and regarding the mind only and its excellences, – a species of love for which Plato was a warm advocate» [230], в основі ЕО – антропонім «Plato – renowned philosopher» [230]); *Procrustes' bed / procrustean bed*

(«Foreordained standards that require conformity» [230], в основі ЕО – міфонім «Procrustes, a brigand» [230]); *Pyrrhic victory* («a victory in which the victor's losses are as great as those of the defeated» [230], в основі ЕО – антропонім «Pyrrhus (319–272 B.C.), king of Epirus» [230]); *Queensberry rules* («fair play in any sport» [230], в основі ЕО – антропонім відтопонімного походження «John Sholto Douglas, the eighth Marquis of Queensberry» [230]); *sardonic / sardonic smile / Sardonic laughter* («1) bitter, cynical, scornful; 2) contemptuous smile; 3) bitter, mocking laughter» [230], в основі ЕО – назва рослини «poisonous plant called Herba Sardonia» [230]); *Socratic method* («a pedagogical technique in which a teacher does not give information directly but instead asks a series of questions, with the result that the student comes either to the desired knowledge by answering the questions or to a deeper awareness of the limits of knowledge» [230], в основі ЕО – антропонім Socrates [230]).

ЕО *gerrymander* має два значення: «1) the act, process, or an instance of gerrymandering; 2) a district or configuration of districts whose boundaries are very irregular due to gerrymandering». За структурою це іменник, створений шляхом ***контамінації антропоніма й загальної назви***: Elbridge Gerry + (sala)mander, в основі лежить антропонім.

В українській мові група ідіоматичних ЕО, які структурно є ***іменниковими конструкціями зі значенням присвійності,*** також широко представлена: *вавилонське стовпотворіння* («метушня, сум'яття, безладдя, галас» [169], в основі – топонім *Вавилон*); *вальпургієва ніч* («гучна, весела гулянка» [169], в основі – міфонім Вальпургієва ніч – ніч із 30 квітня на 1 травня, коли на горі Брокен у Гарці збиралися відьми [169]); *Варфоломіївська ніч* («жорстоке масове вбивство, різанина», в основі – антропонім Варфоломій – від арамейсько-грецького імені Bar-Talmaj «син Толмая»); *гордіїв вузол* («про складне переплетіння різних обставин» [169]); *дамоклів меч* («постійна небезпека, неприємність» [169], в основі – антропонім Дамокл, античність); *еолова арфа* («дуже чутлива, вразлива

людина. Еол – повелитель вітрів. Еолова арфа – арфа, струни якої звучать від подиху вітру» [120], в основі – міфонім *Еол*); *єгипетська кара* («неймовірна тяжка, невільницька праця», в основі – топонім Єгипет); *тьма єгипетська* («безпросвітна темрява» [120], в основі – топонім Єгипет); *олімпійський спокій* («урочисто байдужий, велично незворушний, незмінно врівноважений» [169], в основі – міфонім Олімп); *сізіфова праця* («безрезультатна, дуже виснажлива, важка і безконечна робота» [120], в основі – міфонім *Сізіф*); *танталові муки / муки Тантала* («страждання, викликані спогляданням бажаної мети й усвідомленням неможливості досягти її» [120], в основі – міфонім *Тантал*); *спартанські умови / спартанський спосіб життя* («уміння обходитися мінімальними вигодами, стриманість, строгість і аскетичність», в основі – топонім *Спарта*); *скринька Пандори* («осередок лиха, підступний дарунок» [120], в основі – міфонім *Пандора*); *троянський кінь* («хитрий, таємний задум, підступний подарунок, який несе згубу тому, хто його отримає» [169], в основі – топонім Троя); *прометеєві муки*; *колумбове яйце* («неочікуваний сміливий вихід зі скрути чи кмітливе вирішення складного питання», основа ЕО – антропонім *Колумб*); *летючий голландець* («використовують для характеристики людей, які постійно в дорозі», топонім Голандія); *менторський тон* («використовують, коли говорять про нудну, повчальну, моралізаторську промову», міфонім Ментор, під наглядом якого Одисей залишив свого сина Телемаха); *дволикий Янус* («про людину нещедру, лукаву, дволику», в основі – міфонім – бог часу Янус»); *циганський піт* («дрож, тремтіння від страху чи холоду», в основі ЕО – етнонім); *аркадська ідилія* («гармонійне, щасливе, безхмарне життя» [169], в основі ЕО – топонім *Аркадія* – край скотарів і хліборобів у Давній Греції [169]); *панічний страх* («підсвідомий, раптовий, сильний страх, що відразу охоплює багатьох і спричиняє сум’яття» [169], джерело епоніма – міфонім Пан – давньогрецький бог природи [169]); *прокрустове ложе* («надумане мірило, під яке насильно підганяють факти дійсності» [169], в основі –

міфонім – ім’я розбійника Полипемона на прізвисько Прокруст, що в перекладі означає «розтягувач» [169]); *яблука Гесперид* («коштовний здобуток» [supermif.com], онім-джерело – міфонім Гесперидн)*; пута Гіменея* («подружні зв’язки» [169]), основа – міфонім: «Гіменей – син античних богів Діоніса та Афродіти, покровитель подружжя і шлюбу» [169])*; сади Семіраміди* («щось грандіозне, прекрасне, величаве» [169], основа – антропонім – «ассирійська цариця Семіраміда, яка побудувала у Вавилоні висячі сади, які росли не на землі, а на спеціально зведених мурах» [169])*, слава Герострата* («вживають стосовно людей, які стали відомими через свої найганебніші вчинки, злочини», онім-джерело – Герострат)*, колесо фортуни* («непостійність, мінливість долі», в основі – міфонім Фортуна); *стріли Амура (Купідона)* («про людину, яка закохалася, кажуть, що її вразили стріли Амура (Купідона)», в основі ЕО – міфонім Амур (Купідон) – у римській міфології – божество кохання, що відповідає грецькому Еросові; *геркулесів подвиг* («уживають тоді, коли йдеться про справу, що потребує великих зусиль», основа – міфонім); *ганнібалова клятва* («означає рішучість у боротьбі, готовність довести справу до переможного кінця» [169], основа – антропонім Ганнібал (247–183 до н. е.) – видатний полководець, правитель Карфагена, міста-держави в північній Африці» [169]);

Група ідіоматичних ЕО української мови, які репрезентовані ***дієслівними конструкціями,*** друга за репрезентативністю: *веремію закрутити* («затіяти щось неприємне (галас, колотнечу), зчинити сум’яття» [169] – загальноприйнятої етимології немає, можливе походження від варіанту антропоніма Ієремія – біблійний пророк); *скорчити Лазаря* («прикинутися нещасним, безталанним» [169], в основі ЕО – бібліонім Лазар); *канути в Лету* («назавжди зникнути, піти в непам’ять, пропасти безслідно» [169], в основі ЕО – міфонім *Лета*); *осідлати Пегаса* («стати поетом» [169], в основі ЕО – міфонім *Пегас*); *іти на Голгофу* («терпіти страждання за певну ідею чи людину; свідомо йти на

безнадійну справу в ім'я високої мети» [169], в основі ЕО – бібліонім *Голгофа*); *служити мамоні* («прагнути до збагачення, дбати лише про матеріальні цінності» [169], в основі ЕО – бібліонім Мамона); *внести свою лепту* («зробити внесок формально малий, але великий своєю внутрішньою цінністю; взяти посильну участь у чомусь» [169], в основі ЕО – назва валюти, має біблійне походження).

Значно менше в українській мові ідіоматичних ЕО, що за структурою є ***прийменниковими конструкціями***: *під егідою* («під захистом, заступництвом, патронатом» [55, с. 15], в основі ЕО – міфонім Егіда – щит верховного бога Зевса, викуваний Гефестом); ***іменниковими конструкціями:*** *колос на глиняних ногах* («щось величне, що має неміцну, хитку основу» [169], онім-джерело – Колос Родоський (одне із семи чудес світу – величезна статуя Геліоса, що стояла над протокою на острові Родос); *штурм Бастилії* («швидке подолання важких і важливих перешкод на шляху до мети» [168], топонім Бастилія); *панацея від усіх хвороб* («словом «панацея» називають засіб не тільки від недуг, а й від усіх проблем» [169], міфонім *Панацея* – богиня зцілення, донька бога лікарювання Ескулапа [169]); ***усталеними порівняннями:*** *бути багатим як Крез* (Крез – «багатій», «загальновідомим ім'я лідійського царя Креза стало завдяки його незліченному багатству» [supermif]).

Типовими для української мови є ідіоматичні ЕО, репрезентовані ***усталеними конструкціями у вигляді фрази або речення:*** *казала Настя* («про щось малоймовірне» [53, с. 258], розповсюджене ім'я Настя); *На городі бузина, а в Києві дядько (*використовується також в усіченому варіанті – *На городі бузина)* («таке, що не має логічного зв'язку, нісенітниця, пустий каламбур» [53, с. 15], в основі ЕО – топонім *Київ*); *очей у Сірка позичати* («втрачати почуття сорому, власної шідності» [53, с. 105], зоонім Сірко); *як баба Палажка і баба Параска* (в основі ЕО – антропоніми, героїні книг І. Нечуя-Левицького); *Карфаген повинен бути зруйнований* («наполеглива вимога знищити ворога, подолати яку-небуть

перешкоду» [55, с. 261], в основі – топонім *Карфаген*); *Рубікон перейдено / перейти Рубікон* («зробити вирішальний крок. який повинен визначити подальші події» [168], в основі ЕО – топонім *Рубікон*); *Сезам, відчинись* («уживають, коли йдеться про ключ до розв'язання проблеми, подолання перешкод, здійснення заповітних мрій; приємну несподіванку» [169], в основі ЕО – топонім *Сезам,* назва казкової печери з казки «Алі Баба і сорок розбійників»); *щоб сидячого татари не взяли* («не бути бездіяльним, не сидіти без роботи», в основі ЕО – онім *татари*); *Камо грядеши* (походить від назви роману Г. Сенкевича, яка в перекладі означає «Куди йдеш?», використовується в публіцистичному і розмовному дискурсах); *мов фенікс із попелу* («відродитися, повернутися до життя, повністю оновитися» [169], в основі ЕО – міфонім *Феникс* – міфічний орел із пір'ям вогненно-червоного й золотого кольорів [169]); *Коли гора не йде до Магомета, то Магомет іде до гори* («вимушений поступок» [169], в основі ЕО – антропонім Магомет); *гуси врятували Рим* («уживають, коли характеризують незначну річ або ситуацію, що несподівано може мати серйозні наслідки» [169], в основі ЕО – топонім *Рим*).

Отже, у ЛСП СИТУАЦІЯ в обох мовах переважають такі структурні типи ЕО, як іменникові, дієслівні та прийменникові конструкції, а також усталені конструкції у вигляді фрази або речення. Також для епонімів цього ЛСП англійської та української мов характерний початковий ступінь апелятивації.

4.6. Спільні та відмінні риси ідіоматичних ЕО в англійській та українській мовах у групах ЕМОЦІЙНІ ВИГУКИ та ЕВФЕМІЗМИ

Окремо і в англійській, і в українській мовах виокремлюємо ідіоматичні **ЕМОЦІЙНІ ВИГУКИ**: *Great Scott!*, *I'm all right Jack* («used to express selfish complacency» [230]), *for the love of Mike* («a mild oath of

shock, exasperation, annoyance, frustration, or anger» [230], основа ЕО – антропонім «Mike» being a euphemistic substitution for «God» [230]), *Роздеру ти Гамаяна!*, *А щоб тебе Морана побила!*

Окремою групою виділяємо таку групу ідіоматичних ЕО, як **ЕВФЕМІЗМИ**. Під евфемізмом, услід за Ю. М. Карауловим, розуміємо «емоційно нейтральне слово або вираз, вживане замість синонімного слова або виразу, яке видається непристойним, грубим або нетактовним» [142, с. 636]. За твердженням М. Л. Ковшової, комунікативна функція евфемізмів полягає в наданні можливості мовцеві уникнути конфліктів і комунікативних невдач у мовленні [94, с. 105], оскільки «евфемізми слугують заміною тих слів і виразів, які, на думку мовця й відповідно до правил етикету, є небажаними, не відповідають цілям спілкування й можуть призвести до комунікативної невдачі» [94, с. 7]. ЕО є продуктивними у створенні евфемістичного ефекту.

Наприклад, ідіоматична ЕО *Oscar-Wilding* має значення «active homosexuality» [230], а *Oscar* «homosexual» [230]. Основою цих ЕО є антропонім *Oscar Fingal O'Flahertie Wills Wilde*. В аналізованій ЕО актуалізуються конотації сексуальної орієнтації письменника. Ідіоматична ЕО *Adam Henry* означає «a euphemistic way to call someone an «asshole», playing on that word's use of the letters A and H» [230], *Bill O'Reilly* «crap, turd, shit» [232].

В українській мові ідіоматичні ЕО зі значенням евфемізації часто позначають ***фізіологічні процеси***: *Матвія викрутити* «справити малу нужду» [152], *швидкий Іван* «пронос» [152], *швидка (дрібна) Настя* «пронос» [152], *Дядько Панас* «пронос» [152], *червоний Іван ночував* «у кого-небудь менструація» [152], або ***характер статевих стосунків,*** не схвалюваний суспільством: *содомія* «порочні сексуальні практики» [152], *Швецію робити* «здійснювати статевий акт одночасно з двома чоловікам» [152].

Обидві групи ідіоматичних ЕО є ізоморфними в англійській та українській мовах, мають переважно початковий ступінь апелятивації. Структурно ЕМОЦІЙНІ ВИГУКИ представлені усталеними фразами і конструкціями, ЕВФЕМІЗМИ іменниковими та дієслівними конструкціями.

Висновки до розділу 4

Ідіоматичні ЕО складають значну частину епонімного складу англійської та української мов із певною диспропорцією в кількості на користь англійської мови. Найчисленнішими в обох зіставлюваних мовах виявилися ЕО антропонімного й топонімного походження. Продуктивними також є ідіоматичні ЕО, утворені від бібліонімів. Ідіоматичні ЕО біблійного походження структурно схожі в українській та англійській мовах. Спостерігаємо також схожість на рівні епонімних гнізд – як в англійській мові, так і в українській, серед ідіоматичних ЕО біблійного походження існують епонімні гнізда, утворені від спільних джерел. За будовою ідіоматичні ЕО біблійного походження в українській мові представлені переважно іменниковими конструкціями зі значенням присвійності, відсутні двочленні конструкції, які зафіксовано в англійській мові, також дієслівними конструкціями та простими ЕО, утвореними шляхом категоріального переносу без зміни форми слова, рідко – усталеними фразами, переважно мають початковий або частковий ступінь апелятивації. Спостерігається більша варіативність усталених фразових конструкцій в англійській мові.

Для англійської мови характерні ідіоматичниі ЕО, джерелом яких є антропоніми – популярні для етносу імена. В українській мові загальновживані імена є менш продуктивними порівняно з ЕО англійської мови. Такі ідіоматичні ЕО мають розгалужені епонімні гнізда. В українській мові ідіоматичні ЕО, які походять від розповсюджених імен, не утворюють розгалужених епонімних гнізд, хоча популярні імена також стають основою ідіоматичних ЕО.

Ідіоматичні ЕО в англійській та українській мовах мають як відмінності, так спільні структурні ознаки. В англійській мові, на відміну від української, серед ідіоматичних ЕО є подвійні іменникові конструкції, які складаються з двох іменників. І в англійській, і в українській мові

ідіоматичні ЕО репрезентовано усталеними конструкціями або фразами. В обох зіставлюваних мовах численними є прості ідіоматичні ЕО, представлені окремими словами.

Спостерігається ізоморфізм у ступені апелятивації оніма-джерела ідіоматичних ЕО в англійській та українській мовах: для ідіоматичних ЕО обох мов характерним є частковий або початковий ступінь апелятивації оніма-джерела.

Лексико-семантичне польовання ідіоматичних ЕО англійської та української мов дало підстави для виділення таких ЛСП серед ЕО англійської та української мов: ЛСП ЛЮДИНА (ЛСГ «Чоловік», «Жінка», «Єдність людей», а також гендерно уніфіковані ЕО, які можуть стосуватися як чоловіка, так і жінки), ЛСП ЛОКУС (ЛСГ «Матеріальний локус», ЛСГ «Нематеріальний локус»), ЛСП ХАРАКТЕРИСТИКА, ЛСП СИТУАЦІЯ. На семантичному рівні серед ідіоматичних ЕО ЛСП ЛЮДИНА спостерігаються як спільні, так і відмінні риси. Більшість конотацій ідіоматичних ЕО на позначення жінки як в українській, так і в англійській мові – негативні, а серед ЕО на позначення чоловіка існують нейтрально забарвлені ЕО. В англійській мові засвідчено ідіоматичні ЕО на позначення середньої, нічим не примітної людини, чого не спостерігаємо серед ЕО української мови. У ЛСП ЛОКУС в обох мовах виокремлюємо ЛСГ «Матеріальний локус», одиниці якої апелюють прямо або алюзивно до прецедентного місця, вираженого онімом і стосуються реально існуючого місця, та ЛСГ «Нематеріальний локус», ЕО якої стосуються чогось гіпотетичного, неіснуючого.

Ідіоматичні ЕО англійської та української мов структурно різноманітні. Це іменникові конструкції з семантикою приналежності, прийменникові конструкції, прийменникові конструкції з повтором антропоніма, абревіатури, усталені порівняння, усталені фрази або речення. За ступенем апелятивації оніма-джерела для більшості ідіоматичних ЕО як англійської, так й української мов, характерний

початковий або частковий ступінь апелятивації. Ідіоматичні ЕО зіставлюваних мов часто актуалізують певні конотації, пов’язані з онімом-джерелом, або з прецедентною ситуацією, яка його стосувалась, і характеризуються оцінністю.

ВИСНОВКИ

Зіставне дослідження епонімних одиниць української та англійської мов здійснено в межах виділених лексико-семантичних полів.

1. Епоніми – це лексичні одиниці, створені як похідні від власної назви. Структурно-граматична характеристика епонімних найменувань засвідчує, що вони виявляють подібність до граматичних і номінативних структур із неепонімними найменуваннями. Для епонімної моделі творення лексичних одиниць властиві семантичні, морфологічні, синтаксичні дериваційні способи. Кожному словотвірному типу епонімів відповідає свій ступінь апелятивації: для простих епонімів, утворених шляхом деривації або категоріального переносу, характерна повна апелятивація, для словосполучень та усталених фразових конструкцій – частковий або початковий ступінь апелятивації. Апелятивація не є сталим нерухомим явищем, це складний і багатоплановий комплекс процесів. Ідіоматичні епонімні одиниці мають особливий статус у комплексі епонімної лексики. Власні назви – це лексика, тісно пов’язана з національно-культурними та соціально-історичними чинниками, тому як компоненти епонімних найменувань ці назви є носіями не лише лінгвістичної інформації, але також мають історичну, етнографічну, культурну маркованість.

Процес детермінологізації, якого зазнають деякі терміни-епоніми в науково-популярному та розмовному дискурсах, є цілком зрозумілим з огляду на емоційно-експресивний заряд антропонімного компонента, що входить до структури терміна-епоніма. Початкова присутність коннотативного компонента (при утворенні епоніма на основі метафоричного або метонімного перенесення) уже свідчить про певну схильність аналізованих епонімних терміноелементів до подальшого зсуву

і трансформації їхніх когнітивних структур. Саме цей процес слугує основою детермінологізації.

2. У дисертації запропоновано комплексну методику дослідження епонімних одиниць, яка передбачає дослідження та зіставлення епонімів в межах лексико-семантичних полів. Характеристика епонімних одиниць здійснюється з урахуванням параметрів апелятивації. Виокремлюються три ступені апелятивації: початкова, часткова та повна апелятивація. У роботі утверджується думка, що онім епонімної одиниці завжди має ознаки апелятивації, оскільки у складі епоніма набуває нового значення.

3. Серед епонімних одиниць української та англійської мов виокремлено власне епоніми та ідіоматичні епоніми. Було виділено такі основні лексико-семантичні поля: ОДЯГ та МАТЕРІАЛИ (22% – 71 ЕО в українській мові, 12,1% – 51 ЕО в англійській – відсотки від загальної кількості неідіоматичних епонімів), РОСЛИНИ (50,7% – 211 ЕО в українській мові та 51,3 % – 164 ЕО в англійській), ТВАРИНИ (16,1% – 67 ЕО в англійській мові та 14,3 – 46 ЕО в українській) та ХАРЧУВАННЯ (20,6% – 86 ЕО в англійській мові, 12,1% – 40 ЕО в українській), які можуть функціонувати в розмовно-побутовому, художньому, публіцистичному дискурсах тощо.

У всіх виділених лексико-семантичних полях української та англійської мов спостерігаємо подібність як на структурному, так і на семантичному рівні, що видно з розподілу лексико-семантичних груп. Структурно більшість епонімів є простими епонімами, проте в англійській мові трапляються прийменникові, іменникові та подвійні конструкції; в українській мові наявні подвійні конструкції зі значенням присвійності. Переважній більшості епонімних одиниць англійської та української мов притаманна повна апелятивація. ЕО з ЛСП ОДЯГ у зіставлюваних мовах мають переважно відантропонімне походження. ЕО з ЛСП МАТЕРІАЛИ, що номінують тканини, здебільшого походять від топонімів. В англійській

мові в ЛСП ОДЯГ та МАТЕРІАЛИ зафіксовано епонімні гнізда, менше розгалужені порівняно з ідіоматичними ЕО.

У ЛСП ХАРЧУВАННЯ ЕО обох мов мають переважно відтопонімне походження. Таке ж походження властиве також ЛСГ «Вина» в обох досліджуваних мовах. В англійській мові, на відміну від української, існують розгалужені епонімні гнізда.

ЕО ЛСП ТВАРИНИ в англійській мові, як і в українській, мають здебільшого відтопонімне походження. Засвідчено також відантропонімні епоніми, переважно імена людей, які вивели породу, або відкрили вид тварин. Відантропонімне походження характерне для народних назв тварин, розмовного дискурсу. Система розгалужених епонімних гнізд більше притаманна англійській мові.

Для епонімів ЛСП РОСЛИНИ в українській та англійській мовах характерне переважно відантропонімне і відтопонімне походження. В українській мові в ЕО з ЛСП РОСЛИНИ наявні демінутивні суфікси. В англійській мові серед ЕО в ЛСП РОСЛИНИ є ідіоматичні ЕО. Також ЕО ЛСП РОСЛИНИ в англійській мові утворюють розгалужені епонімні гнізда. В англійській мові виявлено не зафіксовані в українській мові епоніми із семантикою «волосся».

За структурою епонімні одиниці обох мов переважно є простими епонімами, утвореними шляхом категоріального переносу (характерне для англійської мови) або суфіксальним способом (властиве українській мові), та іменниковими конструкціями.

4. У корпусі ідіоматичних епонімних одиниць виділяються такі основні лексико-семантичні поля: ЛСП ЛЮДИНА (36% – 169 ЕО в англійській мові від загальної кількості ідіоматичних ЕО, 23,6% – 78 ЕО в українській), ЛСП ЛОКУС (9% – 38 ЕО в англійській мові, 6% – 19 ЕО в українській), ЛСП ХАРАКТЕРИСТИКА (17,4% – 84 ЕО в англійській мові від загальної кількості ідіоматичних ЕО, 4,1% – 13 ЕО в українській), ЛСП СИТУАЦІЯ (32,5% – 147 ЕО в англійській мові від загальної кількості

ідіоматичних ЕО, 48% – 155 ЕО в українській). Окремими нечисельними групами є група ЕМОЦІЙНІ ВИГУКИ (1,7% – 8 ЕО в англійській мові та 3,2% – 10 ЕО в українській), які не утворюють лексико-семантичного поля, та ЕВФЕМІЗМИ (2,2% – 10 ЕО в англійській та 5,5% – 18 ЕО в українській), ЛСП ЧАС (1,2% – 5 ЕО в англійській та 9,6% – 31 ЕО в українській).

Таким чином, розподіл ідіоматичних епонімних одиниць за лексико-семантичними полями в англійській й українській мовах є подібним. Найсуттєвіші відмінності спостерігаються на структурному рівні: ідіоматичним епонімним одиницям англійської мови, на відміну від української, властиві епоніми-телескопи (бленди) – епоніми, обидва з яких є іменниками, контамінації антропоніма й загальної назви, для української мови характерніші іменникові й дієслівні конструкції. Обом мовам властиві ідіоматичні епонімні одиниці у вигляді усталеної фрази або речення. Продуктивними також є ідіоматичні епоніми, утворені від бібліонімів. Ідіоматичні епоніми біблійного походження структурно схожі в українській та англійській мовах.

Ідіоматичні відміфонімні епоніми досліджуваних мов майже завжди походять з античної міфології.

Виявлено також схожість на рівні епонімних гнізд – в англійській мові, як і в українській, серед ідіоматичних епонімних одиниць біблійного походження засвідчено епонімні гнізда, що походять із одного джерела. Це зумовлено спільними християнськими витоками англійської та української лінгвокультур.

Виявлено асиметрію у продуктивності онімів різних типів в ідіоматичних епонімних одиницях англійської та української мов: продуктивність антропонімів вища в ідіоматичному складі епонімів англійської мови; аналіз неідіоматичних епонімних одиниць двох мов такої різниці не виявив, що свідчить про більшу культурну маркованість ідіоматичних епонімів.

Ідіоматичні епонімні одиниці також характеризуються переважно початковою або частковою апелятивацією, що свідчить про збереження певного зв'язку з денотатом оніма, зокрема з його конотативним компонентом, що є актуальним саме для ідіоматичної лексики зіставлюваних мов та свідчить про наявність експресивного компонента в ідіоматичній епонімній лексиці як англійської, так й української мов. Отже, можна говорити про первну кореляцію між ступенем апелятивації оніма-джерела епонімної одиниці та її експресивністю.

5. Серед усього корпусу епонімних одиниць англійської та української мов спостерігаємо відмінність у епонімних гніздах: в англійській мові епонімні гнізда виявляються в усіх групах проаналізованих одиниць, є набагато частотнішими і вирізняються розгалуженою структурою, в українській мові епонімні гнізда трапляються переважно серед ідіоматичних епонімів, але не утворюють розгалуженої структури. Найбільша подібність у частотності та розгалуженості епонімних гнізд виявляється у групі епонімних одиниць біблійного походження, що зумовлено загальними витоками християнської культури України та Британії. Найвищу культурну детермінованість демонструють ідіоматичні епонімні одиниці. Національна маркованість виявляється через продуктивність епонімів та склад онімів-джерел: для англійської мови характерні відтопонімні епонімні одиниці, оскільки топоніми-джерела пов'язані з колоніальним минулим; склад топонімів, що слугують джерелами епонімів української мови, відповідно, пов'язаний з історією України, тому для української мови характерні топоніми-джерела, які позначають сусідні території.

6. У процесах апелятивації у зіставлюваних мовах спостерігається подібність, що може свідчити про їхню універсальність. І в англійській, і в українській мовах рух до повної апелятивації демонструють епоніми лексико-семантичних полів, що містять одиниці розмовно-побутової сфери. Це може інтенсифікуватися їх широким використанням у

повсякденному житті і загальним тяжінням мови до економії мовних засобів. Такі епонімні одиниці виявляють тенденцію до втрати зв’язку з онімом-джерелом на противагу ідіоматичним епонімам, у яких різноаспектно актуалізується конотативний компонент оніма-джерела.

Зіставне дослідження складу епонімів як перехідної групи одиниць між онімною та апелятивною лексикою, а також процесів апелятивації та їхніх типологічних вимірів загалом має невичерпний потенціал для досліджень на матеріалі різних мов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абаев В. И. Как можно улучшить этимологические словари. *Этимология* / под ред. О.Н. Трубачева. Москва: Наука, 1986. С. 7–27.

2. Аксенова А. В. Семантика имени собственного. *Языковые подсистемы: стабильность и динамика: сб. научных трудов*. Тверь: Твер. гос. ун-т, 2002. С. 3–9.

3. Александрова Г. А. Словообразовательные процессы в научно-технической терминологии (на материале французского языка): автореф. дисс. … канд. филол. наук: 10.02.05. Киев, 1975. 25 с.

4. Амосова Н. Н. Основы английской фразеологии. Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1963. 208 с.

5. Атарщикова Т. Н. Словообразовательные возможности ономастической лексики. *Русская словообразовательная синтагматика и парадигматика: Сб. науч. тр*. Краснодар: КубГУ, 1991. С. 4–6.

6. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. Москва: Изд-во «Советская энциклопедия», 1996. 597 с.

7. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. Москва: Сов. энциклопедия, 1969. 606 с.

8. Багиян А. Ю., Нерсесян Г. Р., Бжинаева М. В. Детерминологизация как элемент лингвистической креативности: терминыэпонимы в английском научно-популярном дискурсе. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. 2017. № 6(72): Ч. 2. С. 61–66.

9. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского язика. Москва: Изд-во иностр. лит., 1955. 416 с.

10. Балли Ш. Язык и жизнь. Москва: Едиториал УРСС, 2003. 232 с.

11. Баранов А. Н., Добровольский Д. О. Аспекты теории фразеологии. Москва: Знак, 2008. 656 с.

12. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник. 2-ге вид., доп. Київ: ВЦ «Академія», 2009. 376 с.

13. Беженарь Г. И. Структурно-семантическая характеристика эпонимных терминов во французской, русской и молдавской медицинской терминологии и их упорядочение. *Проблемы упорядочения медицинской терминологии*: тез. докл. всесоюз. науч. конф. по проблемам упорядочения и стандартизации мед. терминов. Москва, 1990. С. 26–28.

14. Бигунова Н. А. Положительная оценка: от когнитивного суждения к коммуникативному высказыванию. Одесса: КП ОМД, 2017. 601 с.

15. Бич М. Я. Метонимическое использование имен собственных в современном русском, испанском и английском языках (на материале газетных текстов): дис. … канд. филол. наук: 10.02.19 / Санкт-Петербургский государственный университет. Санкт Петербург, 1995. 116 с.

16. Білецький А. О. Про мову і мовознавство. Київ: Артек, 1997. 222 с.

17. Блау М. Г. Судьба эпонимов: 300 историй происхождения названий. Москва: ЭНАС, 2010. 272 с.

18. Болотов В. И. К вопросу о значении имен собственных. *Восточнославянская ономастика*. Москва: Наука, 1972. С. 333–345.

19. Бондарчук Г. Г. Когнитивно-семиотические основания развития категории предметных имен в английском языке (на материале английских наименований одежды): автореф. дис. … докт. филол. наук: 10.02.04. Москва, 2011. 48 с.

20. Брагина А. А. Лексика языка и культура страны: Изучение лексики в лингвострановедческом аспекте. Москва: Рус. язык, 1986. 152 с.

21. Булановская Т. А. Особенности образования нарицательных имен от географических наименований: на материале английского и русского языков: автореф. дис … канд. филол. наук: 10.02.04. Москва, 1999. 20 с.

22. Буянова Л. Ю. Терминологическая деривация в современном русском языке (метаязыковой аспект). Краснодар: Краснодарское книжное издательство, 1996. 252 с.

23. Варнавская Е. В. Статус и функционирование эпонимов в медицинской терминологии испанского языка: автореф. дис. … канд. филол. наук: 10.02.05. Воронеж, 2009. 24 с.

24. Васильев В. Л. О кабинетной апеллятивизации топонимов. *Лексический атлас русских народных говоров. Материалы и исследования, 2016* / Ин-т лингв. исслед. РАН. Санкт-Петербург: Нестор-История, 2016. С. 108–120.

25. Вахрамеева В. В. Эпонимные термины в английских подъязыках науки и техники: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Омский государственный технический университет. Омск, 20030 143 с.

26. Введенская Л. А., Колесников Н. П. От собственных имен к нарицательным. Москва: Просвещение, 1989. 143 с.

27. Венкель Т. Епонімні назви в термінологічному просторі сучасної англійської мови. *Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики.* Чернівці, 2012. Вип. 1. С. 22–29.

28. Вербицкая М. В. Теория вторичных текстов: на материале современного английского языка: автореф. дис. ... д-ра. филол. наук: 10.02.04. Москва, 2000. 47 с.

29. Вершинина М. И. Идиоматическая фразеология в английском языке делового общения: лексикологический, лексикографический и функциональный аспекты: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Московский государственный университет им. М. В. Ломоносова. Москва, 2016. 249 с.

30. Волова В. М. Стилеобразующий потенциал имен собственных в англоязычном масс-медиальном дискурсе (на материале публицистических текстов периодических изданий Великобритании и США): дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Самарский государственный социально-педагогический университет. Санкт-Петербург. 2018. 193 с.

31. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки. Изд. 2-е, доп. Москва: Едиториал УРСС, 2002. 280 с.

32. Вступ до порівняльно-історичного вивчення слов'янських мов / за ред. О. С. Мельничука. Київ: Наукова думка, 1966. 595 с.

33. Гамкрелидзе Т. В., Иванов В. В. Индоевропейский язык и индоевропейцы. Реконструкция и историко-типологический анализ праязыка и протокультуры (в двух частях). Тбилиси: Изд-во Тбилисского ун-та, 1984. 1330 с.

34. Гарагуля С. И. Английское личное имя как объект изучения языка, истории и культуры. Белгород: БелГТАСМ, 2002. 146 с.

35. Глухова О. В. Словесный товарный знак: апеллятив или онома. *Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена. Серия общественные и гуманитарные науки*. 2008. № 35. С. 106–111.

36. Голикова Д. М. Системные связи личных имен христианской традиции через призму отантропонимических дериватов: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19 / Уральский федеральный университет имени первого Президента России Б. Н. Ельцина. Екатеринбург. 2019. 193 с.

37. Головня М. В. Средства выражения нейтральной оценки (на примере произведений А. Т. Твардовского). *Вестник МГОУ. Серия «Русская филология»*. 2010. № 1. С. 62–65.

38. Голомидова М. В. Русская антропонимическая системана рубеже векав. *Вопросы ономастики*. 2005. № 2. С. 11–22.

39. Гридина Т. А. Проблемы изучения народной этимологии: пособие к спецкурсу. Свердловск: Свердл. Пед. ин-т. 1989. 72 с.

40. Гринкевич Е. И., Шарапа А. А. К вопросу об использовании специфического вида мотивации в сфере медицинских терминов (на примере терминов-эпонимов). *Сб. научных статей Белорусского гос. мед. университета.* Минск: Белорусский гос. мед. университет, 2013. С. 43–53.

41. Гумбольдт В. Избранные труды по языкознанию. Москва: Прогресс, 1984. 400 с.

42. Даниленко В. П. Имена собственные как производящие основы современного словообразования. *Развитие грамматики и лексики современного русского языка*. Москва: Наука, 1964. С. 77–92.

43. Де Соссюр Ф. Заметки по общей лингвистике / общ. ред., вступ. ст. и комм. Н. А. Слюсаревой. Москва: Прогресс, 1990. 280 с.

44. Де Соссюр Ф. Курс общей лингвистики / ред. та пер. Н. А. Слюсаревой. Москва: Логос, 1998. 296 с.

45. Дзюба М. М. Диференціація епонімних термінів і номенів. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Сер. Проблеми української термінології.* Львів, 2010. Вип. 676. С. 15–18.

46. Дзюба М. М. Варіантність українських епонімних термінів із погляду нормативності. *Наукові записки. Серія філологічна*. Острог, 2012. Вип. 31. С. 25–27.

47. Дзюба М. М. Епоніми в українській науковій термінології. автореф. дис. … канд. філол. наук. 10.02.01. Луцьк, 2011. 22 с.

48. Дзюба М. М. Особливості формування епонімних термінів (соціолінгвістичний аспект). *Теоретико-практичні аспекти сучасних лінгвістичних та лінгводидактичних парадигм*: збірник наукових праць учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Рівне, 18–19 жовт., 2012 р.). Рівне, 2012. С. 197–199.

49. Долинин К. А. Стилистика французского языка: учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. «Иностр. яз.». 2-е изд., дораб. Москва: Просвещение, 1987. 303 с.

50. Дудок Р. І.Міжмовні процеси інтерференції в термінологічній системі англійської мови. *Термінологічний вісник*. 2017. Вип. 4. С. 129–135.

51. Етимологічний словник української мови - An Etymological Dictionary of the Ukrainian Language: у 2-х т. / укл. Ярослав Рудницький.

Вінніпеґ-Оттава, Vol. I: A – G (А – Ґ). Winnipeg: Ukrainian free Academy of Sciences, 1972. 968 с.

52. Етимологічний словник української мови – An Etymological Dictionary of the Ukrainian Language: у 2-х т. / укл. Ярослав Рудницький. Вінніпеґ-Оттава,Vol. II: Д – Ь. Ottawa: Ukrainain Mohylo-Mazepian Academy of Sciences, 1982. 1128 с.

53. Етимологічний словник української мови: Т. 2 : Д – Копці / уклад. Р. В. Болдирєв та ін., 1985. 572 с.

54. Етимологічний словник української мови: Т. 3 : Кора – М / укл.: Р. В. Болдирєв та ін., 1989. 552 с.

55. Етимологічний словник української мови: Т. 4 : Н – П / уклад.: Р. В. Болдирєв та ін., 2003. 656 с.

56. Етимологічний словник української мови: Т. 5 : Р – Т / уклад.: Р. В. Болдирєв та ін., 2006. 704 с.

57. Етимологічний словник української мови: Т. 6 : У – Я / уклад. Г.П. Півторак та ін., 2012. 568 с.

58. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / редкол.: О.С. Мельничук (голов. ред.) та ін. Київ : Наук. думка, 1983–2012. (Словники України). Т. 1 : А – Г / уклад. Р. В. Болдирєв та ін., 1982. 633 с.

59. Етимологічний словник української мови: В 7 т. / ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.) та ін. АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ: Наукова думка, 1985. Т. 2: Д–Копці. 572 с.

60. Етимологічний словник української мови: В 7 т. / ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.) та ін. НАН України. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ: Наукова думка, 2003. Т. 4: Н–П. 657 с.

61. Етимологічний словник української мови: В 7 т. / ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.) та ін. НАН України. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ: Наукова думка, 2006. Т. 5: Р–Т. 705 с.

62. Етимологічний словник української мови: В 7 т. / ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.) та ін. НАН України. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ: Наукова думка, 2012. Т. 6: У–Я. 568 с.

63. Єрмоленко С. С. Мовні ілюстрації як складник лінгвістичного тексту: до постановки проблеми. *Теоретична і дидактична філологія*. 2017. Вип. 25. С. 91–100.

64. Живаго Н. А. Метафоризация процессов гастрономической деятельности в русском языке: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 / Национальный исследовательский Томский государственный университет. Томск, 2018. 214 с.

65. Заложных В. В. Типология дискурса в лингвистике: фрактальный подход. *Вестник Волжского университета имени В. Н. Татищева. Филологические науки.* 2017. Вып. 2, № 3. С. 87–102.

66. Зюзина Е. А. Эпонимические единицы в составе специальной авиационной лексики: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 / Кубанский государственный университет. Краснодар, 2006. 180 с.

67. Ивин А. А. Основания логики оценок. Москва: Изд-во Моск. ун-та, 1970. 232 с.

68. Иконникова В. А. Возникновение и развитие культурного компонента в англоязычной юридической терминологии (на материале терминосистем Англии, Шотландии и США): дис. ... д-ра. филол. наук: 10.02.14 / Московский педагогический государственный университет. Москва, 2014. 496 с.

69. Иконникова В. А. Особенности семантики английских юридических терминов в текстах международного контракт-ного права: (синхрон. и диахрон. аспекты): дис. ... канд. филол. наук: 10.02.14 / Московский педагогический государственный университет. Москва, 2005. 193 с.

70. Ильясов В. С. Фразология как способ репрезентации языковой картины мира (на материале фразеосемантического поля «питание» в

русском и арабском языках): дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19 / Саратовский национальный исследовательский государственный университет имени Н. Г. Чернышевского. Саратов. 2019. 193 с.

71. Какзанова Е. М. Интернациональные эпонимы мифологического содержания как хранители культурной информации. *Коммуникация в современном поликультурном мире: национально-культурная специфика построения дискурса:* сборник научных трудов. Вып. 4. Москва: Pearson, 2016. С. 169–178.

72. Какзанова Е. М. Лингвокогнитивные и культурологические особенности научного дискурса : автореф. дис. ... д-ра. филол. наук: 10.02.21. Москва, 2011. 46 с.

73. Какзанова Е. М. Лингвокогнитивные и культурологические особенности научного дискурса (на материале математических и медицинских терминов-эпонимов): дис. ... д-ра. филол. наук: 10.02.21 / Институт языкознания РАН. Москва, 2011. 379 с.

74. Какзанова Е. М. Номенклатура и термины-эпонимы: обзор мнений. *Вестник Московского государственного областного университета. Серия «Лингвистика».* 2010. № 5. С. 21–25.

75. Какзанова Е. М. Эпонимы антропонимического содержания и вопросы этики. *Культурно-языковое взаимодействие в процессе преподавания дисциплин культурологического и лингвистического циклов в современном полиэтническом вузе*: сборник статей по материалам III Всероссийской (с международным участием) научно-методической конференции (Москва, 24 нояб., 2016 г.). Москва: РЭУ им. Г.В. Плеханова, 2017. С. 128–132.

76. Какзанова Е.М. Интернациональные эпонимы и их воплощение в дискурсе моды. *Язык. Текст. Дискурс. Научный альманах Ставропольского отделения РАЛК* / под ред. проф. Г. Н. Манаенко. Ставрополь: Изд-во СКФУ, 2015 Вып. 13. С. 15–49.

77. Калько В. В. Когнітивно-ономасіологічний аналіз назв лікарських рослин в українській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. Одеса, 2003. 20 с.

78. Карпенко О. Ю. Когнітивна ономастика як напрямок пізнання власних назв: дис. … д-ра філол. наук: 10.02.15 / Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. Одеса, 2006. 416 с.

79. Карпенко Ю. О. Онімізація і трансонімізація як словотвірний акт. URL: http://karpenko.in.ua/wp-content/uploads/2012/12/onimizac.pdf (дата звернення: 17.09.2018).

80. Касім Г. Ю., Мінкевич Е. Е. Експліцитні індикатори деонімізації пропріальних назв у публіцистичному тексті. *Слов'янський збірник*. 2014. Вип. 18. С. 34–52.

81. Катеринич В. Н. Занимательная терминология. URL: http://www.doktor.ru/latin/misc/termin.htm (дата звернення: 10.02.2017).

82. Клименко Е. Н., Рут М. Э. Неофициальные урбанонимы Екатеринбурга в социолингвистическом аспекте. *Вопросы ономастики*. 2018. Т. 15. № 2. С. 210–222

83. Ковалик І. І. Про ономатизацію, трансономатизацію і деономатизацію // Ковалик І. І. Питання українського і слов'янського мовознавства : вибрані праці / упоряд. З. Терлак. Львів; Івано-Франківськ, 2008. Ч. 2. С. 280–282.

84. Ковальчук О. П. Динаміка розвитку епонімної лексики сучасних англійської та української мов. *Філологія початку XXI сторіччя: традиції та новаторство*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 14–15 черв., 2019 р.). Київ: Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2019. С. 67–71.

85. Ковальчук О. П. Інтернаціоналізми як компоненти запозиченої епонімної лексики в сучасній українській та англійській мовах. *Закарпатські Філологічні Студії*. Ужгород. 2019. Вип. 9, № 2. С. 88–91.

86. Ковальчук О. П. Лексико-семантичні групи епонімів в англійській та українській мовах: зіставний аналіз. *Вісник ХДУ Серія Перекладознавство та міжкультурна комунікація.* 2018. № 2. С. 153–156.

87. Ковальчук О. П. Метафоричні й метонімічні трансформації в семантиці епонімів сучасних англійської та української мов. *East European Scientific Journal.* 2019. № 6(46). С. 54–57.

88. Ковальчук О. П. Неологізми у складі епонімної лексики з антропонімічним компонентом у сучасних англійській та українській мовах. *Закарпатські філологічні студії*. Вип. 10, Том. 2. 2019. С. 74–78.

89. Ковальчук О. П. Походження англійських та українських епонімів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2018. № 35. С. 114–116.

90. Ковальчук О. П. Семантико-когнітивні засади зіставного дослідження епонімів української та англійської мов. *Нове у філології сучасного світу:* міжнародна науково-практична конференції (м. Львів, 7–8 черв., 2019 р.). Львів, 2019. С. 39–40.

91. Ковальчук О. П. Семантичні зміни у власних назвах. *Актуальні питання іноземної філології: науковий журнал*. 2017. № 7. С. 78–84.

92. Ковальчук О. П. Словотвірні особливості епонімних сполук у сучасних англійській та українській мовах. Науковий журнал «Держава та регіони. Серія: Гуманітарні науки» Класичний приватний університет. 2019.

93. Ковальчук О. П. Теоретичне підгрунтя реалізації методу зіставного аналізу для дослідження епонімів сучасної англійської та української мов. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.* Сер.: Філологія. 2019. № 39(2). С. 104–106.

94. Ковшова М. Л. Семантика и прагматика эвфемизмов. Москва: Гнозис, 2007. 320 с.

95. Кожушко Н. Д. Роль имени собственного в формировании номинативных единиц в сфере специальной лексики (на материале немецкой

строительной терминологии) : автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. Киев, 1989. 24 с.

96. Колесник Н. С. Онімний простір українського пісенного фольклору: семантичний, структурний та функціональний аспекти / Наталія Степанівна Колесник: дис. … д-ра філол. наук: 10.02.01 / Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича. Чернівці, 2018. 441 с.

97. Конькова И. И. Анализ антропологической структуры англоязычного научно-технического дискурса. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. 2016. № 6(60): в 3-х ч. Ч. 2. С. 86–93.

98. Корпус текстів української мови. URL: http://www.mova.info/corpus.aspx (дата звернення: 24.12.2018).

99. Корунець І. В. Порівняльна типологія англійської та української мов. Навчальний посібник. Вінниця: Нова Книга, 2003. 464 с.

100. Кочан І. М. Динаміка і кодифікація термінів з міжнародними компонентами в сучасній українській мові : монографія. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2004. 519 с.

101. Коцюба З.Г. Універсальне і національне в паремійних фондах мов європейського ареалу (лінгвокультурологічний аспект): автореф. дис ... д-ра філол. наук : 10.02.15. Київ, 2010. 32 с.

102. Коцюба З.Г. Проблема локальності (регіональності) різномовних прислів'їв і приказок у лінгвістичному дослідженні. *Актуальні проблеми прикладної лінгвістики*. Одеса. 2014. С.253–257.

103. Кравченко Е. В. Деонимизация иноязычных имен собственных в английском языке: автореф. дис. … канд. филол. наук: 10.02.04. Владивосток, 2004. 28 с.

104. Кузнецов В. Г. Произвольность и мотивированность языкового знака: семиологический и лингвистический подход: монография. Москва: ФГБОУ ВО МГЛУ, 2019. 174 с.

105. Кунин А. В. Английская фразеология. Москва: Высшая школа, 1990. 276 с.

106. Лейчик В. М. Люди и слова. Москва: Наука, 1982. 176 с.

107. Лейчик В. М. Обсуждение проблем эпонимии в современной науке. URL: http://www.ling-expert.ru/langlaw1/leitchik_epomyms.html (дата звернення: 11.07.2018).

108. Лейчик В. М. Терминоведение: предмет, методы, структура. Москва: Изд-во ЛКИ, 2007. 256 с.

109. Леонович О. А. В мире английских имен: учеб. пособие по лексикологии. Москва: Изд-во АСТ, 2002. 160 с.

110. Лопатин В. В. Русская словообразовательная морфемика (проблемы и принципы описания): автореф. дисс. ... д-ра филол. наук: 10.02.01 / Институт русского языка АН СССР. Москва, 1976. 51 с.

111. Мадиева Г. Б. Имя собственное в контексте познания. Алматы: Мектеп, 2010. 239 с.

112. Малаш О. В. Народні флоромени у болгарській мовній картині світу: дис. … канд. філол. наук. 10.02.03 / Інститут мовознавства імені О. О. Потебні. Київ, 2017. 232 с.

113. Маркелова Т. В. Семантика оценки и средства ее выражения в русском языке: учебное пособие по спецкурсу. Москва: МПУ, 1993. 126 с.

114. Мгеладзе Д. С, Колесноков Н. П. От собственных имен к нарицательным. Тбилиси: Изд-во Тбил. ун-та, 1970. 193 с.

115. Мельничук В. А. Аксиологическая динамика русской лексики (конец XVIII – начало XXI в.): дис. … канд. филол. наук: 10.02.01 / Санкт-Петербургский Государственный Университет. Санкт-Петербург. 2017. 216 с.

116. Мечковская Н. Б. Семиотика. Язык. Природа. Культура: курс лекций. учеб. пособие. для студ., филол. лингв. и переводовед. фак. высш. учеб. заведений. 2-е изд-е испр. Москва: Издательский центр «Академия», 2007. 432 с.

117. Мєр’ємова Ю. В. Онімія англійських, російських та українських літературних казок: дис. … канд. філол. наук: 10.02.17 / Донецький національний університет імені Василя Стуса. Вінниця, 2018. 269 с.

118. Микульчик Р. Б. Прізвищеві та відпрізвищеві терміни в мові української фізичної термінної системи: особливості структури та функціювання: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Львівський національний університет. Львів, 2016. 258 с.

119. Михайлишин Б. П. З історії термінів-епонімів. *Мовознавство*. 1994. № 4–5. С. 45–50.

120. Мовні обрії. *Блог Босак Світлани Пилипівни*. URL: https://bosaksvitlana.blogspot.com/p/blog-page_21.html (дата звернення: 11.07.2018).

121. Мясковская Т. В., Семина В. В. Особенности классификации исторических антропонимов. *Science and world. International scientific journal*. 2014. № 12(16). Vol. II. P. 52–55.

122. Новинская Н. В. Классификация эпонимических названий по семантическому признаку. *Семантические поля. Вестник Астраханского государственного технического университета*. 2005. № 5. С. 147–154.

123. Новинская Н. В. Структурно-грамматическая характеристика терминов-эпонимов. *Вестник Астраханского государственного технического университета.* 2004. № 3. С. 284–290.

124. Новинская Н. В. Эпонимические названия в составе современной русской терминологии: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 / Института русского языка АН СССР. Москва, 1989. 20 с.

125. Овсейчик С. Основні структурні моделі екологічних термінів. *Мовні і концептуальні картини світу: зб. наук. праць.* Київ, 2003. Вип. 9. С. 219–222.

126. Овчинников М. В. «Свое» и «чужое» в контексте диалога культур. *Человек. Язык. Культура*. Курск, 2003. Вып. 3. С. 54–57.

127. Осипова Е. С. Формирование идиоматической компетенции на основе ресурсов корпусной лингвистики в процессе подготовки переводчиков в сфере профессиональной коммуникации: дис. … канд. пед.

наук: 13.00.02 / Российский государственный педагогический университет им. А. И. Герцена. Самара, 2016. 216 с.

128. Отин Е. С. Избранные труды по языкознанию. Донецк: «Донеччина». 1999. 400 с.

129. Отин Е. С. Коннотативные онимы и их производные в историко-этимологическом словаре русского языка. *Вопросы языкознания*. 2003. №2. С. 53–59.

130. Отин Е. С. Словарь коннотативных собственных имён. Москва: ООО «А Темп», 2006. 440 с.

131. Петерс Л. П., Филатова Н. И. К вопросу о лексико-семантическом поле «пища» в испанском языке. URL: http://pglu.ru/upload/iblock/71b/ch_04_sim_1_sektsii_8_10.pdf (дата звернення: 11.07.2018).

132. Петрина О. С. Антонімічні відношення у терміносистемах банківської сфери (на матеріалі англійської та української мов). Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, серія «Філологічні науки», мовознавство, 2015. С.138–145.

133. Петрина О. С. Синонімічні відношення у терміносистемі банківської сфери (на матеріалі англійської та української мов).Science and Education: A new dimention: philology. Budapest, 2015. С. 62–66.

134. Петрина О. С. Формування та функціонування англомовних та українських терміносистем банківської сфери [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.17. Львів, 2016. 18 с.

135. Печаткина О. В. Мотивированность лексических единиц как категория сознания и языка. *Вестник ЧГПУ*. 2009. № 10. С. 242–248.

136. Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии. Москва: Наука, 1988. 198 с.

137. Помірко Р. Передмова / Помірко Р., Бацевич Ф., Паславська А. *Мовленнєві жанри в міжкультурній комунікації* : монографія. Львів : ПАІС, 2010. 280 с.

138. Поповський А. М., Гапонова Л. Є. Терміни-відантропоніми судової балістики. *Культура народов Причерноморья*. 2004. № 53. С. 42–45.

139. Приймак О. О. Відономастичний словотвір у сфері термінології та номенклатури (на матеріалі кулінарної лексики) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2003. 16 с.

140. Процик І. Р. Українська фізична термінологія другої половини XIX - першої третини XX століття : автореф. дис. … канд. філол. наук: 10.02.01. Львів, 1999. 21 с.

141. Решетова А. С. Модальність як інтертекстуальна особливість англійських ептонімів. *Філологічні студії.* Збірник наукових праць. 2017. Вип. 8. С. 78–81.

142. Русский язык: энциклопедия / под. ред. Ю. Н. Караулова. Из-е 2-е перераб. и доп. Москва: Научное издание «Большая Российская энциклопедия», 1997. 722 с.

143. Рут М. Э. Образная номинация в русском языке. Екатеринбург: Изд-во Урал, ун-та, 1992. 148 с.

144. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.

145. Семенов А. Т. Функционирование онимической лексики в художественном тексте и лексикографическое описание ономастикона романа Ф. М. Достоевского "Братья Карамазовы" : автореф. дисс. … канд. филол. наук: 10.02.01. Москва, 1996. 22 с.

146. Серажим К. С. Термін «дискурс» у сучасній лінгвістиці. *Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен*. Харків: Константа, 2003. С. 7–12.

147. Скиба Н. Фразеологізми-новотвори в українському публіцистичному тексті. *Вісник Львівського ун-ту. Серія філологія*. 2004. Вип. 3. С. 308–313.

148. Словник української физичної терминольогії: (Проєкт) / під ред. О. Курило. Київ: Друкарня Українського Наукового Товариства, 1918. 133 с.

149. Сложеникина Ю. В. Основы терминологии Лингвистические аспекты теории термина. Москва: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2016. 120 с.

150. Смирницкий А. И. Лексикология английского языка. Москва: Изд-во МГУ, 1998. 260 с.

151. Соловская Е. В. Отантропонимные дериваты как особый класс производной лексики. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.* Філологічні науки. 2011. Вип. 28. С. 438–440.

152. Ставицька Л. Українська мова без табу. Словник нецензурної лексики та її відповідників. Обсценізми, евфемізми, сексуалізми. Київ: Критика, 2008. 453 с.

153. Старичёнок В. Д. Большой лингвистический словарь. Ростов-на-Дону: Феникс, 2008. 812 с.

154. Степкина Е. Ф. Лингвистические и когнитивные особенности наименований предметов обуви в английском языке, содержащих эпоним. *Научно-педагогический журнал Восточной Сибири Magister Dixit*. 2011. № 4. С. 84–91.

155. Суперанская А. В. Аппелятив – онома. *Имя нарицательное и собственное*. Москва: Наука, 1978. С. 5–34.

156. Суперанская А. В. Общая теория имени собственного / отв. ред. А. А. Реформатский. Изд. 4-е. Москва: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2012. 368 с.

157. Суперанская А. В., Подольская Н. В., Васильева Н. В. Общая терминология: Вопросы теории. Москва: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. 248 с.

158. Тарнаева Л. П. Идиоматичность лексического слоя профессионального дискурса в межъязыковом сопоставлении. *Мир русского слова*. 2017. № 2, 2017. С. 23–27.

159. Татаровська О. В. Імпліцитне заперечення в сучасній англійській мові. *Філологічні студії* : наук. часопис Волинського держ. ун-ту ім. Лесі Українки. 2004.

160. Татаровська О. В. Непарні заперечні структури в англійській мові. *Наукові записки Кіровоградського держ. пед. ун-ту.* Серія : Філологічні науки. Кіровоград, 2008.

161. Татаровська О. В. Семантична вибірковість дериватів з кінцевим заперечним компонентом у сучасній англійській мові. *Гуманітарний вісник.* Серія : Іноземна філологія. Черкаси : ЧДТУ, 2007.

162. Телеки М. М. Збереження культурно-історичної інформації та памяті народу. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України.* Серія: Філологічні науки. 2016. Вип. 248. С. 65–77.

163. Топоров Г. Н. Эпонимические термины в клинической анатомии человека. Киев: Вища школа, 1988. 160 с.

164. Ульман С. Семантические универсалии. *Новое в лингвистике*. 1970. Вып. 5. С. 274–285.

165. Уфимцева А. А. Типы словесных знаков. Москва: Наука, 1974. 205 с.

166. Феоктистова Л. А. Ономастика и отономастическая лексика в жаргоне железнодорожников. *Вопросы ономастики*. 2010. №2 (9). С. 69–85.

167. Феоктистова Л.А. Еще раз о паронимической аттракции к личному имени (на примере имени Елена в русских народных говорах). *Вопросы ономастики*. 2019. № 16(1). С. 53–70.

168. Фразеологизмы – толкование, иллюстрации. URL: http://frazbook.ru/2008/10/22/kazanskaya-sirota/ (дата звернення: 11.07.2018).

169. Фразеологізмів. Значення фразеологізмів та їх походження URL: https://supermif.com/aforizm/fraz.html (дата звернення: 11.07.2018).

170. Фроляк Л. Д. Власні імена в назвах рослин. *Культура слова*. 1988. Вип. 34. С. 42–45.

171. Хазимуллина Е. Е. Мотивированность и репрезентативность как важнейшие свойства языковых знаков. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. 2013. № 4(22), часть 1. С. 203–206.

172. Хазимуллина Е. Е. Общая лингвистическая теория мотивации: к постановке проблемы. *Вопросы когнитивной лингвистики*. 2015. № 2(043). С. 114–155.

173. Ханичев Р. З. Сопоставительная характеристика процес сов деонимизации в русском и английском язиках : дис … канд. филол. наук: 10.02.20 / Российский университет дружбы народов. Москва. 2003. 177 с.

174. Хвесько Т. В. Лингвистические предпосылки формирования апеллятивного и ономастического лексиконов. *Вопросы когнитивной лингвистики*. 2008. № 3(16). С. 70–76.

175. Шевченко І. С., Морозова О. І. Проблеми типології дискурсу. *Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен: монографія* / за заг. ред. І. С. Шевченко. Харків: Константа, 2005. С. 233–236.

176. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса: дис. ... д-ра филол. наук: 10.02.01 / Волгоградский государственный педагогический университет. Волгоград, 2000. 431 с.

177. Яковенко Т. И. Оним как средство передачи имплицитной информации. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. 2016. № 11 (65): в 3-х ч. Ч. 1. С. 178–180.

178. A New Dictionary of Eponyms / M. Freeman. New York: Oxford University Press. 1997. 284 p.

179. A vision of Britain through time. URL: visionofbritain.org.uk (Last accessed: 15.06.2018).

180. An Etymological Dictionary of the Ukrainian Language: 2 Vols / by J. B. Rudnyc’kyj. Winnipeg-Ottawa: Trident Press Ltd, 1962–82. Vol. 1: (A–G). 968 p.

181. Ayto J. Word Origins. TheHiddenHistoriesofEnglishWordsfrom A to Z 2nd edition. London: A &C BlackPublishersLtd, 2005. 577 p.

182. Blanár V. K základom porovnávacej onomastiky. *Slavica Slovaca*. 1997. Vol. 32, No. 2. P. 97–108.

183. Blanár V. Teória vlastného mena (Status, organizácia a fungovanie v spoločenskej komunikácii). Bratislava: Veda, 1996. 250 p.

184. Boulanger J. C. Aspects de l'interdiction dans la lexicographie française contemporaine (with an English summary). Tübingen: M. Niemeyer, 1986. 165 p.

185. Bragina N., Lubensky S. Eponyms as Cultural Key Words and Their Lexicographic Description in English and Russian. *EURALEX 2002*: Proceedings of the Tenth EURALEX International Congress (Copenhagen, Denmark, 13–17 Aug., 2002). Denmark: Center for Sprogteknologi, 2002. Vol. I. P. 419–427.

186. British national corpus. URL: http://www.natcorp.ox.ac.uk/ (Last accessed: 15.06.2018).

187. Cambridge Dictionary. URL: https: //dictionary.cambridge.org/ dictionary

188. Chambers Dictionary of Eponyms/ M. Chambers. Harrap Publishers, 2005. 319 p.

189. Chambers's Etymological Dictionary of the English Language. 2017. 612 p. ·

190. Chen H., Gallagher A., Girod B. What's in a name? First names as facial attributes. *Proceedings of the 2013 IEEE Conference on Computer Vision and Pattern Recognition*. Washington, DC: IEEE Computer Society, 2013. P. 3366–3373.

191. Collins Free Online Dictionary. URL: https://collinsdictionary.com

192. Corèdon Christopher, Williams Ann. A dictionary of medieval terms and phrases. Cambridge: D.S. Brewer, 2004. 308 p.

193. Encyclopaedia Britannica. URL: https://www.britannica.com/ biography/Jean-Martinet (Last accessed: 15.06.2018).

194. English Oxford Living Dictionaries. URL: https://en.oxford dictionaries.com

195. Falk-Bánó K. The integration of the cultural and the linguistic aspects of intercultural communication. URL: http: //sietarcongress.wuwien.ac.at/ docs/T7%20 FalkBanofullpaper.pdf (Last accessed: 15.06.2018).

196. Ganzer D. Deutsche Phraseologismen mit Personennamen: Lexikografischer Befund und textueller Gebrauch (Studien zur Germanistik). Hamburg: Verlag Dr. Kovač, 2008. 448 p.

197. Garagulya S., Arzhavitina V. A., Atitsogbui R., Nikitina M. Yu. The symbolic function of personal given names in mass culture. *World Applied Sciences Journal*. 2013. Vol. 24, No. 10. P. 1303–1307.

198. Gläser R. Grundzüge einer Fachsprachenonomastik. *Eigenname und Terminus. Beiträge zur Fachsprachenonomastik. Namenkundliche Informationen. Beiheft 9*. Leipzig: Karl-Marx-Universität, 1986. P. 3–13.

199. Grkovic-Mezdor J., Radovanoviæ M., Piper P. O kognitivnim osnovama semantièke promene. *Srpski jezik u svetlu savremenih lingvistièkih teorija*. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti, 2008. P. 49–63.

200. History. URL: https://www.history.com/this-day-in-history/sewards-folly (Last accessed: 15.06.2018).

201. Jean Martinet. URL: https://www.revolvy.com/page/Jean-Martinet (Last accessed: 15.06.2018).

202. Karavaeva T. L. Structural and semantic types of eponyms. *Opera in onomastica*. 2011. Vol. 14. P. 80–89.

203. Kavka S., Zybert J. Glimpses on the history of idiomacity issues. URL: http://www.skase.sk/Volumes/JTL01/kavka.pdf (Last accessed: 15.06.2018).

204. Kim-Maloneya A., Kim A., Tereschenko A. Informational Field of Proper Names in Mythology and Folklore. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 2014. Vol. 154, P. 92–98.

205. Kovalchuk O. Category organization of eponyms in lexicosemantic groups of modern Ukrainian and English languages. *Sciences of Europe*. 2019. Vol. 39, No. 4. P. 43–46.

206. Kovalchuk O. Eponyms at English lessons. *Pathways to success for contemporary English teachers and their learners*: TESOL-Ukraine National Convention (Lviv, 25–26 Apr., 2017). Lviv, 2017. P. 90–92.

207. Kovalchuk O. Semantics of Eponyms in Modern English and Ukrainian Languages: Linguocultural Perspective. *World Science*. 2019. Vol. 6. № 46. P. 43–46.

208. Kovalchuk O. Word-formation features of english and ukrainian eponyms: contrastive analysis. *Literatura, socjologia i kulturoznawstwo Naukowa i Praktyczna Nauka światowa: problemy i innowacje*: Zbiór artykułów naukowych Konferencji Miedzynarodowej NaukowoPraktycznej organizowanej dla pracowników naukowych uczelni, jednostek naukowo-badawczych (Warszawa, 31 Oct., 2017). Warszawa, 2017. P. 30–36.

209. Kroonen, Guus. Etymological Dictionary of Proto-Germanic. Boston: Brill, 2013. 794 p.

210. Lapierre A. Problématique des éponymes en français contemporain. *Actes du XVIIIe Congès 484 International de linguistique et de philologie romanes*. Tubingen: Max Niemeyer, 1989. P. 264–272.

211. LibermanAnatoly. A Bibliography of English Etymology: Sourcesand Word List. UniversityofMinnesotaPress. 2009. 974 p.

212. Longman Dictionary of Contemporary English URL: www.ldceonline.com

213. Longman Dictionary of the English Language. London: Viking, 1995. 1890 p.

214. McArthur T. The Oxford Companion to the English Language. Oxford: Oxford University Press. 1992. 1184 p.

215. Minkova D., Stockwell R. English Words. History and Structure. New York: Cambridge University Press, 2009. 219 p.

216. New dictionary of eponyms. URL: https://www.oxfordreference.com/ (Last accessed: 15.06.2018).

217. Online etymology dictionary. URL: https://www.etymonline.com/ (Last accessed: 15.06.2018).

218. Pierini P. Opening a Pandora's box: proper names in English phraseology. URL: https://bop.unibe.ch/linguistik-online/article/view/518/864 (Last accessed: 15.06.2018).

219. PONS Online Dictionary. URL: https://en.pons.com

220. Popescu F., Maftei C. Eponyms in Politics. URL: http://www.inst.at/trans/16Nr/14_1/popescu16.htm (Last accessed: 15.06.2018).

221. Popescu F., Sorcaru D. Eponyms: An Instance of Linguistic Interculturality. *Culture, subculture, counterculture*: international conference (Galaţi, 2–3 Nov., 2007). Galaţi: Editura Europlus. 2008. P. 160–169.

222. Schweickard W. Le traitement des formations déonomastiques dans la lexicilogie française. *Actes du XVIIIe Congès 484 International de linguistique et de philologie romanes*. Tubingen: Max Niemeyer, 1989. P. 240–248.

223. Senning A. Elsevier's Dictionary of Chemoetymology. The Whiesand Whences of Chemical Nomenclature and Terminology. Elsevier. 2007. 443 p.

224. Skeat W. W. An Etymological Dictionary of the English Language. Oxford: Oxford Clarendon Press, 1888. 890 p. 2013 (переиздание)

225. Skeat W. W.A Concise Etymological Dictionary of the English Language. Oxford: Forgotten Books. 2013. 694 p.

226. Susinkiene S. Personal and place names in English phraseology. *Acta humanitarica universitatis saulentis*. 2009. Vol. 8. P. 320–328.

227. Szerszunowicz J. On the evaluative connotations of anthroponimic idioms in a contrastive perspective (based on English and Italian). URL: On_the_Evaluative_Connotations_of_Anthroponymic_Idioms_in_a_Contrastive_Perspective_Based_on_English_and_Italian_ (Last accessed: 17.06.2018).

228. The American Heritage Dictionary of Indo-European Roots. Second Edition / revised and edited by Calvet Watkins, Houghton Harcourt, 2000. 192 p. URL: www.proto-indo-european.ru/dic-watkins/index.html

229. The American Heritage Dictionary of the English Language. Fourth Edition. J. Pickett et al (eds.). Boston: Houghton Mifflin, 2000. 2074 p.

230. The Free Dictionary. URL: the freedictionary.com

231. The Oxford Companion to the English Language / Ed. by T. McArthur. Oxford: Oxford University Press, 1992. 1184 p.

232. Webster’s new dictionary of eponyms. A. Douglas. New York: Simon &Schuster. Webster’s New World. 1990. 238 p.

233. Wedgewood, Hensleigh. A Dictionary of English Etymology. London: Truebner& Co, 1872. 745 p.

234. Weekley, Ernest. An Etymological Dictionary of Modern English. (In 2 volumes), 2012.1660 p.

235. Yermolenko S. Categorizing Ukrainian eponyms from a socio-cultural perspective. *Мова і суспільство*, 2018. В. 9. С. 5–13.

236. Yermolenko S. Linguistic description of eponymy: parameters and problems. *Мовознавство*, 2018. № 4. С. 10–26.

237. Yermolenko S., Zymovets` H. Some issues in research of eponymous business name motivation (with reference to Ukrainian onomasticon). *Лінгвістичні студії: Linguistic studies*, 2018. В. 36. С. 110–116.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. **Ковальчук О. П.** Лексико-семантичні групи епонімів в англійській та українській мовах: зіставний аналіз. *Вісник ХДУ.* Серія Перекладознавство та міжкультурна комунікація. Харків, 2018. № 2. С. 153–156.

2. Ковальчук О. П. Семантичні зміни у власних назвах. *Актуальні питання іноземної філології*. Луцьк, 2017. № 7. С.78–84.

3. Ковальчук О. П. Походження англійських та українських епонімів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. Одеса, 2018. № 35. С. 114–116.

4. Ковальчук О. П. Інтернаціоналізми як компоненти запозиченої епонімної лексики в сучасній українській та англійській мовах. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород, 2019. Вип. 9. Т. 2. С. 88–91.

5. Ковальчук О. П. Неологізми у складі епонімної лексики з антропонімічним компонентом у сучасних англійській та українській мовах. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород, 2019. Вип. 10. Т. 2. С. 74–78.

6. Ковальчук О. П. Теоретичне підгрунтя реалізації методу зіставного аналізу для дослідження епонімів сучасної англійської та української мов. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. Одеса, 2019. № 39. Т 2. С. 104–106.

7. Ковальчук О. П. Словотвірні особливості епонімних сполук у сучасних англійській та українській мовах. *Держава та регіони*. Серія: Гуманітарні науки. Запоріжжя, 2019. № 2 (57). С. 104–108.

8. Kovalchuk O. Категоріальна організація епонімів у лексико-семантичних групах сучасних англійської та української мов. *Sciences of Europe*. Praha, 2019. № 39. Vol. 4. P. 43–46.

9. Kovalchuk O. Semantics of Eponyms in Modern English and Ukrainian Languages: Linguocultural Perspective. *World Science*. Warsaw, 2019. № 6 (46). Vol. 2. P. 43–46.

10. Ковальчук О. П. Метафоричні й метонімічні трансформації в семантиці епонімів сучасних англійської та української мов. *East European Scientific Journal*. Warsaw, 2019. № 6 (46). Part 6. P. 54–57.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

11. Kovalchuk O. Word-formation features of English and Ukrainian eponyms: contrastive analysis. *Literatura, socjologia i kulturoznawstwo Naukowa i Praktyczna Nauka światowa: problemy i innowacje*: zbiór artykułów naukowych Konferencji Miedzynarodowej Naukowo-Praktycznej organizowanej dla pracowników naukowych uczelni, jednostek naukowo-badawczych (Warszawa, 31 października, 2017). Warszawa, 2017. P. 30–36.

12. Kovalchuk O. Eponyms at English lessons. *PATHWAYS TO SUCCESS FOR CONTEMPORARY ENGLISH TEACHERS AND THEIR LEARNERS*: TESOL-Ukraine National Convention (Lviv, April 25–26, 2017). Lviv, 2017. P. 90–92.

13. Ковальчук О. П. Підходи до тлумачення терміна «епонім» у сучасній лінгвістиці. *Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників філологічних наук*: міжнародна наук.-практ. конф. (м. Одеса, 23–24 лют. 2018 р.). Одеса, 2018. С. 54–56.

14. Ковальчук О.П. Семантико-когнітивні засади зіставного дослідження епонімів української та англійської мов. *Нове у філології сучасного світу*: міжнародна науково-практична конференція (м. Львів, 7–8 черв. 2019 р.). Львів, 2019. С. 39–40.

15. Ковальчук О. П. Динаміка розвитку епонімної лексики сучасних англійської та української мов. *Філологія початку XXI сторіччя: традиції та новаторство*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 14–15 черв. 2019 р.). Київ, 2019. С. 67–71.

ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Міжнародна науково-практична конференція «*Literatura, socjologia i kulturoznawstwo Naukowa i Praktyczna Nauka światowa: problemy i innowacje*» (Варшава, 21 жовтня 2017 р., заочна форма участі).

2. Науково-практична конференція «*PATHWAYS TO SUCCESS FOR CONTEMPORARY ENGLISH TEACHERS AND THEIR LEARNERS*: TESOL-Ukraine National Convention.» (Львів, 25– 26 квітня 2017 р., очна форма участі).

3. Міжнародна науково-практична конференція «*Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників філологічних наук*» (м. Одеса, 23–24 лютого 2018 р., заочна форма участі).

4. Міжнародна науково-практична конференція «*Нове у філології сучасного світу*» (, м. Львів, 07–08 червня 2019 р., заочна форма участі).

5. Міжнародна науково-практична конференція «*Філологія початку XXI сторіччя: традиції та новаторство*» (м. Київ, 14–15 червня 2019 р.., заочна форма участі).